

แนวทางการจัดการเรียนรู้ ธรรมศึกษา ชั้นเอก

วิชาวินัย (กรรมบถ)

สำนักส่งเสริมกิจการการศึกษา
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

แนวทางการจัดการเรียนรู้
ธรรมศึกษา ชั้นเอก
วิชาวินัย (กรรมบถ)

สำนักส่งเสริมกิจการการศึกษา
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นเอก วิชาวินัย (กรรมบถ)

ปีที่พิมพ์	พ.ศ. ๒๕๕๘
จำนวนพิมพ์	๑๐๐ เล่ม
ลิขสิทธิ์	สำนักส่งเสริมกิจการการศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
พิมพ์ที่	โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด ๗๙ ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐ โทร. ๐-๒๕๖๑-๔๕๖๗ โทรสาร ๐-๒๕๗๙-๕๑๐๑ นายโชคดี ออสุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

คำนำ

ตามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษาระหว่างสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจหลักพุทธธรรมที่ถูกต้อง มีความรู้คู่คุณธรรม เสริมสร้างศีลธรรม เป็นพลเมืองดีมีคุณภาพ สร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้เรียนห่างไกลอบายมุข สิ่งเสพติด สิ่งผิดกฎหมาย และนำไปสู่ความสงบเรียบร้อยของสังคม

เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการดำเนินงานตามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและบังเกิดเป็นรูปธรรม อันจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันและพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน นิสิต นักศึกษา ในสถานศึกษาอย่างยั่งยืน กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้จัดทำแนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นตรี โท เอก เพื่อให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาธรรม วิชาพุทธ และวิชาวินัย

กระทรวงศึกษาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นตรี โท เอก จะเป็นแนวทางการเรียนการสอนให้กับคณะครู อาจารย์ นำไปสอนได้ตามหลักสูตร เพื่อให้ นักเรียน นิสิต นักศึกษา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และขอขอบคุณคณะผู้จัด ซึ่งประกอบด้วย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต ๒ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต ๓ และโรงเรียนวัดราชบพิธ ที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจพัฒนาเอกสารชุดนี้อย่างเต็มความสามารถจนบรรลุวัตถุประสงค์

(รองศาสตราจารย์กำจร ตติยกวี)

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	
บทที่ ๑ ประวัตินักธรรม ธรรมศึกษา	๑
บทที่ ๒ เทคนิควิธีสอนของพระพุทธเจ้า	๓
บทที่ ๓ มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้	๑๐
บทที่ ๔ แผนการจัดการเรียนรู้	๑๒
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑	๑๓
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒	๓๐
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓	๗๑
บทที่ ๕ แบบทดสอบ	๘๔
แบบทดสอบก่อนเรียน	๘๕
เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน	๙๑
แบบทดสอบหลังเรียน	๙๒
เฉลยแบบทดสอบหลังเรียน	๙๘
ภาคผนวก	๙๙
บรรณานุกรม	๑๐๐
คณะผู้จัดทำ	๑๐๑

บทที่ ๑

ประวัตินักธรรม ธรรมศึกษา

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่า นักธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา สามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลีที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่าภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับสอนพระภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนาทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดถึงหัดแต่งเรียงความแก้กระทู้ธรรม

เมื่อทรงเห็นว่า การเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยดังนี้ได้ผล ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะเรียนรู้ได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วไปด้วย ประกอบกับใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณรจะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ทางราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงกำหนดหลักสูตรองค์สามเณรผู้รู้ธรรมขึ้น ต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์สามเณรผู้รู้ธรรมนั้นเป็น “องค์นักธรรม” สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไป ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งนี้ ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาคในวโกวาท แต่งเรียงความแก้กระทู้ธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นทานในอรรถกถาธรรมบท

พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปจะเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่าง คือ **อย่างสามัญ** เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และ**อย่างวิสามัญ** เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบท มีแก้อรรถบาลีไวยากรณ์และสัมพันธและวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้ที่เรียนอย่างสามัญและวิสามัญ

พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักธรรมหมวดคิหิปฏิบัติ เข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากพระภิกษุสามเณรรูปร่างนั้นๆ

มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า **นักรธรรมชั้นตรี** การศึกษาพระธรรมวินัยแบบใหม่นี้ได้รับความนิยมนิยมจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวางและแพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว เพียง ๒ ปีแรกก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษาชั้นนักรธรรมาำนวยคุณประโยชน์แก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมาจึงทรงพระดำริขยายการศึกษานักรธรรมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับ คือ ทรงตั้งหลักสูตรนักรธรรมชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัชฌิมะ คือ มีพรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนักรธรรมชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือมีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบถึงทุกวันนี้

ต่อมา**พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม** ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักรธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัยก็จะได้ประโยชน์จากการศึกษานักรธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักรธรรมสำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า **“ธรรมศึกษา”** มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกับหลักสูตรนักรธรรมภิกษุสามเณร เว้นแต่วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดใช้เบญจศีลเบญจธรรม และอุโบสถศีลแทน ได้เปิดสอบธรรมศึกษาชั้นตรีครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และเปิดสอบครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบเป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้มี**สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พุทธิมคฺโต) วัดบวรนิเวศวิหาร** เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพสามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี ทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน

บทที่ ๒

เทคนิควิธีสอนของพระพุทธเจ้า

๑. การทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม

ทำของยากให้ง่าย ธรรมะเป็นเรื่องนามธรรมที่มีเนื้อหาลึกซึ้ง ยากที่จะเข้าใจ ยิ่งเป็นธรรมะระดับสูงสุดก็ยิ่งลึกล้ำคมกริบภาพยิ่งขึ้น...ความสำเร็จแห่งภารกิจการสอนประชาชนส่วนหนึ่ง เพราะพระองค์ทรงใช้เทคนิควิธีการทำของยากให้ง่าย เช่น

๑.๑ การใช้อุปมาอุปไมย วิธีนี้เป็นวิธีทรงใช้บ่อยที่สุดวิธีหนึ่ง เพราะทำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพและเข้าใจง่ายโดยไม่ต้องเสียเวลาอธิบายความให้ยืดเยื้อ

๑.๒ ยกนิทานประกอบ เป็นเทคนิคหรือกลวิธีหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงใช้บ่อย

๑.๓ ใช้อุปการณหรือสื่อการสอน เทคนิควิธีสอนด้วยการกระทำของยากให้ง่าย หรือทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม นอกจากใช้อุปมาอุปไมยและเล่านิทานประกอบแล้ว ยังมีอีกวิธีหนึ่งอันเป็นวิธีที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากพอๆ กับสองวิธีข้างต้น คือ การใช้สื่ออุปการณหรือใช้สื่อการสอน

๒. ทำตนเป็นตัวอย่าง

ในแง่ของการสอนอาจแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๒.๑ ทำให้ดูหรือสาธิตให้ดู

๒.๒ ปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง

๓. ใช้ถ้อยคำเหมาะสม

การสอนที่จะประสบผลสำเร็จ ผู้สอนจะต้องรู้จักใช้คำ ต้องให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณพูดด้วยเมตตาจิต มีใช้พูดด้วยความมุ้งม้าย

๔. เลือกสอนเป็นรายบุคคล

ผู้สอนต้องรู้ว่าคนฟังนั้นต่างภูมิหลัง ต่างความสนใจ ต่างระดับสติปัญญาการเรียนรู้ เพราะฉะนั้นการเลือกสอนเป็นรายบุคคลจะช่วยให้การสอนประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ถ้าทำได้ก็ควรใช้วิธีนี้ แม้จะสอนเป็นกลุ่มก็ต้องเอาใจใส่นักเรียนที่มีปัญหาเป็นรายบุคคลให้ได้

๕. รู้จักจังหวะและโอกาส

ดูความพร้อมของผู้เรียน รู้จักคอยจังหวะอันเหมาะสม ถ้าผู้เรียนไม่พร้อมก็เหนื่อยเปล่า

๖. ยืดหยุ่นในการใช้เทคนิควิธี

เทคนิควิธีบางอย่างใช้ได้ผลในวันนี้ ต่อไปวันข้างหน้าอาจใช้ไม่ได้ก็ได้ จึงควรยืดหยุ่นวิธีการ

๗. การเสริมแรง

มีคำพูดสรรเสริญพระพุทธเจ้าว่า “ทรงชมคนที่ควรชม ตำหนิคนที่ควรตำหนิ” การชมเป็นการยอมรับความสามารถหรือให้กำลังใจให้ทำอย่างนั้นยิ่งๆ ขึ้นไป การตำหนิเป็นการตักเตือนมิให้ประพฤติเช่นนั้นอีกต่อไป

หลักสำคัญที่ครูผู้สอนควรทราบ

หลักสำคัญคือหลักการใหญ่ๆ ของการสอนไม่ว่าจะสอนเรื่องอะไรก็มีอยู่ ๓ หลัก คือ

๑. หลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน
๒. หลักเกี่ยวกับตัวผู้เรียน
๓. หลักเกี่ยวกับตัวผู้สอน

ก. หลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน

คนจะสอนคนอื่นต้องรู้ว่าเขาจะเอาเรื่องอะไรมาสอนเขาเสียก่อน ไม่ใช่คิดแต่วิธีการสอนว่าจะสอนอย่างไร ต้องคิดก่อนว่าจะเอาอะไรไปสอนเขา พระพุทธเจ้าแนะนำว่าผู้สอนต้องคำนึงเสมอว่า ต้องสอนสิ่งที่รู้เห็นหรือเข้าใจง่ายไปหาสิ่งที่เข้าใจยาก

๑. สอนเนื้อหาที่ลุ่มลึกลงไปตามลำดับ
๒. สอนด้วยของจริง
๓. สอนตรงตามเนื้อหา
๔. สอนมีเหตุผล
๕. สอนเท่าที่จำเป็นต้องรู้
๖. สอนสิ่งที่มีความหมายและเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน

ข. หลักเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

๑. พระพุทธองค์จะทรงสอนใคร ทรงดูบุคคลผู้รับการสอนหรือผู้เรียนก่อนว่าบุคคลนั้นๆ เป็นคนประเภทใด มีพื้นความรู้ความเข้าใจหรือความพร้อมแค่ไหน และควรจะสอนอะไรแค่ไหน

๒. นอกจากดูความแตกต่างของผู้เรียนแล้ว ยังต้องดูความพร้อมของผู้เรียนด้วย
๓. สอนให้ผู้เรียนทำด้วยตนเอง
๔. ผู้เรียนจะต้องมีบทบาทร่วมด้วย
๕. ครูต้องเอาใจใส่ผู้เรียนที่มีปัญหาเป็นพิเศษ

ค. หลักเกี่ยวกับตัวผู้สอน

๑. สร้างความสนใจในการสอนคนนั้น (การนำเข้าสู่บทเรียน)
๒. สร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนให้ปลอดภัย
๓. มุ่งสอนเนื้อหา มุ่งให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจและเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดี
๔. ตั้งใจสอน สอนโดยเคารพ ถือว่างานสอนเป็นงานสำคัญ
๕. ใช้ภาษาเหมาะสม ผู้สอนคนอื่นควรมีความสามารถในการสื่อสาร ใช้คำพูดที่ถูกต้องและเหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์

หลักการสอนแนวพุทธวิธี

พระพุทธเจ้านั้นทรงเป็นพระบรมครู ยอดครูของผู้สอน พระองค์ทรงมีหลักการในการสอนมากมาย หลายหลักการ เรียกว่า “หลัก ๔ ส” คือ

๑. สันทัสนา อธิบายให้เห็นชัดแจ้ง เหมือนจูงมือให้มาด้วยตา
 ๒. สมาทปนา ชักจูงให้เห็นจริงเห็นจังตาม ขวนให้คล้อยตาม จนยอมรับเอาไปปฏิบัติ
 ๓. สมุตเตชนา เร้าใจ เกิดความกล้าหาญ มีกำลังใจ มั่นใจว่าทำได้ไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคที่มีมา
 ๔. สัมปหังสนา มีวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้ฟังรำเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ เปี่ยมล้นไปด้วยความหวัง
- สรุปหลักการทั่วไปของการสอน คือ แจ่มแจ้ง - จูงใจ - หาญกล้า - รำเริง

หลักการสอนพุทธวิธีแบบสนทนา (สากัจฉาหรือธรรมสากัจฉา)

เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยที่สุด พระองค์ชอบใช้วิธีนี้อาจเป็นด้วยว่าผู้ฟังได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ทำให้การเรียนการสอนสนุกไม่รู้สีกว่าตนกำลัง “เรียน” หรือกำลัง “ถูกสอน” แต่จะรู้สีกว่าตนกำลังสนทนา ปราศรัยกับพระพุทธองค์อย่างสนุกสนาน

หลักการสอนพุทธวิธีแบบตอบปัญหา (ปุจฉา - วิสัชนา)

ผู้ถามปัญหาอาจถามด้วยจุดประสงค์หลายอย่าง เช่น

๑. บางคนถามเพื่อต้องการคำตอบในเรื่องที่สงสัยมานาน
๒. บางคนถามเพื่อลองภูมิว่าคนตอบรู้หรือไม่
๓. บางคนถามเพื่อข่มหรือปราบให้ผู้ตอบอับอาย
๔. บางคนถามเพื่อเทียบเคียงกับความเชื่อหรือคำสอนในลัทธิศาสนาของตน

พระพุทธองค์ตรัสรู้ว่าการตอบปัญหาใดๆ ต้องดูลักษณะของปัญหาและเลือกวิธีตอบให้ถูกต้อง เหมาะสมพระองค์จำแนกประเภทของปัญหาไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ปัญหาบางอย่างต้องตอบตรงไปตรงมา
๒. ปัญหาบางอย่างต้องย้อนถามก่อนจึงตอบ
๓. ปัญหาบางอย่างต้องแยกคำตอบ
๔. ปัญหาบางอย่างต้องดับทไปเลยไม่ตอบ

วิธีคิดแบบอริยสัจ ๔/คิดแบบแก้ปัญหา

เป็นการคิดแบบแก้ปัญหา เรียกว่า “วิธีแห่งความดับทุกข์” จัดเป็นวิธีคิดแบบหลักอย่างหนึ่ง เป็นวิธีคิดตามเหตุและผลหรือเป็นไปตามเหตุและผล สืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วแก้ไขและทำการที่ต้นเหตุ จัดเป็น ๒ คู่ คือ

คู่ที่ ๑	ทุกข์เป็นผล	เป็นตัวปัญหา เป็นสถานการณ์ที่ประสบซึ่งไม่ต้องการ
	สมุทัยเป็นเหตุ	เป็นที่มาของปัญหา เป็นจุดที่จะต้องกำจัดหรือแก้ไขจึงจะพ้นจากปัญหาได้
คู่ที่ ๒	นิโรธเป็นผล	เป็นภาวะสิ้นปัญหา เป็นจุดหมายซึ่งต้องการจะเข้าถึง
	มรรคเป็นเหตุ	เป็นวิธีการ เป็นข้อปฏิบัติที่ต้องกระทำในการแก้ไขสาเหตุ เพื่อบรรลุจุดหมาย คือ ภาวะสิ้นปัญหาอันได้แก่ความดับทุกข์

กระบวนการจัดการเรียนรู้

แบบพุทธวิธี ๙ อย่าง

๑. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบอุปมาอุปไมย (การเปรียบเทียบ)

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

- เปรียบเทียบนามธรรมกับรูปธรรมให้ผู้เรียนเห็นชัดเจน ครูผู้สอนและผู้เรียนมีส่วนร่วม
- ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรม

ขั้นฝึก

- ยกตัวอย่างสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรม
- ผู้เรียนแต่ละรูปหรือแต่ละกลุ่มร่วมอภิปรายหรือนำเสนอสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรม
- หาข้อสรุปเกี่ยวกับเนื้อหาที่เป็นนามธรรม-รูปธรรม

ขั้นประยุกต์

- ค้นคว้าสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรมในเนื้อหาอื่นๆ นอกเหนือจากเนื้อหาที่กำหนดให้

๒. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบปุจฉา - วิสัชนา (การถาม - ตอบ)

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

- การทำหน้าที่เป็นผู้ถาม - ตอบที่ถูกต้องเหมาะสมแก่กาลเทศะ
- วิธีถาม - ตอบ (ตอบทันทีเมื่อมีผู้ถาม ตอบแบบมีเงื่อนไข ย้อนถามผู้ถามก่อนแล้วจึงตอบ หนึ่งเสียไม่ตอบ เป็นต้น)

ขั้นฝึก

- ตัวอย่างการถาม - ตอบ
- ถาม - ตอบแบบคนต่อคน ถาม - ตอบแบบกลุ่มต่อกลุ่ม ถาม - ตอบแบบกลุ่มต่อคน เป็นต้น
- หาข้อสรุปเนื้อหาที่เกี่ยวกับการถาม - ตอบ

ขั้นประยุกต์

- ค้นคว้าเพิ่มเติมนอกเหนือจากเนื้อหาที่กำหนดไว้ในแผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้

๓. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบธรรมสากัจฉา (การสนทนา)

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

- ครูผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาหรือจำลองสถานการณ์

ขั้นฝึก

- ผู้เรียน/ครูผู้สอน - อภิปรายในประเด็นที่เป็นปัญหา หัวข้อ หรือสถานการณ์ ตามเนื้อหาที่กำหนด
- หาข้อสรุปในประเด็นที่เป็นปัญหา หัวข้อ หรือสถานการณ์จากการสนทนาอภิปราย

ขั้นประยุกต์

- ศึกษาเพิ่มเติมการสนทนา - อภิปรายของบุคคล กลุ่มคน ละคร องค์กร เป็นต้น

๔. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบอริยสัจ ๔ (กำหนดปัญหา ตั้งสมมุติฐาน ทดลอง วิเคราะห์ สรุป)

ขั้นสืบค้น (ทุกซ์)

- กำหนดปัญหา ที่มาของปัญหา การเกิดปัญหา (ตามเนื้อหาที่กำหนด)

ขั้นเชื่อมโยง (สมุทัย)

- ตั้งสมมุติฐาน การอนุมาน การคาดคะเน ความน่าจะเป็น ปัจจัยเสี่ยง

ขั้นฝึก (นิโรธ)

- ทดลอง เก็บข้อมูล
- วิเคราะห์ สรุปผล

ขั้นประยุกต์(มรรค)

- การนำไปประยุกต์ใช้กับสิ่งอื่นๆ นอกเหนือจากเนื้อหาที่เรียนรู้

๕. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบไตรสิกขา (ระเบียบวินัย จิตใจแน่วแน่ แก้ปัญหาถูกต้อง)

ขั้นสืบค้น (ศีล)

- สร้างความมีระเบียบวินัย ความมีศรัทธา ความตระหนัก ความรู้ ให้เกิดกับผู้เรียนพร้อมที่จะเรียน

ขั้นเชื่อมโยง (สมาธิ)

- ให้ผู้เรียนรวมพลังจิต ความคิดอันแน่วแน่ในการตั้งใจฟัง ตั้งใจดู ตั้งใจจดจำ และเห็นความสำคัญต่อเนื้อหาที่จะนำเสนอ

ขั้นฝึก (ปัญญา)

- ใช้สมาธิ จิตใจอันแน่วแน่ทำความเข้าใจกับปัญหา
- ค้นหาสาเหตุที่มาที่ไปของปัญหา
- แก้ไขปัญหาอย่างถูกต้องและถูกวิธี

ขั้นประยุกต์ (ปัญญา)

- ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญา และมีมีโนทัศน์ในเรื่องนั้นๆ ถูกต้อง

๖. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบพหุสูต (ฟังมากๆ เขียนมากๆ ถามมากๆ คิดวิเคราะห์มาก ๆ)

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง (การสร้างศรัทธา)

- การจัดบรรยายในการนำเข้าสู่บทเรียน
- การสร้างแรงจูงใจในการนำเข้าสู่บทเรียน
- บุคลิกภาพ ตลอดถึงการวางตัวที่เหมาะสมของผู้สอน
- การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

ขั้นฝึก (การฝึกทักษะ)

- กิจกรรมกลุ่ม/รายบุคคล
- การปฏิบัติ/การนำเสนอ/การแสดงออก
- ฝึกการเขียน การฟัง การถาม และการคิดวิเคราะห์

ขั้นประยุกต์

- การประเมินตนเอง
- การประเมินของกัลยาณมิตร
- การศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมและการนำไปประยุกต์ใช้

๗. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบโยนิโสมนสิการ (การทำไว้ในใจโดยแยบคาย การใช้ความคิดอย่างถูกวิธี)

แบบที่ ๑

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

- ผู้เรียนรู้จักคิด คิดเป็น คิดอย่างมีระบบ
- ผู้เรียนรู้จักมอง รู้จักพิจารณา ไตรตรอง วิเคราะห์ สังเคราะห์

ขั้นฝึก

- ฝึกการคิดหาเหตุผล
- ฝึกการสืบค้นถึงต้นเค้า
- ฝึกการสืบสาวให้ตลอดสาย
- ฝึกการแยกแยะสิ่งนั้นๆ ปัญหาต่างๆ ตามสภาวะแห่งเหตุและปัจจัย

ขั้นประยุกต์

- ผู้เรียนนำการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีไปประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์ปัจจุบัน

๘. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบโยนิโสมนสิการ (สร้างศรัทธาและวิธีคิดให้กับผู้เรียน)

แบบที่ ๒

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

- ครูผู้สอนสร้างเจตคติที่ดีต่อผู้เรียน
- ครูผู้สอนเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญ หัวเรื่อง
- ครูผู้สอนแนะแหล่งวิทยาการ แหล่งข้อมูล

ขั้นฝึก

- ผู้เรียนฝึกการรวบรวมข้อมูล
- ครูผู้สอนจัดกิจกรรมให้เกิดกระบวนการคิดแก่ผู้เรียน เช่น คิดสืบค้นต้นเค้า คิดสืบสาวตลอดสาย คิดสืบค้นต้นปลาย และคิดโยงสายสัมพันธ์
- ฝึกการสรุปประเด็น เปรียบเทียบ ประเมินค่า โดยวิธีอภิปราย ทดลอง ทดสอบ
- ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ
- กิจกรรมฝึกปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ผลการเลือกและตัดสินใจ

ขั้นประยุกต์

- สังเกตวิธีการปฏิบัติ ตรวจสอบ ปรับปรุง
- อภิปรายและสอบถาม
- สรุปทบทวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- วัดและประเมินผลตามสภาพจริง

๙. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบอภิปิธาต ๔ (พอใจในสิ่งที่เรียนรู้ พากเพียรต่อสิ่งที่เรียนรู้เสมอ มุ่งมั่นและเอาใจใส่ต่อสิ่งที่เรียนรู้ คิดวิเคราะห์ ไตร่ตรอง ก่อนนำไปใช้)

ขั้นสืบค้น (ฉันทะ)

- สร้างความพอใจและความสำคัญต่อสิ่งที่เรียนรู้ และสิ่งที่ได้รับ

ขั้นเชื่อมโยง (วิริยะ)

- ฟังให้หมด จดให้มาก ปากต้องไว ใจต้องคิด (หัวใจบัณฑิต สุ จิ ปุ ลิ)

ขั้นฝึก (จิตตะ)

- มุ่งมั่น โดยฝึกฟังมากๆ ฝึกคิดมากๆ ฝึกถามมากๆ และฝึกเขียนมากๆ

ขั้นประยุกต์ (วิมังสา)

- พิจารณา ไตร่ตรอง แยกแยะ อธิบาย นำเสนอ และประยุกต์ใช้

การนิยามศัพท์ขั้นตอน/กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธี

สืบค้น หมายถึง สืบสาวเรื่องราว ค้นคว้าให้ได้เรื่อง

เชื่อมโยง หมายถึง ทำให้ติดเป็นเนื้อเดียวกัน ทำให้ประสานกัน

ฝึก หมายถึง ทำ เช่น บอก แสดง หรือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ จนเป็นนิสัยหรือมีความชำนาญ

ประยุกต์ หมายถึง นำความรู้ในวิทยาการต่างๆ มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์

บทที่ ๓

มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้

มาตรฐานการเรียนรู้

- มาตรฐาน ๓๓ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติ
ตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
- มาตรฐาน ๓๓ ๒ รู้และเข้าใจพุทธประวัติ ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี
และดำรงรักษาพระพุทธศาสนา
- มาตรฐาน ๓๓ ๓ รู้ เข้าใจ และปฏิบัติตนตามหลักพระวินัยบัญญัติของพระพุทธศาสนา

มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้

มาตรฐาน ๓ ฐรู้ เข้าใจ และปฏิบัติตนตามหลักพระวินัยบัญญัติของพระพุทธศาสนา

ชั้น	ผลการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
๓๓ เอก	รู้และเข้าใจความหมาย ประเภท และความสำคัญของกรรมบถ	๑. ความหมายคำว่า “กรรมบถ” ๒. ประเภทของกรรมบถ ๓. ความสำคัญของกรรมบถ
	รู้และเข้าใจความหมายและโทษของอกุศลกรรมบถ ๑๐	๑. ความหมายคำว่า “อกุศลกรรมบถ ๑๐” ๒. โทษของอกุศลกรรมบถ ๑๐ ๓. คุณค่าของการละเว้นอกุศลกรรมบถ ๑๐
	รู้และเข้าใจความหมายและอานิสงส์ของกุศลกรรมบถ ๑๐	๑. ความหมายคำว่า “กุศลกรรมบถ ๑๐” ๒. แนวปฏิบัติตนตามกุศลกรรมบถ ๑๐ ๓. อานิสงส์ของกุศลกรรมบถ ๑๐

บทที่ ๔

แผนการจัดการเรียนรู้

แผนการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษาชั้นเอก ประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน ๓ แผน ดังนี้

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ ความหมาย ประเภทและความสำคัญของกรรมบถ

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒ อกุศลกรรมบถ ๑๐

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ กุศลกรรมบถ ๑๐

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑

ธรรมศึกษาชั้นเอก สารการเรียนรู้วิชาวินัย

เรื่อง ความหมาย ประเภท และความสำคัญของกรรมบถ

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ๓๓ ๓ รู้ เข้าใจ และปฏิบัติตนตามหลักพระวินัยบัญญัติของพระพุทธศาสนา

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจความหมาย ประเภท และความสำคัญของกรรมบถ

๓. สารสำคัญ

กรรมบถ เป็นทางของการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา อันจะเป็นเหตุนำไปสู่ทุกข์ เรียกว่า อกุศลกรรมบถ หรือนำไปสู่สุคติ เรียกว่า กุศลกรรมบถ

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายความหมายและความสำคัญของกรรมบถได้

๕. สารการเรียนรู้/เนื้อหา

๑. ความหมาย คำว่า “กรรมบถ”
๒. ประเภทของกรรมบถ
๓. ความสำคัญของกรรมบถ

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. ครูสนทนาความรู้เกี่ยวกับความเชื่อ และหลักคำสอนในศาสนาต่างๆ เพื่อนำสู่คำถาม
 - พระพุทธศาสนาสอนให้คนเชื่อในเรื่องใด
 - สนทนา สำนวนที่ว่า “หวานเมล็ดพันธุ์เช่นไร ก็ได้ผลเช่นนั้น”
 - สนทนา สำนวนที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” และช่วยกันสรุปความรู้ว่าพระพุทธศาสนา

เชื่อในกฎแห่งกรรมหรือการกระทำ

ขั้นฝึก

๒. ครูนำอภิปรายถึงความหมายของกรรมบถ โดยใช้ความรู้จากขั้นสืบค้นและเชื่อมโยงให้ได้ ความหมายว่า กรรมบถ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจ ซึ่งมีทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

๓. นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาใบความรู้ที่ ๑ ช่วยกันวิเคราะห์ถึงทางแห่งการกระทำว่ามี ๒ ประเภท นำเสนอผลงานหน้าชั้น โดยมีครูคอยช่วยเหลือและสรุปเพิ่มเติม

- กุศลกรรม เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤตินอกใจในกาม เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการดื่มสุรา

- อกุศลกรรม การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจในกาม การพูดเท็จ การดื่มสุรา

๔. ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงความสำคัญของกรรมบถที่มีต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์

- หากดำเนินตามกุศลกรรมบถก็จะได้เสวยผลวิบากอันเป็นสุข หรือสุคติภูมิ

- หากดำเนินตามอกุศลกรรมบถก็จะได้เสวยผลวิบากอันเป็นทุกข์ หรืออบายภูมิ

ขั้นประยุกต์

๕. แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ ๕ คน ทำใบกิจกรรมที่ ๑

๖. สุ่มนักเรียนออกมานำเสนอผลงานหน้าห้องเรียน และชื่นชมกลุ่มนักเรียนที่ทำได้ดีที่สุด

๗. ตรวจสอบผลงาน

๗. การรายงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับความหมาย ประเภท และความสำคัญของกรรมบถ	ใบกิจกรรมที่ ๑

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. หนังสือเรียนธรรมศึกษาชั้นเอก

๒. ใบความรู้ที่ ๑ เรื่องความหมาย ประเภท และความสำคัญของกรรมบถ

๓. ใบกิจกรรมที่ ๑

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือ	เกณฑ์การประเมิน
อธิบายความหมายและความสำคัญของกรรมบถได้	- สังเกต พฤติกรรม - ตรวจสอบผลงาน	- แบบประเมิน ผลงาน - แบบสังเกต พฤติกรรม การปฏิบัติ กิจกรรมกลุ่ม	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงาน

ใบกิจกรรมที่ ๑

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑ - ๑๐	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามถูกต้องและ ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๑๘ - ๓๐
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๑๗

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบสังเกตพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

ข้อที่	รายการ	ระดับคะแนน		
		๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑	ความร่วมมือในการทำกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบางกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบ้าง
๒	การแสดง/การรับฟังความคิดเห็น	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนส่วนมากเป็นสำคัญ	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นบ้าง	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นน้อย
๓	การตั้งใจ/การแก้ไขปัญหาในการทำงาน	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มดีมาก	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มดี	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มบ้าง
๔	ความถูกต้องของเนื้อหา	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นและครบถ้วน	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็น	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นบ้าง
๕	วิธีการนำเสนอผลงาน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจ และเนื้อหาครบถ้วน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจ แต่ขาดเนื้อหาบางส่วน	นำเสนอผลงานตามขั้นตอนได้บ้าง

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๙ - ๑๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๘

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๑

เรื่อง ความหมาย ประเภทและความสำคัญของกรรมบถ

กลุ่มที่.....

๑. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
๒. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
๓. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
๔. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
๕. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

จงตอบคำถามต่อไปนี้ (๓๐ คะแนน)

๑. พระพุทธศาสนากล่าวว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นไปตาม

.....

๒. คำว่า “กรรม” แปลว่า

.....

.....

๓. องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการกระทำความกรรมคือ

.....

.....

๔. กรรมบถ หมายถึง

.....

.....

๕. กรรมบถ แบ่งออกเป็น.....ประเภทได้แก่

.....

.....

๖. กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่สุคติ เรียกว่า.....มี.....อย่างได้แก่

.....

.....

.....

๗. กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ทุกติ เรียกว่า.....มี.....อย่างได้แก่

.....
.....
.....

๘. ผลของการกระทำความดี ความชั่ว เรียกว่า

.....
.....
.....

๙. คำว่า “บถ” แปลว่า

.....
.....
.....

๑๐. เพราะเหตุใดกรรมบถจึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์

.....
.....
.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๑

เรื่อง ความหมาย ประเภทและความสำคัญของกรรมบถ

๑. พระพุทธศาสนากล่าวว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นไปตาม

ตอบ กรรม

๒. คำว่า “กรรม” แปลว่า

ตอบ การกระทำ

๓. องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการกระทำกรรมคือ

ตอบ เจตนา ความตั้งใจหรือความตั้งใจที่จะทำ

๔. กรรมบถ หมายถึง

ตอบ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา อันเป็นเหตุนำไปสู่ทุกขและสุขคติ

๕. กรรมบถ แบ่งออกเป็น.....ประเภท ได้แก่

ตอบ ๒ ประเภท ได้แก่ ๑. อกุศลกรรมบถ ๒. กุศลกรรมบถ

๖. กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่สุคติ เรียกว่า.....มี.....อย่างได้แก่

ตอบ กุศลกรรมบถ มี ๑๐ อย่าง

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี	เว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง
๒. อทินนาทานา เวรมณี	เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย
๓. กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี	เว้นจากประพฤติดีในกาม
๔. มุสาวาทา เวรมณี	เว้นจากพูดเท็จ
๕. ปิสุณาย วาจา เวรมณี	เว้นจากพูดส่อเสียด
๖. ผรุสย วาจา เวรมณี	เว้นจากพูดคำหยาบ
๗. สัมผัสปลลาปา เวรมณี	เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ
๘. อนภิชฌา	ไม่โลภอยากได้ของเขา
๙. อพยาบาท	ไม่พยาบาทปองร้ายเขา
๑๐. สัมมาทิฎฐิ	เห็นชอบตามคลองธรรม

๗. กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ทุกข์ เรียกว่า.....มี.....อย่างได้แก่

ตอบ อกุศลกรรมบถ มี ๑๐ อย่าง

๑. ปาณาติบาต	ทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง คือฆ่าสัตว์
๒. อทินนาทาน	ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมย
๓. กามเมสุมิฉฉาจาร	ประพฤตินิดในกาม
๔. มุสาวาท	พูดเท็จ
๕. ปิสุณวาจา	พูดส่อเสียด
๖. ผรุสวาจา	พูดคำหยาบ
๗. สัมผัสปลापปะ	พูดเพ้อเจ้อ
๘. อภิชฌา	โลภอยากได้ของเขา
๙. พยาบาท	ปองร้ายเขา
๑๐. มิจฉาทิฎฐิ	เห็นผิดจากคลองธรรม

๘. ผลของการกระทำความดี ความชั่ว เรียกว่า

ตอบ วิบาก

๙. คำว่า “บถ” แปลว่า

ตอบ ทางที่ก่อให้เกิดการกระทำ มี ๓ อย่าง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งนำไปสู่ทุกข์หรือทุกข์

๑๐. เพราะเหตุใดกรรมบถจึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์

ตอบ เพราะถ้าดำเนินชีวิตตามทางอกุศลกรรมบถก็ได้รับผลวิบากอันเป็นทุกข์ คือนำไปสู่อบายภูมิ แต่หากดำเนินชีวิตตามทางกุศลกรรมบถก็ได้รับผลวิบากอันเป็นสุข คือ สู่สุคติภูมิ ดังคำสอนที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ใบความรู้ที่ ๑

ความหมาย ประเภท และความสำคัญของกรรมบถ

ความหมาย ประเภทของกรรมบถ

กรรมบถ แยกเป็น ๒ ศัพท์ คือ “กรรม” และ “บถ” คำว่า กรรม แปลว่า การกระทำ ซึ่งการกระทำที่จะได้ชื่อว่าเป็นกรรมจะต้องประกอบด้วยเจตนา คือ ความตั้งใจ หรือความตั้งใจที่จะทำ ดังพระพุทธพจน์ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्मํ วทามิ” แปลว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม ซึ่งคำว่ากรรมนี้เป็นคำกลางๆ ยังไม่ได้บ่งชี้ว่าเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ถ้าเป็นกรรมดี เรียกว่า กุศลกรรม ถ้าเป็นกรรมชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรม ส่วนคำว่า บถ แปลว่า ทาง ที่ก่อให้เกิดการกระทำ มี ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งเป็นเหตุนำไปสู่สุคติหรือทุคติ เมื่อรวม ๒ ศัพท์เข้าด้วยกันเป็น กรรมบถ หมายถึง ทางของการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา อันจะเป็นเหตุนำไปสู่สุคติ เรียกว่า อกุศลกรรมบถ หรือนำไปสู่สุคติ เรียกว่า กุศลกรรมบถ

พระพุทธศาสนาเป็นกรรมวาที สอนเรื่องกรรมเป็นหลักสำคัญ ดังปรากฏในหลักศรัทธาหรือหลักความเชื่อ ๔ ประการ ดังนี้

๑. **กัมมสัทธา** คือ เชื่อกรรม เชื่อการกระทำ เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ มีความตั้งใจในการกระทำ ย่อมเป็นกรรม หมายถึง การกระทำไม่ว่าจะเปล่าและผลที่ตนต้องการจะสำเร็จขึ้นได้ก็ด้วยการกระทำเท่านั้น มิใช่ได้ด้วยการอ้อนวอน เป็นต้น

๒. **วิปากสัทธา** คือ เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง หมายถึง เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

๓. **กัมมัสสกตาสัทธา** คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของที่จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากอันเป็นผลกรรมของตน

๔. **ตถาคตโพธิสัทธา** คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่าตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง เป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงมีพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคน หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด เป็นผู้บริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

ความสำคัญของกรรมบถ

กรรมบถนี้มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ หากดำเนินตามทางอกุศลกรรมบถก็จะได้เสวยผลวิบากอันเป็นทุกข์ กล่าวคือ นำไปสู่อบายภูมิ หากดำเนินตามทางกุศลกรรมบถ ก็จะได้เสวยผลวิบากอันเป็นสุข กล่าวคือ สุกตภูมิ เนื่องจากอกุศลกรรมบถและกุศลกรรมบถนี้ให้ผลต่างกัน ดังพระบาลีว่า

น หิ ฆมโม อธมโม จ อุโภ สมวิปากิโน
 อธมโม นิริยํ เนติ ธมโม ปาเปติ สุกตึ

สภาพทั้ง ๒ คือ ธรรม กับ อธรรม มีวิบากไม่เสมอกัน คือมีวิบากต่างกัน
 อธรรมนำสัตว์ไปสู่นรก ธรรมนำสัตว์ให้ถึงสุคติ

ธมมญฺเจเร สุจฺจิตํ น ตํ พุจฺจิตํ จเร
 ธมฺมจารี สุขํ เสติ อิมสฺมี โลกเ ปรมฺหิ จ

บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต ไม่พึงประพฤติธรรมให้ทุจริต
 ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

ยาทีสี วปเต พีชํ ตาทีสี ลภเต ผลํ
 กลยาณการี กลยาณํ ปापการี จ ปापกํ

บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้กระทำความดี
 ย่อมได้รับผลดี ส่วนผู้กระทำความชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว

พระบาลีที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นถึงอกุศลกรรมและกุศลกรรมว่ามีผลวิบากต่างกัน
 บุคคลผู้ประกอบอกุศลกรรมย่อมได้รับผลวิบากเป็นทุกข์ ดังเรื่องสัจฉิกัญญาเปรต เป็นต้น บุคคลผู้ประกอบ
 กุศลกรรมย่อมได้รับผลวิบากเป็นสุข ดังเรื่องลาชเทวธิดา เป็นต้น

เรื่อง สัจฉิกัญญาเปรต

ในอดีตกาล ในกรุงพาราณสี บุรุษเปลี้ยคนหนึ่ง มีความชำนาญในศิลปะการติดก้อนกรวด สามารถ
 ติดก้อนกรวดใส่ใบไม้ทำเป็นรูปสัตว์ต่างๆ ได้ บุรุษเปลี้ยนั้น ชอบมานั่งใต้ต้นไทรย่อยใกล้ประตูพระนคร
 เป็นประจำ พวกเด็กชาวบ้านพากันมาให้บุรุษเปลี้ยติดก้อนกรวดไปเจาะใบไทรทำเป็นรูปช้าง รูปม้า เป็นต้น
 บุรุษเปลี้ยก็ทำตามความต้องการของพวกเด็กๆ พวกเด็กๆ ก็ตอบแทนด้วยของกินและของขบเคี้ยว เป็นต้น
 อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาเสด็จไปสู่พระราชอุทยาน เสด็จไปถึงสถานที่นั้น พวกเด็กๆ ได้นำบุรุษเปลี้ยไปหลบไว้
 ในระหว่างย่านไทรแล้วพากันหนีไป เมื่อพระราชาเสด็จเข้าไปสู่โคนต้นไม้ในเวลาเที่ยงตรง เงาของช่องส่อง
 ต้องพระสรีระ พระองค์ฉงนพระทัย ทรงตรวจดูด้านบน ได้ทอดพระเนตรเห็นรูปช้างรูปม้า เป็นต้น ที่ใบไม้
 ทั้งหลาย จึงตรัสถามว่าใครทำได้ ทรงทราบว่าเป็นบุรุษเปลี้ยทำไว้ จึงรับสั่งให้นำบุรุษเปลี้ยนั้นมาเฝ้าแล้ว ตรัสว่า
 “บุโรหิตของเรา ปากกล้านัก เมื่อเราพูดเพียงนิดหน่อย ก็พูดมากเกินไป ย่อมเบียดเบียนเรา เจ้าสามารถ
 ติดมูลแพะประมาณทะนานหนึ่งเข้าไปในปากของบุโรหิตนั้นได้หรือไม่ บุรุษเปลี้ยกราบทูลว่า “ได้ พระเจ้าข้า
 ขอพระองค์จงให้คนนำมูลแพะมาแล้วประทับนั่งภายในม่านกับบุโรหิต ข้าพระองค์จักทำตามพระประสงค์”
 พระราชา ได้ทรงรับสั่งให้ทำอย่างนั้นแล้ว บุรุษเปลี้ยให้เจาะช่องไว้ที่ม่าน เมื่อบุโรหิตพูดกับพระราชา
 พออ้าปากก็ติดมูลแพะไปที่ละก้อนๆ บุโรหิตกลืนมูลแพะที่เข้าปากแล้วๆ ก็พูดต่อ เมื่อมูลแพะหมด บุรุษเปลี้ย
 จึงสั่งม่าน พระราชาทรงทราบจึงตรัสกับบุโรหิตว่า “อาจารย์ เราพูดกับท่าน จำคำพูดไม่ได้เลย ท่านแม้
 กลืนกินมูลแพะประมาณทะนานหนึ่งแล้วก็ยังไม่หยุดพูด เพราะท่านพูดมากเกินไป” พระทรมณได้เป็นผู้แก้
 ตั้งแต่นั้นมาก็ไม่กล้าอ้าปากเจรจากับพระราชาได้ พระราชารับสั่งให้เรียกบุรุษเปลี้ยมาแล้ว ตรัสว่า “เราได้
 ความสุขก็เพราะเจ้า” ทรงพอพระทัย จึงพระราชทานวัตถุสิ่งของให้จำนวนมาก พร้อมทั้งได้พระราชทาน
 บ้านส่วย ๔ ตำบล ซึ่งตั้งอยู่ในทิศทั้ง ๔ แห่งพระนคร แก่บุรุษเปลี้ย

ครั้งนั้น บุรุษคนหนึ่ง เห็นบุรุษเปลี่ยได้สมบัติเช่นนั้น จึงคิดว่าตนก็ควรจะเรียนศิลปะนี้ไว้ จึงเข้าไปหาบุรุษเปลี่ย ไหว้แล้วอ้อนวอนขอให้บุรุษเปลี่ยสอนศิลปะติดกรวดให้ แต่บุรุษเปลี่ยได้ปฏิเสธ เขาจึงพยายามทำให้บุรุษเปลี่ยยินดีและพอใจ ด้วยการนวดมือ นวดเท้า เป็นต้น อยู่เป็นเวลานานและอ้อนวอนอยู่บ่อยๆ

บุรุษเปลี่ยคิดว่าคนผู้นี้มีอุปการะแก่เรามาก ในที่สุดก็ขัดไม่ได้ จึงทำการสอนศิลปะติดกรวดให้กับเขาจนประสบความสำเร็จในศิลปะบอกบุรุษนั้นว่า ผู้ช้ำแม่โค จะถูกปรับสินไหม ๑๐๐ กหาปณะ ผู้ช้ำมนุษย์ จะถูกปรับสินไหม ๑,๐๐๐ กหาปณะ ท่านพร้อมทั้งบุตรและภรรยาไม่อาจจะปลดเปลื้องสินไหมนั้นได้ จงอย่าได้กระทำ เมื่อท่านทำร้ายบุคคลใด ไม่ต้องเสียสินไหม ก็จงตรวจดู หาบบุคคลที่ไม่มีมารดาบิดา ทดลองศิลปะเถิด บุรุษนั้นรับคำแล้วเอาก่อนกรวดใส่พกเที่ยวเลือกดูสัตว์บุคคลเพื่อจะทดลองศิลปะ ก็พบแต่สัตว์และบุคคลที่ไม่สามารถใช้ททองศิลปะได้

สมัยนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้า ชื่อว่า สุเนตตะ อาศัยพระนครพักอยู่ในบรรณศาลา บุรุษนั้นเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าเข้าไปบิณฑบาต ยืนอยู่ระหว่างประตูพระนคร จึงคิดว่า “พระปัจเจกพุทธเจ้านี้ไม่มีมารดาบิดา เมื่อเราติดผู้ที่ไม่ต้องเสียสินไหม เราจักติดพระปัจเจกพุทธเจ้านี้ทดลองศิลปะ” จึงติดก่อนกรวดไปที่ช่องหูขวาของพระปัจเจกพุทธเจ้า ก่อนกรวดเข้าไปทางช่องหูขวาทะลุช่องหูซ้าย พระปัจเจกพุทธเจ้าเกิดทุกขเวทนาเกล้า ไม่สามารถบิณฑบาตต่อไปได้ จึงเหาะไปสู่บรรณศาลาปรินิพพานแล้ว

ชนทั้งหลายเมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้าไม่มาบิณฑบาต ก็คิดว่าความไม่ผาสุกจะมีแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า จึงพากันไปที่บรรณศาลา เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ก็พากันเสียใจร้องไห้ คร่ำครวญ

บุรุษนั้น เห็นมหาชนพากันไปก็ไปที่บรรณศาลานั้นด้วย จำพระปัจเจกพุทธเจ้าได้ จึงกล่าวว่า “พระปัจเจกพุทธเจ้านี้ เข้าไปบิณฑบาต พบกับเราที่ระหว่างประตู เราจึงทดลองศิลปะติดก่อนกรวดประหารพระปัจเจกพุทธเจ้านี้” ชนทั้งหลายจึงบอกให้ช่วยกันจับบุรุษนั้นแล้วทุบตีให้ถึงสิ้นชีวิตในที่นั่นเอง บุรุษนั้นได้ไปเกิดในอเวจีมหานรก ถูกไฟนรกเผาไหม้อยู่เป็นเวลาช้านาน จนแผ่นดินใหญ่นี้หนาขึ้นโยชน์หนึ่ง ด้วยผลกรรมที่เหลือได้บังเกิดเป็นสัณฐานิภูฏาเปรต ที่ยอดภูเขาชัมภว มีอัตรภาพประมาณ ๓ คาจุด ค้อนเหล็ก ๖ หมีอันไฟติดลูกโหลงแล้ว ตกไปทำลายกระหม่อมของเปรตนั้นแล้ว ศีรษะที่แตกแล้วๆ ย่อมตั้งขึ้นอีก ได้รับทุกข์ทรมานแสนสาหัสอยู่อย่างนั้นเป็นเวลานาน

เรื่อง ลาซเทวธิดา

ความพิสดารว่า ท่านพระมหากัสสปะ อยู่ในปีปผลิคุหา เข้าฌานแล้ว ออกในวันที่ ๗ ตรวจดูที่เที่ยวไปเพื่อภิกษาด้วยทิพยจักขุเห็นหญิงรักษานาข้าวสาธิตคนหนึ่ง เต็ดรวงข้าวสาธิตทำข้าวตอกอยู่ พิจารณาเห็นว่าหญิงมีศรัทธาสามารถทำการสงเคราะห์แก่ท่านได้ จึงครองจีวรถือบาตรไปยืนอยู่ที่ใกล้นาข้าวสาธิต นางกุลธิดาเห็นพระเถระก็มีจิตเลื่อมใส มีสรีระชาบชานด้วยปีติ ๕ อย่าง ได้กล่าวนิมนต์พระเถระถือข้าวตอกใส่ลงในบาตรแล้วไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ กระทำความปรารถนาว่า “ท่านเจ้าข้า ขอดิฉันพึงเป็นผู้มีส่วนแห่งธรรมที่ท่านเห็นแล้ว” พระเถระได้ทำการอนุโมทนาว่า “ความปรารถนาอย่างนั้น จงสำเร็จ” ฝ่ายนางกุลธิดาไหว้พระเถระแล้ว พลังนึกถึงทานที่ตนถวายเดินกลับไป ถูกงูพิษกัดล้มลงเสียชีวิตที่คันทนา

ไปเกิดในวิมานทองประมาณ ๓๐ โยชน์ ในภพดาวดึงส์ มีอิตถภาพประมาณ ๓ คาวุต ประดับเครื่องอลังการทุกอย่างเหมือนหลับแล้วตื่นขึ้น

นางนุ่งผ้าทิพย์ประมาณ ๑๒ ศอกผืนหนึ่ง ห่มผืนหนึ่ง แวดล้อมด้วยนางอัปสรหนึ่งพันนาง เพื่อประกาศบุรพกรรม จึงยืนอยู่ที่ประตุมิวนอันประดับด้วยชั้นทองคำเต็มด้วยข้าวตอกทองคำห้อยระย้าอยู่ ตรวจดูสมบัติของตน ใคร่ครวญด้วยทิพยจักขุได้ทราบสมบัติที่ได้นั้น เพราะผลแห่งการถวายข้าวตอกแก่พระมหากัสสปเถระ จึงคิดว่า “เราได้สมบัติเช่นนี้ เพราะกุศลกรรมเพียงเล็กน้อย จึงไม่ควรประมาท จักทำวัตรปฏิบัติแก่พระเถระ ทำสมบัตินี้ให้ถาวร” จึงถือไม้กวาดและกระเช้าสำหรับเทขยะไปกวาดบริเวณโดยรอบที่พักของพระเถระ ตั้งน้ำฉันทน้ำใช้ไว้แต่เช้าตรู่

พระเถระเห็นแล้วเข้าใจว่าเป็นวัตรที่ภิกษุหรือสามเณรทำไว้ แม้ในวันที่ ๒ นางก็ได้ทำอย่างนั้น พระเถระก็เข้าใจเช่นนั้นเหมือนเดิม แต่ในวันที่ ๓ พระเถระได้ยินเสียงไม้กวาด และเห็นแสงสว่างจากศรีระฉายเข้าไปทางช่องลูกตาล จึงเปิดประตูออกมาถามว่า “ใคร กวาดอยู่” นางตอบว่า “ดิฉันเป็นผู้อุปัฏฐายิกาของท่าน ชื่อว่า ลาชเทวธิดา”

พระเถระบอกว่า อุปัฏฐายิกาของเราชื่อนี้ ไม่มี นางจึงเรียนความเป็นมาให้พระเถระทราบ

พระเถระกล่าวว่า เธอจงหลีกเลี่ยง วัตรที่เธอทำแล้วก็ถือว่าได้ทำแล้ว ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เธออย่ามาที่นี่อีก

นางเทวธิดากล่าวอ้อนวอนหลายครั้งว่าขอให้ตนได้ทำวัตรแก่พระเถระ เพื่อทำสมบัตินี้ได้แล้วให้มั่นคง แต่พระเถระก็ปฏิเสธขอให้นางไปเสีย ไม่ให้มาทำอย่างนั้นอีก นางเทวธิดาไม่อาจดำรงอยู่ในที่นั้นได้ จึงเหาะขึ้นไปในอากาศ ประคองอัญชุลียื่นร้องให้คร่ำครวญอยู่ในอากาศ

พระพุทธเจ้า ประทับนั่งอยู่ในพระคันธกุฎี ทรงสดับเสียงนางเทวธิดานั้นร้องให้ ทรงแผ่พระรัศมีดุจประทับนั่งตรัสอยู่เบื้องหน้าของนางเทวธิดา ตรัสว่า “เทวธิดา การทำความสังวร เป็นภาระของกัสสปะ ผู้เป็นบุตรของเรา แต่การกำหนดว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์แล้วมุ่งกระทำแต่บุญนั้น เป็นภาระของผู้มีความต้องการด้วยบุญทั้งหลาย เพราะการทำความบุญเป็นเหตุให้เกิดสุขอย่างเดียว ทั้งในโลกนี้ ทั้งในภพหน้า

การให้ผลของกรรม

กฎแห่งกรรมกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “ผู้ทำดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว” ส่วนผลแห่งกรรมที่จะได้รับนั้นกำหนดไว้ในกรรม ๑๒ แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ให้ผลตามกาลเวลา กลุ่มที่ให้ผลตามหน้าที่ และกลุ่มที่ให้ผลหนักเบา ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ กรรมที่ให้ผลตามกาลเวลา มี ๔ อย่าง คือ

๑. ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน

๒. อุปัชชเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในชาติหน้า

๓. อปราปรियเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในชาติต่อๆ ไป

๔. อโหสิกรรม กรรมที่ให้ผลแล้ว กรรมที่เลิกแล้วต่อกัน เป็นอโหสิกรรมต่อกัน ซึ่งเป็นกรรมที่เล็กน้อยและเป็นกรรมที่ตามไม่ทัน เช่น ผู้ทำกรรมได้บรรลุมรรคผลนิพพานไปแล้ว

กลุ่มที่ ๒ กรรมที่ให้ผลตามหน้าที่ มี ๔ อย่าง คือ

๑. ชนกกรรม กรรมที่ทำหน้าที่ส่งให้ไปเกิด มนุษย์ สัตว์ที่เกิดมาล้วนมีชนกกรรมด้วยกันทั้งนั้น ส่วนจะเป็นชนกกรรมฝ่ายกุศลหรืออกุศล ก็ขึ้นอยู่กับผู้กระทำ ถ้าเป็นฝ่ายกุศลก็ส่งผลให้เกิดมาดี ถ้าเป็นฝ่ายอกุศลก็ส่งผลให้เกิดมาไม่ดี

๒. อุปัตถัมภกกรรม กรรมสนับสนุน ถ้าเป็นอุปัตถัมภกกรรมฝ่ายดี ก็จะสนับสนุน ชนกกรรมฝ่ายดีให้ดียิ่งขึ้น ถ้าเป็นอุปัตถัมภกกรรมฝ่ายไม่ดี ก็จะสนับสนุนชนกกรรมฝ่ายไม่ดีให้เลวร้ายลงไปอีก

๓. อุปปีฬกกรรม กรรมปีบคั้น ถ้าเป็นอุปปีฬกกรรมฝ่ายชั่ว ก็จะปีบคั้นชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรมฝ่ายดีให้แปรเปลี่ยนเป็นไม่ดี ถ้าเป็นอุปปีฬกกรรมฝ่ายดี ก็จะปีบคั้นชนกกรรม และอุปัตถัมภกกรรมฝ่ายไม่ดีให้กลับเป็นฝ่ายดี

๔. อุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน ถ้าเป็นอุปฆาตกรรมฝ่ายไม่ดี ก็จะตัดรอนชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรมฝ่ายดีให้เป็นฝ่ายไม่ดี เช่น เกิดมาในตระกูลสูง มียศศักดิ์ทรัพย์สินบริวาร แต่ภายหลังกลับตกต่ำยากจน สิ้นยศสิ้นตำแหน่งหรือไม่กี่อายุสิ้นพลันตายจากไป ไม่ได้ใช้ทรัพย์สินเงินทอง ถ้าเป็นอุปฆาตกรรมฝ่ายดี ก็จะตัดรอนชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรมฝ่ายไม่ดีให้เป็นฝ่ายดี เช่น เกิดมาในตระกูลต่ำ ยากจน แต่กลับสร้างตนสร้างฐานะให้ร่ำรวยได้ หรือมีตำแหน่งยศศักดิ์สูงได้

กลุ่มที่ ๓ กรรมที่ให้ผลหนัก - เบา มี ๔ อย่าง คือ

๑. ครุกรรม กรรมหนัก จะให้ผลก่อนกรรมอื่น ถ้าเป็นครุกรรมฝ่ายอกุศล เช่น อนันตริยกรรม ก็จะให้ผลก่อนกรรมอื่น ถ้าเป็นครุกรรมฝ่ายกุศล เช่น ฌาน สมาบัติ ก็จะให้ผลก่อนกรรมอื่นเช่นกัน

๒. พหุกรรมหรืออาจิณกรรม กรรมที่ทำมากหรือกรรมที่ทำเป็นอาจิณ แม้กรรมนั้นจะไม่หนัก แต่เมื่อทำบ่อยๆ หรือทำเป็นประจำ ก็จะให้ผลรองมาจากครุกรรม กรณีที่ไม่มีครุกรรม พหุกรรมหรืออาจิณกรรมก็จะให้ผลก่อน

๓. อาสันนกรรม กรรมจวนเจียนหรือกรรมใกล้ตาย กรรมประเภทนี้ส่วนใหญ่จะเป็นมโนกรรม หรือเวลาใกล้จะตายคิดถึงกรรมใดเป็นอารมณ์ กรรมนั้นก็จะส่งผลให้ไปเกิดในภพใหม่ชาติใหม่ต่อไป คิดถึงกรรมดีก็ไปเกิดในสุคติ ถ้าคิดถึงกรรมไม่ดีก็จะไปเกิดในทุคติ

๔. กตัตตากรรม กรรมที่สักแต่ว่ากระทำหรือกรรมที่ทำด้วยเจตนาอ่อน กรรมประเภทนี้จะให้ผลทีหลังกรรมอื่น เมื่อกรรมอื่นไม่มีแล้ว กตัตตากรรมจึงจะให้ผล

จะเห็นได้ว่า บุคคลจะประสบความสำเร็จหรือความสุข ขึ้นอยู่กับผลแห่งกรรม คือ การกระทำ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับโชคดีหรือโชคร้าย ไม่ได้ขึ้นอยู่กับอำนาจภายนอกหรืออำนาจดวงดาวใดๆ แท้ที่จริงขึ้นอยู่กับผลกรรมที่เราได้สั่งสมไว้ในอดีตชาติติดตามมาให้ผลในปัจจุบัน และการที่บุคคลได้รับความสุขหรือ ความทุกข์ ในปัจจุบัน ก็ขึ้นอยู่กับกรรมในอดีตด้วย ต้องยอมรับการกระทำในวัน ในเดือน ในปี และในชาติที่ผ่านมาว่าเป็นสิ่งที่เราทำไว้เอง และสิ่งที่เราทำในปัจจุบันก็จะได้รับผลในอนาคต ตามกฎแห่งกรรม

ในคัมภีร์มัชฌิมนิกายได้กล่าวถึงกรรมจำแนกสัตว์ให้แตกต่างกัน ดังพระบาลีว่า “กมมํ สุตเต วิภชตี ยทิทํ หีนบุปผิตตาย” แปลว่า “กรรมย่อมจำแนกสัตว์โลกให้แตกต่างกัน คือ ให้เลวทรามและ ประณีต” ในข้อนี้มีเรื่องปรากฏอยู่ในคัมภีร์อรรถกถาของคัมภีร์จูฬกัมมวิภังคสูตรว่า

ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้น ในเมืองสาวัตถี แคว้นโกศล มีพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อโตเทยยพราหมณ์ เป็นบุโรหิตของพระเจ้าปัสเสนทิโกศล เป็นเศรษฐีมีทรัพย์มหาศาลถึง ๘๗ โกฏิ ไม่เคยให้อะไรกับใครเลย ไม่เคยใส่บาตรแม้แต่ทัพพีเดียว ดอกไม้สักกำมือหนึ่งก็ไม่เคยถวายพระ ไม่เคยไหว้พระสงฆ์ แม้พระพุทธเจ้าเขาก็ไม่นับถือ เป็นคนตระหนี่มาก ยึดถือคิดว่าสะสมทรัพย์ไว้ให้มากๆ แล้วจะร่ำรวย เขามีบุตรชายคนเดียวชื่อ สุภมาณพ ทั้งที่มีบ้านอยู่ใกล้วัดพระเชตุวัน

โตเทยยพราหมณ์ได้สอนลูกถึงวิธีที่จะทำให้ร่ำรวยแบบนี้ จึงกล่าวไว้ว่า

อลุชนาน์ ขย่ ทิสวา อุปลิกานญจ อายย์

มธุนญจ สมหารี ปณฺทิตฺต ฆรมาวเส.

ซึ่งแปลว่า “บัณฑิตเห็นความสิ้นเปลืองแห่งยาหยอดตา

ความก่อแห่งปลวกทั้งหลาย และความสะสมแห่งผึ้งทั้งหลาย

พึงอยู่ครองเรือน”

หมายความว่า น้ำยาในหลอดยาหยอดตาแม้จะหยอดลงไปทีละหยดๆ น้ำยาก็ก็ดมลงได้ ในขณะที่ตัวปลวกสร้างจอมปลวกขุดดินกันมาทีละเล็กละน้อยนานๆ เข้าก็ทำให้จอมปลวกใหญ่โตได้ หรือตัวผึ้งทำน้ำหวานในรังทำนานๆ เข้าก็ได้ น้ำหวานเต็มรังผึ้งได้ ฉะนั้น ควรจะครองเรือนด้วยวิธีนี้

พราหมณ์นี้สอนลูกว่า “ลูกเอ๋ย เจ้าจงดูตัวอย่างยาหยอดตานะลูก ยาหยอดตานี้มันลงทีละหยดๆ ในที่สุดก็หมดได้ ทรัพย์สมบัติของเราก็ก็นั่นแหละ ง่ายไปทีละกาคณิก ทีละกหาปณะ ในที่สุดก็หมด ถ้ามันไม่เพิ่มเข้ามา” แล้วก็สอนต่อไปว่า “เจ้าจงดูตัวอย่างปลวกซิกุก ปลวกนั้นนำดินมาด้วยปากทีละนิดๆ ในที่สุดก็มีมากได้ และเจ้าจงดูตัวอย่างผึ้งซิกุก ตัวผึ้งนั้นมันขยัน มันนำน้ำหวานจากเกสรดอกไม้ทีละนิดๆ แล้วทำเป็นน้ำผึ้งในรังได้มาก เจ้าจงเอาตัวอย่างผึ้ง”

วันหนึ่ง พราหมณ์นั้นป่วยหนักและตายจากไป โดยยังไม่ทันบอกที่ผึ้งชุมทรัพย์แก่ลูกชาย ด้วยความเป็นห่วงทรัพย์นั้น ครั้นตายแล้วจึงไปเกิดเป็นสุนัขอยู่ในบ้านนั่นเอง ลูกสุนัขโตขึ้นตามลำดับ สุภมาณพ เห็นลูกสุนัขเกิดใหม่ เป็นลูกสุนัขน่ารัก ไม่รู้ว่าพ่อของตัวเองเกิดมาเป็นสุนัขก็เอามาเลี้ยงไว้ด้วยความรัก คือคนที่เคยเป็นพ่อเป็นลูกกันในชาติก่อนนั้น ย่อมเกิดความรักกันได้ง่าย เพราะลูกสุนัขเป็นสัตว์น่ารัก เขาเลี้ยงลูกสุนัขตัวนี้ออย่างดี เวลานอนก็ไม่ให้นอนบนที่นอนธรรมดา แต่ยกไปนอนที่นอนอันเป็นสิริ ให้คนเลี้ยงดูอย่างดี

วันหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงตรวจดูสัตว์โลกเพื่อจะแสดงธรรม เมื่อทรงตรวจดูไปในตอนใกล้รุ่ง ได้เห็นลูกสุนัขนั้นจึงทรงดำริว่า ถ้าพระองค์มายังบ้านสุภมาณพนี้ จะเกิดอะไรขึ้น พระองค์ก็ทรงย้อนไปดูว่ามีเรื่องนั้นๆ จะเกิดขึ้นแล้วสุภมาณพนี้จะได้นับถือพระพุทธศาสนา ส่วนพราหมณ์ซึ่งไปเกิดเป็นสุนัขนั้น เมื่อตายจักไปตกนรกเพราะกรรมของตน

ปกติพระพุทธเจ้าเมื่อเสด็จไปบิณฑบาต จะต้องมิพระอาณนทตามเสด็จ แต่ในวันนั้นไม่มีพระอาณนทเสด็จแต่ผู้เดียวออกบิณฑบาต ไปประทับยืนอยู่หน้าบ้านของสุภมาณพนั้น วันนั้นสุภมาณพไม่อยู่ ออกไปนอกบ้านด้วยธุระบางอย่าง เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับยืนอยู่หน้าบ้านของสุภมาณพนั้นก็ไม่มีใครเขาใส่บาตร

เพราะเขาไม่นับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์เสด็จไปประทับยืนอยู่ที่หน้าบ้าน ทรงถือบาตรก็ไม่ได้มุ่งหมายว่าจะบิณฑบาต แต่มุ่งโปรดสุภมาณพเท่านั้น

ในบ้านนั้น ลูกสุนัขนั้นเห็นพระพุทธเจ้ามาประทับยืนอยู่ก็เห่าแสดงความไม่พอใจที่พระมายืนอยู่หน้าบ้าน พระพุทธเจ้าเมื่อทอดพระเนตรเห็นลูกสุนัขนั้นเข้ามาก็ตรัสว่า “โศกเทยพราหมณ์ เจ้าเมื่อชาติก่อนคูหมื่นเรา จึงมาเกิดเป็นลูกสุนัข ชาตินี้เจ้ามาคูหมื่นเราอีก เจ้าตายจากนี้แล้วจะไปเกิดในอเวจีนรก”

ลูกสุนัขนั้น ฟังเสียงพระพุทธเจ้าก็ทราบบว่า “พระสมณโคดม จำเราได้” เกิดร้อนใจขึ้น จึงได้วิ่งคอดกเข้าไปในบ้านแทนที่จะไปนอนบนที่นอนอันสวยงามของตนที่สุภมาณพผู้เป็นนายจัดให้ แต่กลับไปนอนบนกองขี้เถ้าที่กลางเตาไฟ คนทั้งหลายพยายามจับดึงขึ้นไปนอนบนที่นอนพิเศษที่นายจัดไว้ก็ไม่ยอม ได้ไปนอนที่เดิมนั่นเอง

พระพุทธเจ้าตรัสแล้วก็เสด็จไปยังวัดเชตวัน ฝ่ายสุภมาณพเมื่อกลับมาจากธุระ มาเห็นลูกสุนัขของตนไปนอนอยู่บนกองขี้เถ้าในเตาไฟก็ดูคนไข้ไม่พอใจโดยพูดว่า “ใครเอาลูกสุนัขของฉันทมาอยู่บนกองขี้เถ้าในเตาไฟนี้”

คนทั้งหลายบอกว่า “เขามานอนเอง พยายามยกขึ้นเขาก็ไม่ไป”

สุภมาณพถามว่า “เพราะเหตุใด”

คนใช้บอกว่า “วันนี้ พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับยืนอยู่หน้าบ้าน ลูกสุนัขนี้ไปเห่า พระพุทธเจ้าตรัสอย่างนั้นๆ แล้วลูกสุนัขนี้พอฟังเข้าก็มานอนบนกองขี้เถ้า นั้น ยกขึ้นไปเท่าไรก็ไม่กลับไปเดิม”

สุภมาณพ พอได้ฟังคนใช้รายงานอย่างนั้นก็โกรธทันที ทว่าพระพุทธเจ้าคูหมื่นพ่อของตนว่าพ่อของตนเกิดมาเป็นสุนัข แท้ที่จริงพ่อของตนนั้นไปเกิดในพรหมโลกอยู่ในขณะนี้ ไม่ใช่เกิดเป็นสุนัข พระสมณโคดมทำพ่อของเราให้เป็นสุนัข พระสมณะรูปนี้พูดพล่อย

สุภมาณพ เมื่อโกรธแล้วก็ไปวัดพระเชตวัน ไปต่อว่าพระพุทธองค์ทีเดียว เมื่อไปถึงก็ยืนไม่ไหว ได้ทูลถามว่า “พระองค์เสด็จไปที่บ้านของข้าพระองค์ใช่ไหมวันนี้” พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “ใช่”

สุภมาณพทูลถามว่า “พระองค์ทรงทราบได้อย่างไรว่าบิดาของข้าพระองค์ไปเกิดเป็นสุนัข เป็นการดูถูกบิดาของข้าพระองค์ พวกพราหมณ์บอกว่าบิดาของข้าพระองค์เกิดในพรหมโลก ไม่ใช่มาเกิดเป็นสุนัขอย่างนี้”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สุภมาณพ ถ้าเจ้าต้องการจะรู้ มีข้อพิสูจน์อยู่ มีทรัพย์สมบัติของบิดาอยู่บ้างใหม่ที่บิดาของเจ้าเมื่อใกล้ตายนั้นไม่ได้บอกไว้” สุภมาณพทูลว่า “มี”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ถ้าเจ้าต้องการจะพิสูจน์เรื่องนี้ ทดสอบก็ได้ วันนี้เจ้ากลับไปจากนี้แล้ว ให้เอาลูกสุนัขของเจ้ากินอาหารให้อิ่มด้วยข้าวมธุปายาสมีน้ำน้อย เมื่ออิ่มแล้วให้เขานอนสักครู่หนึ่ง พอนอนแล้วเจ้าจงไปกระชิบที่ใกล้ทูลถามว่า นี่พ่อ ทรัพย์สมบัติที่ฝังไว้ นั้น ฝังไว้ที่ไหน แล้วสุนัขตัวนี้จะวิ่งไปที่ฝังทรัพย์ แล้วเอาเท้าตะกายที่ฝังทรัพย์ เจ้าก็จงให้คนขุดลงไปเกิด เมื่อเป็นเช่นนี้เจ้าจะพึงรู้จักสุนัขตัวนั้นเขาคือบิดาของเจ้า”

สุภมาณพได้ฟังดังนั้น ก็นึกกระหิม้อยอยู่ในใจด้วยเหตุ ๒ ประการ “ถ้าเกิดจริงขึ้นมา เราก็ได้ทรัพย์ ถ้าเราพิสูจน์แล้วไม่จริง เราจะโพนทะนาให้ทั่วเมืองเลยว่า สมณะองค์นี้พูดไม่จริง ไม่ได้ขาดทุนตรงไหน”

เพราะฉะนั้น เขารีบกลับไปบ้าน ไปทำตามที่พระพุทธเจ้าตรัสบอกไว้ คือ ให้ลูกสุนัขของตนกินข้าว มธุปายาสมีน้ำน้อย อิ่มแล้วให้นอน พอนอนแล้วเขาก็ไปกระชิบที่หู ถามว่าทรัพย์ฝังไว้ที่ยังไม่ได้บอกอยู่ที่ไหน สุนัขนั้นพอถูกถามอย่างนั้นก็รู้ทันทีเลยว่า “โอ้ ลูกของเราไม่รู้แล้วว่าเรามาเกิดเป็นสุนัข” แล้วก็หอนขึ้น วิ่งไปที่ฝังทรัพย์ เอาเท้าหน้าทั้งสองตะกายขุดลงไปก็ฝังทรัพย์ ได้ให้สัญญาฉบับหนึ่งให้ทราบที่ทรัพย์อยู่ตรงนี้ เพราะการที่ตัวเองเกิดเป็นสุนัขก็เพราะเป็นห่วงทรัพย์นี่เอง

เมื่อสุนัขไปตะกายที่นั่น สุกมาณพก็ให้คนขุดลงไปตรงนั้น พอขุดลงไปก็หน้าพิศวงแท้ ของที่พบนั้น เป็นของมีค่าทั้งสิ้น คือ พวงมาลัย พวงดอกไม้ทองคำ มีค่าหนึ่งแสนกหาปณะ รองเท้าทองคำ มีค่าหนึ่งแสนกหาปณะ จานทองคำ มีค่าหนึ่งแสนกหาปณะ สุกมาณพพอเห็นเข้าอย่างนั้นก็อุทานในใจทันทีเลย “อ้อฮ้อ สิ่งที่พบชาติปิศาจไว้ พระองค์นี้ ก็ยังทรงทราบได้ ฉะนั้น พระองค์ไม่ใช่พระธรรมดาแน่แล้ว ต้องเป็นพระสัพพัญญู แน่นนอน เพราะสิ่งที่ภพชาติปิศาจไว้ ก็ยังทรงทราบได้” ทีนี้ขังจะเลื่อมใสแล้ว

สุกมาณพจึงไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วก็ทูลถามว่า “ทำไมคนเราเกิดมา จึงไม่เหมือนกัน” ปัญหาที่สุกมาณพถามนั้นเป็น ๑๔ ข้อ แต่จัดเป็น ๗ คู่ ปัญหาทุกข้อล้วนเกี่ยวกับ กฎแห่งกรรมทั้งสิ้น ดังนี้

คู่ที่ ๑ ถามว่า ทำไมบางคนอายุสั้น บางคนอายุยืน

คู่ที่ ๒ ถามว่า ทำไมบางคนมีโรคภัยไข้เจ็บมาก บางคนไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ

คู่ที่ ๓ ถามว่า ทำไมบางคนรูปไม่สวย ผิวพรรณทราม แต่บางคนเกิดมารูปร่างสวย

คู่ที่ ๔ ถามว่า ทำไมบางคนมีศักดิ์ต่ำ หรือไม่มียศถาบรรดาศักดิ์ แต่บางคนเกิดมามีศักดิ์สูง

คือ มียศตำแหน่งสูง

คู่ที่ ๕ ถามว่า ทำไมบางคนยากจน บางคนร่ำรวย

คู่ที่ ๖ ถามว่า ทำไมบางคนเกิดในสกุลต่ำ บางคนเกิดในสกุลสูง

คู่ที่ ๗ ถามว่า ทำไมบางคนเกิดมาโง่ บางคนเกิดมาฉลาด

เป็นปัญหา ๗ คู่ รวม ๑๔ ข้อ

พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบสุกมาณพ โดยทรงขยายความกฎแห่งกรรมไว้ในจุฬามณีรังคะสูตร ก่อนข้างยาว แต่ในที่นี้ขอกล่าวเพียงโดยย่อ

คู่ที่ ๑ ถามว่า การที่คนเราเกิดมามีอายุสั้น ก็เพราะเมื่อชาติปางก่อนเป็นคนชอบฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่มีศีล ๕ ด้วยอำนาจผลของการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทำให้เขาไปตกนรกหมกไหม้ เสวยทุกข์อยู่ เมื่อหมดกรรมนั้นก็มาเกิดเป็นมนุษย์ ด้วยอำนาจเศษกรรมที่ยังเหลืออยู่ทำให้เขาอายุสั้น เพราะเขาเคยฆ่าสัตว์

ส่วนคนที่เกิดมามีอายุยืน ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเขาเป็นคนมีศีล ๕ มีศีลธรรม เมื่อเขาตายจากมนุษย์ โลกก็ไปเกิดที่ตีมีความสุข เช่น ไปเกิดในสวรรค์ เมื่อพ้นจากภุมินั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ บุญของเขาจึงหนุนอยู่ ทำให้เขาอายุยืน

คู่ที่ ๒ ถามว่า การที่บางคนเกิดมามีโรคร้ายไข้เจ็บมาก ก็เพราะเมื่อชาติก่อนนั้น เป็นคนชอบ เบียดเบียนฆ่าสัตว์ทรมานสัตว์ กักขังสัตว์ ทำร้ายคนอื่น สัตว์อื่นให้เดือดร้อน ให้ทรมาน ให้เจ็บป่วย เมื่อ เขาตายไปก็ไปตกนรก เมื่อพ้นจากนรกแล้วก็กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ด้วยอำนาจเศษกรรมที่ยังเหลืออยู่ทำให้ เขาเจ็บไข้ได้ป่วย สุขภาพเสื่อมโทรม มีความสุขน้อย

ส่วนคนที่เกิดมามีโรคร้ายไข้เจ็บน้อยหรือไม่มี ก็เพราะชาติก่อนนั้นเขาเป็นคนมีเมตตาต่อสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ เอ็นดูสัตว์ มีศีลธรรม มีเมตตากรุณา เมื่อเขาตายจากไปก็ไปเกิดในที่ที่มีความสุข เช่น เกิดในสวรรค์ เมื่อกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ เขาก็มีสุขภาพดี ไม่มีโรคร้ายไข้เจ็บ

คู่ที่ ๓ ถามว่า ทำไมบางคนเกิดมารูปไม่สวย ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเป็นคนมักโกรธ มีความโกรธ เป็นเจ้าเรือน เมื่อตายไปแล้วก็ไปเกิดในอบาย มีนรก เป็นต้น เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะเป็นคนหน้าตา ไม่สวยงาม ขี้เหร่ เพราะชาติก่อนเป็นคนมักโกรธ

ส่วนคนที่เกิดมารูปสวย เพราะชาติก่อนเป็นคนมีเมตตากรุณา ไม่ขี้โกรธ เมื่อเขาไปเกิดในสวรรค์ แล้วกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ เขาก็มีหน้าตาสวยงาม รูปหล่อ รูปสวย เพราะมีเมตตา เป็นคนไม่ขี้โกรธ

คู่ที่ ๔ ถามว่า ทำไมบางคนเกิดมามีวาสนาน้อย ไม่มียศมีตำแหน่งกับเขา เป็นคนด้อยต่ำ ก็เพราะเมื่อชาติก่อน เขาเป็นคนริษยาคนอื่น เมื่อใครเขาได้ดีทนอยู่ไม่ได้ ริษยาเขา เพราะฉะนั้น เมื่อเกิดมา ในชาติปัจจุบันจึงเป็นคนมีศักดิ์ต่ำ ไม่มียศ ไม่ค่อยมีตำแหน่ง ถ้ามียศมีตำแหน่งก็มักจะอยู่ในตำแหน่งต่ำ อยู่เสมอ เพราะเป็นคนริษยาเขา

ส่วนคนที่เกิดมาได้รับตำแหน่งสูง เพราะเมื่อชาติก่อนนั้นไม่ริษยาคนอื่นเขา ใครได้ดีก็พลอยยินดี กับเขา จึงเกิดมาได้ดีตำแหน่งสูง เพราะไม่ริษยาเขา

คู่ที่ ๕ ถามว่า ทำไมคนบางคนเกิดมายากจน ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเขาเป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว ไม่รู้จักบริจาคทาน จึงเกิดมายากจน

ส่วนคนที่เกิดมาร่ำรวย ได้พ่อแม่ร่ำรวย เกิดมาในตระกูลที่ร่ำรวย ก็เพราะเมื่อชาติก่อนนั้นเขาเป็น คนที่บริจาคทาน ยินดีในการบริจาค ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว

คู่ที่ ๖ ถามว่า ทำไมคนบางคนเกิดมาในสกุลต่ำ ก็เพราะเมื่อชาติก่อน เป็นคนไม่อ่อนน้อม ถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ เป็นคนแข็งกระด้าง เมื่อตายไปก็ไปเกิดในอบายมีนรก เป็นต้น เมื่อกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงเกิดในสกุลต่ำ

คู่ที่ ๗ ถามว่า ทำไมคนบางคนจึงเกิดมาโง่ พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสตอบว่า เพราะเมื่อ ชาติปางก่อนนั้น เป็นคนไม่เข้าไปไต่ถามหาความรู้ต่อสมณพราหมณ์ต่อผู้ประพฤดีดี ผู้รู้คุณธรรมหรือ มีความประพฤติชอบถูกดูแลคนผู้ประพฤดีธรรม รวมถึงคนอื่นๆ ชอบดื่มสุราให้ขาดสติอยู่เป็นประจำ เมื่อเกิดมาจึงเป็นคนโง่เขลาปัญญาทึบ หรือแม้แต่พิการทางปัญญา

ส่วนคนที่เกิดมามีปัญญาฉลาด เพราะเข้าไปไต่ถามหาความรู้ต่อสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤดีดี ถ่อมถึงบาปบุญคุณโทษและไม่ยอมยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขใดๆ อันก่อให้เกิดโทษ เป็นต้น เพราะฉะนั้น เขาก็เกิดมามีปัญญา

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒

ธรรมศึกษาชั้นเอก สาระการเรียนรู้วิชาวินัย

เรื่อง อกุศลกรรมบถ ๑๐

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๓ รู้ เข้าใจ และปฏิบัติตนตามหลักพระวินัยบัญญัติของพระพุทธศาสนา

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจความหมายและโทษของอกุศลกรรมบถ ๑๐

๓. สาระสำคัญ

อกุศลกรรมบถ คือ ทางแห่งกรรมที่เป็นอกุศล ทางแห่งกรรมชั่ว หรือกรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ทุกข์ มี ๑๐ อย่าง จำแนกเป็น กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ และมโนกรรม ๓

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. นักเรียนอธิบายความหมายของอกุศลกรรมบถ ๑๐ ได้
๒. นักเรียนบอกโทษของอกุศลกรรมบถ ๑๐ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

๑. ความหมายคำว่า “อกุศลกรรมบถ ๑๐”
๒. โทษของอกุศลกรรมบถ ๑๐
๓. คุณค่าของการละเว้นอกุศลกรรมบถ ๑๐

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. ครูนำข่าวจากหนังสือพิมพ์ เป็นข่าวอาชญากรรมหรือข่าวสังคมมาให้ให้นักเรียนอ่านและวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อเป็นการนำเข้าสู่บทเรียน

ขั้นฝึก

๒. ครูนำอภิปรายถึง “อกุศลกรรมบถ ๑๐” ในหัวข้อ

- ความหมาย
- ทางแห่งอกุศลกรรมบถ ๑๐ มีอะไรบ้าง

๓. ครูนำตัวอย่าง ภาพข่าวมาวิเคราะห์ ว่าเป็นอกุศลกรรมบถ ๑๐ ในข้อใด และมีโทษต่อการดำเนินชีวิตของเราอย่างไรบ้าง

๔. ครูนำอภิปรายถึงคุณค่าของการละเว้นจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ ต่อการดำเนินชีวิต

ขั้นประยุกต์

๕. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๔ กลุ่ม กลุ่มละ ๕ คน ให้แต่ละกลุ่มศึกษาใบความรู้ที่ ๒ อุกศกรรมบด ๑๐ และทำใบกิจกรรมที่ ๒ และ ๓

๖. สุ่มนักเรียนออกมานำเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน โดยครูและนักเรียนช่วยกันสรุปสาระสำคัญ

๗. ครูตรวจใบกิจกรรมพร้อมทั้งอธิบายเพิ่มเติม

๘. นักเรียนและครูช่วยกันสรุปบทเรียน

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับอุกศกรรมบด ๑๐	ใบกิจกรรมที่ ๒
๒	ระดมความคิด อภิปราย สรุปโทษของอุกศกรรมบด ๑๐ และคุณค่าของการละเว้นอุกศกรรมบด ๑๐	ใบกิจกรรมที่ ๓

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. หนังสือเรียนธรรมศึกษาชั้นเอก
๒. ขาวหนังสือพิมพ์
๓. ใบความรู้ที่ ๒ เรื่อง อุกศกรรมบด ๑๐
๔. ใบกิจกรรมที่ ๒
๕. ใบกิจกรรมที่ ๓

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือ	เกณฑ์การประเมิน
๑. อธิบายความหมายของอุกศกรรมบด ๑๐ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐
๒. บอกโทษของอุกศกรรมบด ๑๐ ได้	- สังเกตพฤติกรรม	- แบบสังเกตพฤติกรรม การปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงาน

ใบกิจกรรมที่ ๒

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑ - ๑๑	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามถูกต้องและ ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๒๐ - ๓๓
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๑๙

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบสังเกตพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

ข้อที่	รายการ	ระดับคะแนน		
		๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑	ความร่วมมือในการทำกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบางกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบ้าง
๒	การแสดง/การรับฟังความคิดเห็น	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนส่วนมากเป็นสำคัญ	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นบ้าง	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นน้อย
๓	การตั้งใจ/การแก้ไขปัญหาในการทำงาน	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มดีมาก	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มดี	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มบ้าง
๔	ความถูกต้องของเนื้อหา	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นและครบถ้วน	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็น	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นบ้าง
๕	วิธีการนำเสนอผลงาน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจ และเนื้อหาครบถ้วน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจ แต่ขาดเนื้อหาบางส่วน	นำเสนอผลงานตามขั้นตอนได้บ้าง

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๙ - ๑๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๘

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๒

เรื่อง อุกุศลกรรมบถ ๑๐

กลุ่มที่.....

- ๑. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
- ๒. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
- ๓. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
- ๔. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
- ๕. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

จงตอบคำถามต่อไปนี้ (๓๓ คะแนน)

๑. อุกุศลกรรมบถ คือ

.....
.....

๒. เมื่อโทสะเกิดขึ้น หากเราระงับไม่ได้ จะทำให้กระทำผิดอกุศลกรรมบถใด

.....
.....

๓. บุคคลที่พูดจาหาสาระไม่ได้ เป็นพฤติกรรมของคนที่ทำผิดอกุศลกรรมบถใด

.....
.....

๔. คำว่า “จับปลาสองมือ” เป็นพฤติกรรมของอกุศลกรรมบถใด

.....
.....

๕. การพูดยุยงให้แตกสามัคคี เป็นพฤติกรรมของอกุศลกรรมบถใด

.....
.....

๖. สุภาชิตที่ว่า “ปากปราศรัย น้ำใจเซียดคอ” เป็นพฤติกรรมของอกุศลกรรมบถใด

.....
.....

๗. คำกล่าวที่ว่า “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” เป็นพฤติกรรมของอกุศลกรรมบถใด

.....

๘. นายแดงมีเจตนาบิดเบือนข้อมูลข่าวสารของทางราชการ ทำให้คนในชุมชนเข้าใจรัฐผิดเช่นนี้ จัดเป็นอกุศลกรรมบถใด

.....

๙. เมื่ออภิขมาเกิดขึ้นบ่อยๆ อาจเป็นสาเหตุให้คนกระทำอกุศลกรรมบถใด

.....

๑๐. น้ำตาลพุดจาไม่สุภาพ แข็งกร้าวกับพี่ชาย การกระทำของน้ำตาลจัดเป็นอกุศลกรรมบถใด

.....

๑๑. เหตุผลสำคัญที่ทำให้คนในสังคมปัจจุบันไม่เชื่อในเรื่องบุญ-บาป เพราะอกุศลกรรมบถใด

.....

ใบกิจกรรมที่ ๓

เรื่อง โทษของอนุกรรมบท ๑๐

กลุ่มที่.....

๑. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
๒. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
๓. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
๔. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
๕. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำสั่ง ให้นักเรียนระดมความคิด อภิปราย สรุปโทษของอนุกรรมบท ๑๐ (๑๕ คะแนน)
(คำตอบอยู่ในดุลยพินิจของผู้สอน)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๒

เรื่อง อุกุศลกรรมบถ ๑๐

๑. อุกุศลกรรมบถ คือ
ตอบ ทางแห่งกรรมที่เป็นอกุศล ทางแห่งความชั่ว หรือกรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ทุกข์
๒. เมื่อโทสะเกิดขึ้น หากเราระงับไม่ได้ จะทำให้กระทำผิดอกุศลกรรมบถใด
ตอบ ข้อ ๑ ปาณาติบาตฆ่าสัตว์
๓. บุคคลที่พูดจาหาสาระไม่ได้ เป็นพฤติกรรมของคนที่ทำผิดอกุศลกรรมบถใด
ตอบ ข้อ ๗ สัมผัสปลลาปะ พูดเพ้อเจ้อ
๔. คำว่า “จับปลาสองมือ” เป็นพฤติกรรมของอกุศลกรรมบถใด
ตอบ ข้อ ๓ กามะสุมิจฉาจาร ประพฤติผิดในกาม
๕. การพูดยุยงให้แตกสามัคคี เป็นพฤติกรรมของอกุศลกรรมบถใด
ตอบ ข้อ ๕ ปิสฺสนฺวาจา พูดส่อเสียด
๖. สุภาสิตที่ว่า “ปากปราศรัย น้ำใจเชือดคอ” เป็นพฤติกรรมของอกุศลกรรมบถใด
ตอบ ข้อ ๙ พยาบาท คิดปองร้ายผู้อื่น
๗. คำกล่าวที่ว่า “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” เป็นพฤติกรรมของอกุศลกรรมบถใด
ตอบ ข้อ ๑๐ มิจฉาทิภูฏิ เห็นผิดจากคลองธรรม
๘. นายแดงมีเจตนาบิดเบือนข้อมูลข่าวสารของทางราชการ ทำให้คนในชุมชนเข้าใจผิดเช่นนี้ จัดเป็นอกุศลกรรมบถใด
ตอบ ข้อ ๔ มุสาวาท พูดเท็จ
๙. เมื่ออภิขมาเกิดขึ้นบ่อยๆ อาจเป็นสาเหตุให้คนกระทำอกุศลกรรมบถใด
ตอบ ข้อ ๒ อทินนาทาน ลักทรัพย์
๑๐. น้ำตาลพูดจาไม่สุภาพ แข็งกร้าวกับพี่ชาย การกระทำของน้ำตาลจัดเป็นอกุศลกรรมบถใด
ตอบ ข้อ ๖ ผรุสฺวาจา พูดคำหยาบ
๑๑. เหตุผลสำคัญที่ทำให้คนในสังคมปัจจุบันไม่เชื่อในเรื่องบุญ-บาป เพราะอกุศลกรรมบถใด
ตอบ ข้อ ๑๐ มิจฉาทิภูฏิ เห็นผิดจากคลองธรรม

ใบความรู้ที่ ๒

อกุศลกรรมบถ ๑๐

อกุศลกรรมบถ คือ ทางแห่งกรรมที่เป็นอกุศล ทางแห่งกรรมชั่ว หรือกรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ทุกข์ มี ๑๐ อย่าง จำแนกเป็น กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ และมโนกรรม ๓ ดังนี้

กายกรรม ๓ ได้แก่

๑. ปาณาติบาต	การฆ่าสัตว์
๒. อทินนาทาน	การลักทรัพย์
๓. กามเมสุมิจฉาจาร	การประพฤติดีในกาม

วจีกรรม ๔ ได้แก่

๑. มุสาวาท	การพูดเท็จ
๒. ปิสุณวาจา	การพูดส่อเสียด
๓. ผรุสวาจา	การพูดคำหยาบ
๔. สัมผัปปลาปะ	การพูดเพ้อเจ้อ

มโนกรรม ๓ ได้แก่

๑. อภิชฌา	การเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น
๒. พยาบาท	การคิดปองร้ายผู้อื่น
๓. มิจฉาทิฎฐิ	การเห็นผิดจากคลองธรรม

กายกรรม ๓

กายกรรม หมายถึง การกระทำทางกาย คือ ทำกรรมด้วยกายทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว จัดเป็นกายกรรมทั้งสิ้น การกระทำชั่วทางกาย มี ๓ อย่าง คือ ปาณาติบาต การฆ่าสัตว์ อทินนาทาน การลักทรัพย์ และ กามเมสุมิจฉาจาร การประพฤติดีในกาม

๑. ปาณาติบาต การฆ่าสัตว์

ความเสียหายของปาณาติบาต

ชีวิตเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของสัตว์ทั้งหลาย หากไม่มีชีวิตเสียแล้ว ฐานะทรัพย์สินที่มีอยู่ก็ชื่อว่าไม่มีชีวิต จึงเป็นเจ้าของของทุกสิ่งทุกอย่าง และเป็นสิ่งที่สัตว์ทุกรูปทุกนามหวงแหนที่สุด การทำลายชีวิตเท่ากับเป็นการทำลายทุกสิ่งทุกอย่าง

ปาณาติบาต คือ การฆ่าสัตว์ หมายถึงไปถึงการทำร้าย การทรกรรมสัตว์ คำว่าสัตว์ในที่นี้หมายถึงสิ่งมีชีวิตทุกชนิด กิริยาที่ประพฤติก้าวล่วงต่อชีวิตสัตว์ มี ๓ ประการ ดังนี้

๑. การฆ่า
๒. การทำร้ายร่างกาย
๓. การทรมาน

การฆ่า

การฆ่า หมายถึง การทำให้ชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป ได้แก่ การทำให้ตาย

วัตถุ คือ ผู้ถูกฆ่า มี ๒ อย่าง คือ มนุษย์และสัตว์เดียรัจฉาน โดยที่สุทธหมายถึง มนุษย์และสัตว์เดียรัจฉานทั้งที่อยู่ในครรภ์และนอกรครรภ์

เจตนาของผู้ฆ่า มี ๒ อย่าง คือ จงใจฆ่าและไม่จงใจฆ่า

การฆ่าสำเร็จด้วยความพยายาม เรียกว่า ปโยคะ มี ๒ อย่าง คือ ฆ่าเองและใช้ให้ผู้อื่นฆ่า การใช้ให้ผู้อื่นฆ่า ทั้งผู้ใช้และผู้ถูกใช้ มีโทษและความผิดฐานฆ่าผู้อื่นเหมือนกัน

การทำร้ายร่างกาย

การทำร้ายร่างกาย หมายถึง การทำร้ายผู้อื่น โดยการทำให้พิการ เสียโฉม หรือเจ็บลำบาก แต่ไม่ถึงกับเสียชีวิต

การทำให้พิการ คือ การทำให้เสียอวัยวะ เช่น ทำให้เสียนัยน์ตา เสียแขน เสียขา เป็นต้น

การทำให้เสียโฉม คือ การทำร้ายร่างกายให้เสียความสวยงาม แต่ไม่ถึงพิการ เช่น ใช้มีดกรีดหรือไม้ทุบตีให้เป็นแผลเป็น เป็นต้น

การทำให้เจ็บลำบาก คือ การทำร้ายร่างกายให้เจ็บปวด เป็นทุกข์ทรมาน

การทำร้ายร่างกายทั้งหมดนี้ เป็นอนุโลมปาณาติบาต

การทรมาน

การทรมานนี้ มุ่งเฉพาะการทำแก่สัตว์เดียรัจฉาน เพราะมนุษย์ไม่เป็นวัตถุอันใครๆ จะพึงทรมานได้ การทรมาน คือ การทำให้สัตว์ได้รับความลำบาก ประพฤติเหี้ยมโหดแก่สัตว์ โดยขาดความเมตตากรุณา มีลักษณะดังนี้

ใช้การ หมายถึง การใช้สัตว์ไม่มีความเมตตาปราณี ปลอ่ยให้อดอยากหิวโหย ไม่ให้กิน ไม่ให้นอน ไม่ให้หยุดพักผ่อนตามกาล ขณะใช้งานก็เขี่ยตีทำร้ายร่างกายโดยไม่มีเมตตาจิต หรือใช้การเกินกำลังของสัตว์ เช่น ให้เข็นภาระหนักเกินกำลัง เป็นต้น

กักขัง หมายถึง การกักขังสัตว์ให้อดอยาก อิดโรย หรือผูกมัดไว้จนไม่สามารถจะผลัดเปลี่ยนอิริยาบถได้

นำไป หมายถึง การผูกมัดสัตว์แล้วนำไปโดยวิธีทรมาน เช่น ลากหรือหิวเปิด ไก่ สุกรเอาหัวลงและเอาเท้าขึ้น ทำให้สัตว์ได้รับความทุกข์ทรมานอย่างยิ่ง

เล่นสนุก หมายถึง การทรมานสัตว์ด้วยความสนุกสนาน เช่น ใช้ประทัดผูกหางสุนัขแล้วจุดไฟเพื่อให้สุนัขตกใจและวิ่งสุดชีวิต หรือการใช้ก้อนหินก้อนดินขว้างปาสัตว์ เพื่อความสนุกของตน

ผจญสัตว์ หมายถึง การนำสัตว์มาต่อสู้กัน ทำให้สัตว์เหน็ดเหนื่อยและได้รับทุกข์ทรมาน เช่น ชนโค ชนกระบือ ชนแพะ ชนแกะ ตีไก่ กัดปลา กัดจิ้งหรีด เป็นต้น

หลักวินิจฉัย

การฆ่าสัตว์ที่สำเร็จเป็นปาณาติบาต ถึงความเป็นอกุศลกรรมบถ มีองค์ ๕ คือ

๑. ปาโณ สัตว์มีชีวิต
๒. ปาณสณฺณิตา รู้ว่าสัตว์มีชีวิต
๓. วรทจิตตํ จิตคิดจะฆ่า
๔. อุปกุกโม พยายามฆ่า
๕. เตน มรณํ สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

การฆ่าสัตว์นี้ ทางพระพุทธศาสนารวมถึงการฆ่าตัวเองด้วย เพราะการฆ่าตัวเองนั้นเป็นปาณาติบาต ครบองค์ของปาณาติบาตทั้ง ๕ ข้อ เช่นเดียวกัน

โทษของปาณาติบาต

อรรถกถาได้วางหลักวินิจฉัยการฆ่าว่าจะมีโทษมากหรือน้อยไว้ ๔ ประการ คือ

๑. **คุณ** ฆ่าสัตว์มีคุณมากก็มีโทษมาก ฆ่าสัตว์มีคุณน้อยหรือไม่มีคุณก็มีโทษน้อย เช่น ฆ่าพระอรหันต์มีโทษมากกว่าฆ่าปุถุชน ฆ่าสัตว์ช่วยงานมีโทษมากกว่าฆ่าสัตว์ร้าย เป็นต้น

การฆ่าบิดามารดา การฆ่าพระอรหันต์มีบาปหนัก เป็นอนันตริยกรรม ห้ามสวรรค์ห้ามนิพพาน การฆ่าคนที่มีคุณ เช่น พระอริยบุคคลที่ต่ำกว่าพระอรหันต์หรือกัลยาณชน ผู้รักษาศีล ปฏิบัติธรรมหรือคนที่ประกอบคุณงามความดีต่อสังคมก็มีบาปมาก แต่น้อยกว่าการทำอนันตริยกรรม

การฆ่าคนทั่วไปก็มีบาปเช่นเดียวกัน แต่น้อยกว่าการฆ่าคนที่มีคุณ

การฆ่าคนที่ไร้ศีลธรรมและเป็นภัยแก่คนอื่นก็จัดว่าเป็นบาป แต่น้อยกว่าการฆ่าคนทั่วไป

กล่าวโดยสรุปแล้วการฆ่าคนล้วนเป็นบาปทั้งสิ้น

๒. **ขนาดกาย** สำหรับสัตว์จำพวกเดียวกันที่ไม่มีคุณเหมือนกัน ฆ่าสัตว์ใหญ่ก็มีโทษมาก ฆ่าสัตว์เล็กก็มีโทษน้อย เพราะการฆ่าสัตว์ที่มีขนาดร่างกายใหญ่กว่าต้องใช้ความพยายามในการฆ่ามากกว่า

๓. **ความพยายาม** มีความพยายามมากในการฆ่าก็มีโทษมาก มีความพยายามน้อยก็มีโทษน้อย ความพยายามในการฆ่า ความพยายามมากย่อมมีบาปมาก ความพยายามน้อยย่อมมีบาปน้อย ความพยายามในการฆ่านั้นๆ เกิดความสูญเสียต่อชีวิตมากย่อมมีบาปมาก เช่น การฆ่าด้วยวิธีการที่ทรมาณ คือทำให้ตายอย่างลำบาก หวาดเสียว ให้เกิดความเข้าใจ ฆ่าด้วยวิธีพิสดาร หรือการฆ่าด้วยการใช้เทคโนโลยี ตัวอย่างการใช้ระเบิด อาวุธชีวเคมี ทำให้เกิดความสูญเสียมากย่อมมีบาปมาก

๔. **กิเลสหรือเจตนา** มีกิเลสหรือเจตนาแรงก็มีโทษมาก มีกิเลสหรือเจตนาอ่อนก็มีโทษน้อย เช่น ฆ่าด้วยโทสะหรือจงใจเกลียดชังมีโทษมากกว่าฆ่าด้วยป้องกันตัว เป็นต้น

เจตนาในการฆ่าด้วยอำนาจโลภะ โทสะ โมหะ หากมีเจตนาแรงกล้าย่อมมีบาปมาก หากเจตนาอ่อนย่อมมีบาปน้อย เช่น การฆ่าด้วยการเห็นแก่อำมีสสินจ้างรางวัล การฆ่าด้วยความอำมหิต โหดเหี้ยมเคียดแค้นพยาบาท การฆ่าด้วยความเป็นมิชฉาทิฎฐิ การฆ่าโดยไม่มีเหตุผล หรือการฆ่าเพื่อความสนุกสนาน ย่อมมีบาปมากน้อยลดหลั่นกันไป ในกรณีที่ไม่มีเจตนาก็ไม่บาป ดังเรื่องพระจกขุบาล

เถระซึ่งมีจักขุบอดทั้งสองข้าง เดินจงกรมเหยียบแมลงเม่าตายเป็นจำนวนมาก แต่ไม่มีเจตนาที่จะฆ่า ดังที่ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่าเจตนาเป็นเหตุให้ตายของพระชีนาสพทั้งหลาย มิได้มี” นอกจากนั้น ผู้ฆ่าสัตว์ ย่อมได้รับกรรมวิบาก ๕ สถาน คือ

๑. ย่อมเกิดในนรก
๒. ย่อมเกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน
๓. ย่อมเกิดในกำเนิดเปรตวิสัย
๔. ย่อมเป็นผู้มีอวัยวะพิการ
๕. โทษเบาที่สุด หากเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นผู้มีอายุสั้น

ตัวอย่างโทษของปาณาติบาต

เรื่องนายโคฆาตก์

เล่ากันว่า ในครั้งพุทธกาล พระนครสาวัตถี มีชายคนหนึ่งชื่อ โคฆาตก์ มีอาชีพฆ่าโคขายเนื้อ เลี้ยงชีวิต เป็นเวลา ๕๕ ปี ตลอดเวลาที่เขาทำอาชีพนี้ ไม่เคยบริจาคทานและรักษาศีลเลย ถ้าวันใดขาดเนื้อ จะไม่ยอมรับประทานอาหารเลย

วันหนึ่ง นายโคฆาตก์ขายเนื้อตอนกลางวันแล้ว มอบเนื้อส่วนหนึ่งให้ภรรยาไว้ทำกับข้าว เสร็จแล้ว ไปอาบน้ำ ขณะนั้นเพื่อนของเขาคนหนึ่งมีแขกมาที่บ้านไม่มีกับข้าวต้อนรับ จึงมายังบ้านของนายโคฆาตก์ ขอซื้อเนื้อกับภรรยาขายโคฆาตก์เพื่อนำไปทำอาหารต้อนรับแขก ภรรยาขายโคฆาตก์ก็ไม่ยอมขายให้ เพราะไม่มีเนื้อสำหรับขาย มีแต่เนื้อที่เก็บไว้ทำอาหารให้สามีเท่านั้น เพราะทราบดีว่านายโคฆาตก์ขาดเนื้อเสียแล้ว จะไม่ยอมรับประทานอาหาร แต่เพื่อนของนายโคฆาตก์ก็ไม่ยอมฟัง ได้หยิบฉวยเอาเนื้อนั้นไปโดยพลการ

นายโคฆาตก์อาบน้ำแล้วกลับมา ภรรยาจึงกดข้าวเพื่อให้เขากินกับผักต้ม และได้เล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้เขาฟัง เขาไม่ยอมรับประทานอาหาร ได้หยิบฉวยมีดอันคมกริบเดินเข้าไปหาโคตัวหนึ่ง สอดมือเข้าไปในปากดึงลิ้นออกมาแล้วเอามีดัดตัดจนขาด นำมาให้ภรรยาทำกับข้าว โคตัวนั้นก็สิ้นใจตายด้วยความเจ็บปวดทรมาน

เมื่อกับข้าวเสร็จแล้ว เขาก็เริ่มรับประทานอาหาร ทันทีที่เขาใส่ชิ้นเนื้อเข้าไปในปาก ลิ้นของเขาก็ได้ขาดตกลงไปในชามข้าว ได้รับผลกระทบทันตาเห็น เพราะการทำปาณาติบาตด้วยจิตใจที่เหี้ยมโหด เลือดไหลออกจากปาก เขาเที่ยวคลานไปในบ้านและร้องครวญครางด้วยความเจ็บปวดเหมือนโค ตายแล้ว ไปเกิดในอเวจีนรก

๒. อทินนาทาน การลักทรัพย์

ความเสียหายของอทินนาทาน

ทรัพย์สมบัติที่หามาได้ด้วยความชอบธรรม เป็นสิทธิของบุคคลที่เป็นเจ้าของ เพื่อใช้เลี้ยงชีพ ของตนและครอบครัวให้มีความสุขตามอัตภาพ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ความรัก และวางแผน ไม่ต้องการ

ให้ใครมาลวงละเมิดในกรรมสิทธิ์ของตนเอง การลักขโมยเป็นการลวงละเมิดอย่างร้ายแรงต่อทรัพย์สิน อันเป็นกรรมสิทธิ์ของเขา ปัญหาทุจริตคอร์ปชั่นล้วนแล้วแต่เกิดมาจากอกตินาทานทั้งสิ้น ส่งผลให้ไม่ได้รับความเชื่อถือไว้วางใจทั้งในระดับบุคคลและระดับนานาชาติ นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมทางด้านทรัพย์สินอีกด้วย

อกตินาทาน การลักทรัพย์นั้น คือ การกระทำโจรกรรมโดยตรง หมายถึง การถือเอาสิ่งของ ที่เจ้าของไม่ได้ให้ทั้งที่เป็นสวัสดุกฎทรัพย์ หมายถึง ทรัพย์ที่มีวิญญูณ เช่น โคน กระบือ เป็นต้น และ อวิญญูณทรัพย์ หมายถึง ทรัพย์ที่ไม่มีวิญญูณ เช่น แก้ว แหวน เงิน ทอง เป็นต้น สิ่งของที่มีไซ่ของใคร แต่มีผู้รักษาหวงแหน ได้แก่ สิ่งของที่อุทิศบูชาปูชนียวัตถุ สิ่งของที่เป็นสมบัติของส่วนรวม ด้วยอาการเป็นโจร นอกจากนี้ยังรวมถึงกิริยาที่ก้าวล่วงทรัพย์สมบัติของผู้อื่น ๓ ประการ คือ

๑. โจรกรรม
๒. อนุโลมโจรกรรม
๓. ฉายาโจรกรรม

เฉพาะอนุโลมโจรกรรมกับฉายาโจรกรรมนั้น ต้องพิจารณาถึงเจตนาของผู้กระทำด้วย ถ้าเจตนา กระทำให้เขาเสียกรรมสิทธิ์ ก็ถือว่าเป็นการลักทรัพย์

โจรกรรม หมายถึง การลัก การขโมย การปล้น หรือกิริยาที่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วย อาการเป็นโจร มีหลายประเภท จะพรรณนาพอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

๑. ลัก ได้แก่ เอาสิ่งของที่เขาไม่ให้ไปด้วยอาการซ่อนเร้น คือกิริยาที่ถือเอาสิ่งของผู้อื่นด้วยอาการ เป็นโจร

๒. ฉก ได้แก่ ฉวยหรือชิงเอาโดยเร็ว คือกิริยาที่ถือเอาสิ่งของในเวลาที่เขาของเปลือ หรือ ชิงเอาทรัพย์ต่อหน้าเจ้าของ

๓. กรรโชก ได้แก่ ชูเอาด้วยกิริยาหรือวาจาให้กลัว คือกิริยาที่แสดงอำนาจให้เจ้าของตกใจกลัว แล้วยอมให้สิ่งของของตน หรือใช้อาชญาเร่งรัดเอา

๔. ปล้น ได้แก่ ใช้กำลังลอบมาหักโหมแย่งชิงเอาโดยไม่รู้ตัว คือกิริยาที่ยกพวกไปถือเอาสิ่งของ ของคนอื่นด้วยการใช้อาวุธ

๕. ตู๋ ได้แก่ กล่าวอ้างหรือทักท้วงเอาของผู้อื่นว่าเป็นของตัวเอง คือกิริยาที่ร้องเอาของผู้อื่น ซึ่งมีได้ตกอยู่ในมือตนคือมิได้ครอบครองดูแลอยู่ หรืออ้างหลักฐานพยานเท็จหักล้างกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น

๖. ฉ้อ ได้แก่ โกง คือกิริยาที่ถือเอาสิ่งของของผู้อื่นอันตกอยู่ในมือตนคือตนครอบครองดูแลอยู่ หรือโกงเอาทรัพย์ของผู้อื่น

๗. หลอก ได้แก่ ทำให้เข้าใจผิด สำคัญผิด คือกิริยาพูดปิดเพื่อถือเอาของผู้อื่น หรือปั้นเรื่อง ให้เขาเชื่อเพื่อจะให้เขามอบทรัพย์ให้แก่ตน

๘. ลวง ได้แก่ ทำให้หลงผิด คือกิริยาที่ถือเอาสิ่งของของผู้อื่น ด้วยแสดงของอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้เข้าใจผิด หรือใช้เล่ห์เอาทรัพย์ด้วยเครื่องมือลวงให้เขาเชื่อ เช่น การใช้ตราซึ่งไม่ได้มาตรฐาน เป็นต้น

๙. ปลอม ได้แก่ ทำให้เหมือนคนอื่นหรือสิ่งอื่น เพื่อให้หลงผิดว่าเป็นคนนั้นหรือสิ่งนั้น คือกิริยาที่ทำของไม่แท้ให้เห็นว่าเป็นของแท้

๑๐. ตระบัด ได้แก่ ฉ้อโกง คือกิริยาที่ยืมของเขาไปแล้วถือเอาเสีย

๑๑. เบียดบัง ได้แก่ ยักเอาไว้เป็นประโยชน์ส่วนตัว คือกิริยาพิเศษกินเลย

๑๒. สับเปลี่ยน ได้แก่ เปลี่ยนแทนที่กัน คือกิริยาที่ถือเอาสิ่งของของตนที่เลวเข้าไว้แทนและเอาสิ่งของของผู้อื่นที่ดีกว่า หรือแอบสลับเอาของผู้อื่นซึ่งมีค่ามากกว่า

๑๓. ลักลอบ ได้แก่ ลอบกระทำการบางอย่าง คือกิริยาที่เอาของซึ่งจะต้องเสียภาษีซ่อนเข้ามาโดยไม่เสียภาษี หรือหลบหนีภาษีของหลวง

๑๔. ยักยอก ได้แก่ เอาทรัพย์ของผู้อื่นหรือทรัพย์ของตนซึ่งผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยที่อยู่ในความดูแลรักษาของตนไปโดยทุจริต คือใช้อำนาจหน้าที่ที่มีอยู่ถือเอาทรัพย์โดยไม่สุจริต หรือกิริยาที่ยักยอกทรัพย์ของตนที่จะต้องถูกยึดเอาไปไว้เสียที่อื่น

อนุโลมโจรกรรม หมายถึง กิริยาที่แสวงหาทรัพย์ในทางไม่บริสุทธิ์ ยังไม่ถึงขั้นเป็นโจรกรรม มีประเภทจะพรรณนาพอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

๑. สมโจร ได้แก่ กิริยาที่อุดหนุนโจรกรรม เช่น การรับซื้อของโจร

๒. ปอกลอก ได้แก่ ทำให้เขาหลงเชื่อแล้วล่อลวงเอาทรัพย์เขาไป หรือกิริยาที่คบคนด้วยอาการไม่ซื่อสัตย์ มุ่งหมายจะเอาแต่ทรัพย์สมบัติของเขาถ่ายเดียว เมื่อเขาสินเนื้อประดาตัวก็ละทิ้งเขาเสีย

๓. รับสินบน ได้แก่ รับสินจ้างเพื่อกระทำความผิดหน้าที่ คือการถือเอาทรัพย์ที่เขาให้เพื่อช่วยทำธุระให้ในทางที่ผิด การรับสินบนนี้ หากผู้รับมีเจตนาร่วมกับผู้ให้ในการทำลายกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น ก็ถือว่าเป็นการทำโจรกรรมร่วมกันโดยตรง ถือว่าเป็นการลักทรัพย์

ฉวยโจรกรรม หมายถึง กิริยาที่ทำคล้ายคลึงกับโจรกรรม หรือกิริยาที่ทำทรัพย์ของผู้อื่นให้สูญเสีย และเป็นสินใช้ตกอยู่แก่ตน ประกอบด้วยลักษณะ ๒ อย่าง คือ

๑. ผลาญ ได้แก่ ทำลายให้หมดสิ้นไป คือกิริยาที่ทำความเสียหายแก่ทรัพย์ของผู้อื่น

๒. หนีบฉวย ได้แก่ กิริยาที่ถือเอาทรัพย์ของผู้อื่นด้วยความมั่งง่าย โดยมีได้บอกให้เจ้าของรู้ คือการถือเอาด้วยวิสาสะเกินขอบเขต

ทั้งนี้ ฉวยโจรกรรมนั้น ถ้ามีเจตนาในทางทำลายกรรมสิทธิ์ของผู้อื่นรวมอยู่ด้วย ก็ถือว่าเป็นการทำโจรกรรมโดยตรง ถือว่าเป็นการลักทรัพย์

หลักวินิจฉัย

การลักทรัพย์ที่สำเร็จเป็นอนินนาทาน ถึงความเป็นอนุกรรมมณฑล มีองค์ ๕ คือ

๑. ปรปรึคคหิต์ ของนั้นมีเจ้าของ

๒. ปรปรึคคหิตสณณิตา รู้ว่าของนั้นมีเจ้าของ

๓. เถยยจิตตต์ จิตคิดจะลัก

๔. อุปกุกโม พยายามลัก

๕. เตน ทรณั ได้ของมาด้วยความพยายามนั้น

โทษของอทินนาทาน

ผู้ประพฤตอทินนาทาน ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมยหรือลักทรัพย์ จะมีโทษมากหรือน้อยตามคุณค่าของสิ่งของ คุณความดีของเจ้าของ และความพยายามในการลักขโมย นอกจากนั้นผู้ลักทรัพย์ย่อมได้รับกรรมวิบาก ๕ สถาน คือ

๑. ย่อมเกิดในนรก
๒. ย่อมเกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน
๓. ย่อมเกิดในกำเนิดเปรตวิสัย
๔. ย่อมเป็นผู้ยากจนเข็ญใจไร้ ที่พึ่ง
๕. โทษเบาที่สุด หากเกิดเป็นมนุษย์ ทรัพย์ย่อมฉิบหาย

ตัวอย่างโทษของอทินนาทาน

เรื่อง เวมานิกเปรต

พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาอยู่ ณ กรุงสาวัตถี หัวหน้าพ่อค้าชาวสาวัตถีคนหนึ่งพาพ่อค้า ๗๐๐ คน ล่องเรือไปค้าขายในดินแดนสุวรรณภูมิ ระหว่างเดินทางเรือได้ถูกลมพัดหลงไปถึงวิมานทองซึ่งอยู่กลางทะเล ภายในวิมานทองนั้นมีเทพธิดาแสนสวยอาศัยอยู่ หัวหน้าพ่อค้าเห็นเทพธิดาจึงถามว่า “น้องรูปร่างที่อยู่วิมานนี้เป็นใครกันหนอ ขอเชิญน้องออกมาข้างนอกเถิด พี่จะขอชมความงามของน้องให้เต็มตา” เทพธิดาตอบว่า “ดิฉันเป็นเวมานิกเปรตเพราะทำบุญไว้น้อยมาก แม้จะมีรูปสวย มีวิมาน แต่ดิฉันต้องเปลือยกายไร้อาภรณ์ มีเพียงเส้นผมปิดบังกายไว้เท่านั้น ดิฉันอายเหลือเกินที่จะออกไปข้างนอก” หัวหน้าพ่อค้าบอกว่า “น้องนางผู้มีรูปร่าง พี่จะให้ผ้าเนื้อดี น้องจงนุ่งผ้าแล้วออกมาเถิด” เวมานิกเปรตตอบว่า “ท่านไม่อาจให้ผ้านั้นแก่ดิฉันด้วยมือท่านได้โดยตรง แต่ถ้าในหมู่พวกท่านมีอุบาสกสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขอท่านจงให้ท่านผ้านั้นแก่อุบาสกแล้วอุทิศส่วนกุศลให้แก่ดิฉัน เมื่อนั้นดิฉันจึงจะได้ผ้านั้นตามปรารถนา” ในเรื่อนั้นมีอุบาสกผู้มีศีลคนหนึ่ง หัวหน้าพ่อค้าจึงบอกให้เขาอาบน้ำแล้ว ได้มอบผ้านุ่งผ้าห่มให้ และอุทิศส่วนกุศลไปให้เวมานิกเปรต ทันใดนั้นเวมานิกเปรตก็มีอาภรณ์ทิพย์สวมใส่ เดินยิ้มออกมาจากวิมาน พร้อมทั้งได้อาหารทิพย์ด้วยการให้ทานของหัวหน้าพ่อค้าเพียงครั้งเดียว พวกพ่อค้าอัศจรรย์ใจ เกิดความเคารพในอุบาสกจึงพากันเข้าไปไหว้ อุบาสกคนนั้นจึงได้แสดงธรรมให้พวกพ่อค้าฟังตามสมควร

พวกพ่อค้าถามเวมานิกเปรตว่า ทำบุญกรรมอะไรไว้จึงมาเกิดเป็นเวมานิกเปรตอยู่กลางทะเล เวมานิกเปรตตอบว่า ในพุทธกาลที่ล่วงมาแล้ว ดิฉันเกิดในเมืองพาราณสี อาศัยรูปร่างเลี้ยงชีพ ต่อมาวันหนึ่งมีผู้หญิงคนหนึ่งแกล้งเอายาบำรุงผมมาให้ แต่พอใช้แล้วผมกลับร่วงหมดศีรษะ ดิฉันอายจึงหนีออกไปอยู่นอกเมือง เปลี่ยนอาชีพไปคั้นน้ำมันงาขาย พร้อมทั้งเปิดร้านขายสุรา วันหนึ่ง มีลูกค้ามาดื่มสุราแล้วเมานอนหลับสนิทอยู่ที่ร้าน ดิฉันฉวยโอกาสนั้นลักผ้าที่ลูกค้าคนนั้นนุ่งไว้หลวมๆ ด้วยกรรมนั้นดิฉันจึงไม่มีอาภรณ์สวมใส่ ต่อมาอีกวันหนึ่ง ดิฉันเห็นพระชีณาสพรูปหนึ่งเที่ยวบิณฑบาตอยู่ จึงนิมนต์ท่านเข้าไปในเรือนแล้วถวายแบ่งเคี้ยวเจือน้ำมันงา ด้วยกุศลกรรมเพียงเท่านี้ ดิฉันจึงเกิดเป็นเทพธิดารูปร่าง และได้วิมานทอง ดิฉัน

อยู่ในวิมานทองนี้มาแล้วสิ้นระยะเวลา ๑ พุทธันดร แต่ดิฉันก็เป็นทุกข์มาก เพราะอีก ๔ เดือนกุศลกรรม เหล่านี้จะหมดลง วิบากกรรมชั่วอย่างอื่นของดิฉันจะนำดิฉันไปหมกหม้ออยู่ในนรก ได้รับทุกข์ทรมานแสนสาหัสเป็นเวลายาวนาน

อุบาสกผู้มีศีลจึงกล่าวเตือนสติเทพธิดาว่า คุณก่อนแม่เทพธิดา เธอได้เสื่อผ้าอาภรณ์และอาหารทิพย์ เพราะผลของทานที่พ่อค้าให้แก่เรา หากเธอให้ทานแก่พ่อค้าเหล่านี้บ้าง ผลทานก็จะเกิดแก่เธอ และยิ่งหากเธอได้ถวายทานแด่พระศาสดา ผลของทานก็จะยิ่งเกิดแก่เธอมากยิ่งขึ้น

เวมานิกเปรตได้ฟังแล้วก็มีความใจยินดี นำข้าวและน้ำอันเป็นทิพย์มาเลี้ยงพวกพ่อค้า และฝากผ้าทิพย์คู่หนึ่งให้หัวหน้าพ่อค้านำไปถวายพระศาสดาด้วย พวกพ่อค้าเหล่านั้นเดินทางต่อไป ครั้นกลับถึงกรุงสาวัตถีแล้วหัวหน้าพ่อค้าได้นำผ้าทิพย์ของเธอไปถวายแด่พระศาสดาแล้วอุทิศส่วนกุศลให้เวมานิกเปรต เมื่อนางได้รับผลบุญนั้นจึงจัดไปเกิดเป็นเทพธิดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีเทพธิดา ๑,๐๐๐ นางเป็นบริวาร

เรื่องเวมานิกเปรตนี้ แสดงให้เห็นโทษของการลักขโมย ทำให้เกิดความขัดสน หมกหม้ออยู่ในนรก ได้รับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส ไม่มีเสื่อผ้าอาภรณ์และไม่มีอาหารรับประทาน และยังแสดงให้เห็นถึงอานิสงส์ของการเสียสละให้ทาน ส่งผลให้พ้นจากอบายไปเกิดในสวรรค์

๓. กาเมสุมิจฉาจาร การประพฤติดิฉันในกาม

ความเสียหายของกาเมสุมิจฉาจาร

การประพฤติดิฉันในสามีภรรยาและบุคคลอันเป็นที่รักที่หวงแหนของคนอื่น ย่อมเป็นการทำลายความรัก ความอบอุ่นในครอบครัว เป็นการทำลายสถาบันครอบครัว ทำให้ขาดความเคารพนับถือ จนถึงขั้นเป็นศัตรูประหัตประหารซึ่งกันและกัน

กาเมสุมิจฉาจาร คือ การประพฤติดิฉันในกาม หมายถึง การล่วงละเมิดทางเพศต่อบุคคลต้องห้าม ๒ ประเภท คือ หญิงต้องห้ามและชายต้องห้าม หากผู้ใดประพฤติดิฉันกับหญิงหรือชายต้องห้าม ผู้นั้นชื่อว่า ประพฤติกาเมสุมิจฉาจาร ถ้าทั้งสองฝ่ายเป็นผู้ต้องห้ามด้วยกัน ประพฤติดิฉันร่วมกัน ก็ถือว่ากระทำผิดด้วยกัน ทั้งสองฝ่าย บุคคลที่เป็นหญิงแต่มีจิตใจเป็นชาย และบุคคลที่เป็นชายแต่มีจิตใจเป็นหญิง ก็อนุโลมในบุคคลต้องห้ามตามข้อกาเมสุมิจฉาจารนี้

หญิงต้องห้าม

หญิงต้องห้าม หมายถึง บุคคลต้องห้ามสำหรับชาย มี ๓ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑. สสสามิกา หญิงมีสามี หมายถึง หญิงที่อยู่กินกับฝ่ายชายฉันทภรรยาสามี ทั้งที่แต่งงานหรือไม่ได้แต่งงาน รวมถึงหญิงที่รับสิ่งของมีทรัพย์สินเป็นต้นของฝ่ายชายแล้วยอมอยู่กับฝ่ายชายนั้น ตลอดถึงหญิงที่ฝ่ายชายรับเลี้ยงดูเป็นภรรยา จะได้จดทะเบียนสมรสก็ตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม

หญิงประเภทนี้ จะหมดภาวะที่เป็นหญิงต้องห้ามก็ต่อเมื่อหย่าขาดจากสามีหรือสามีตายแล้ว แม้หญิงที่สามีถูกกักขัง เช่น ถูกจำคุก หากยังไม่ได้หย่าขาดจากกัน ก็ถือว่าเป็นหญิงต้องห้าม หรือสามีต้องโทษจำคุกตลอดชีวิต หญิงนั้นก็ยังคงอยู่ในฐานะต้องห้ามตราบเท่าที่สามียังต้องโทษอยู่ ชายใดประพฤติดิฉันต่อหญิงมีสามี ถือว่าประพฤติกามเมสุมิจฉาจาร

๒. ญาติฤชิตา หญิงที่ญาติรักษา หมายถึง หญิงที่มีญาติเป็นผู้ปกครอง ไม่เป็นอิสระแก่ตน เพราะอยู่ในการปกครองดูแลพิทักษ์รักษาของบิดามารดา ญาติพี่น้อง หรือวงศ์ตระกูล ชายใดประพฤติผิดต่อหญิงที่ญาติรักษา ถือว่าประพฤติกาเมสุมิจนจาร

หญิงที่ญาติรักษานั้น เมื่อรับของหมั้นจากฝ่ายชายและตกลงจะแต่งงานกัน นับแต่รับของหมั้นแล้ว หญิงนั้นชื่อว่าอยู่ในการรักษาทั้งของญาติและของคู่หมั้น จะพ้นจากการรักษาของคู่หมั้นก็ต่อเมื่อได้คืนของหมั้นหรือบอกเลิกการหมั้นนั้นแล้ว

๓. ฆมมรฤชิตา หญิงที่ธรรมรักษา หมายถึง หญิงที่มีศีลธรรม กฎหมาย หรือจารีตคัมภีร์ครองรักษา มี ๒ ประเภท คือ หญิงผู้เป็นเทือกเถาเหล่ากอของตนและหญิงมีข้อห้าม

หญิงต้องห้ามโดยพิสดาร มี ๒๐ ประเภท คือ

๑. มาตุรฤชิตา หญิงที่มารดารักษา
๒. ปิตุรฤชิตา หญิงที่บิดารักษา
๓. มาตาศูรฤชิตา หญิงที่มารดาบิดารักษา
๔. ภาตุรฤชิตา หญิงที่พี่ชายน้องชายรักษา
๕. ภคินีรฤชิตา หญิงที่พี่สาวน้องสาวรักษา
๖. ญาติฤชิตา หญิงที่ญาติรักษา
๗. โคตตฤชิตา หญิงที่ชนที่มีสกุลหรือแซ่รักษา
๘. ฆมมรฤชิตา หญิงที่ธรรมรักษา
๙. สามิรฤชิตา หญิงที่สามีรักษา
๑๐. สปริณฑชา หญิงที่กฎหมายคัมภีร์ครอง
๑๑. ฌนกีตา หญิงที่ชายซื้อมาเป็นภรรยา
๑๒. ฉนทวาสนี หญิงที่อยู่กับชายด้วยความรักใคร่กันเอง
๑๓. โภควาสนี หญิงที่อยู่เป็นภรรยาชายด้วยโภกสมบัติ
๑๔. ปฎวาสนี หญิงซึ่งใจได้ฝ้านุ่งผ้าห่มแล้วอยู่เป็นภรรยา
๑๕. โอบตตกินี หญิงที่ชายขอเป็นภรรยาด้วยพิธีแต่งงาน
๑๖. โอบตตจุมพตา หญิงที่ชายช่วยปลงภาระอันหนักลงจากศีรษะแล้วอยู่เป็นภรรยา
๑๗. ทาสีภริยา หญิงคนใช้ที่เป็นภริยา
๑๘. กมมการินีภริยา หญิงรับจ้างทำการทำงานที่เป็นภริยา
๑๙. ฌชาภุญา หญิงชเลยที่เป็นภริยา
๒๐. มุหุตติกา หญิงที่ชายอยู่ด้วยชั่วคราว

ถ้าชายล่วงในหญิง ๒๐ จำพวกนี้ แม้จำพวกใดจำพวกหนึ่ง ถือว่าประพฤติกาเมสุมิจนจาร

หญิงผู้เป็นเทือกเถาเหล่ากอของตน เทือกเถา หมายถึง หญิงซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่ นับย้อนขึ้นไปทางบรรพบุรุษ ๓ ชั้น คือ ย่าทวด ยายทวด ๑ ย่า ยาย ๑ มารดาของตน ๑ เหล่ากอ หมายถึง หญิงผู้สืบสันดาน

จากตน นับลงไป ๓ ชั้น คือ ลูก ๑ หลาน ๑ เหลน ๑ ชายใดประพฤติผิดต่อหญิงผู้เป็นเทือกเถาเหล่ากอของตน ถือว่าประพฤติกาเมสุมิจฉฉาจาร

หญิงมีข้อห้าม มี ๒ ประเภท คือ

๑. หญิงประพฤติพรหมจรรย์ ได้แก่ ภิกษุณี สามเณรี ลิกขมานา แม่ชี และอุบาสิกาผู้รักษาศีล ๘ หรืออุโบสถศีล

๒. หญิงที่กฎหมายจารีตประเพณีรักษา ได้แก่ หญิงที่กฎหมายจารีตประเพณีห้ามมิให้ล่วงละเมิด เช่น หญิงที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ หญิงพิการทุพพลภาพ เป็นต้น

ชายต้องห้าม

ชายต้องห้าม หมายถึง บุคคลต้องห้ามสำหรับหญิง มี ๒ ประเภท คือ ชายอื่นนอกจากสามีของตนสำหรับหญิงที่มีสามี และชายที่จารีตห้ามสำหรับหญิงทั่วไป

๑. ชายอื่นนอกจากสามีตน เป็นบุคคลต้องห้ามสำหรับหญิงที่มีสามี

๒. ชายที่จารีตห้าม ได้แก่ นักบวชในศาสนาที่ห้ามเสพเมถุน เช่น พระภิกษุ สามเณร เป็นต้น เป็นบุคคลต้องห้ามสำหรับหญิงทั่วไป ทั้งที่มีสามีและไม่มีสามี หญิงใดประพฤติผิดต่อชายต้องห้าม ถือว่าประพฤติกาเมสุมิจฉฉาจาร หากมีความยินดีพร้อมใจกันในการล่วงประเวณี ก็ผิดทั้งสองฝ่าย

กาเมสุมิจฉาจารนี้ ผู้ใดประพฤติผิดต่อบุคคลต้องห้ามดังกล่าวมาทั้งหมด ถือว่ากระทำผิด หากทั้งสองฝ่ายมีความยินดีพร้อมใจในการล่วงประเวณี ก็ถือว่ากระทำผิดทั้งสองฝ่าย นอกจากการห้ามประพฤติผิดประเวณีแล้ว ยังห้ามการกระทำในสถานที่อันไม่สมควร เช่น โบสถ์ วิหาร ลานพระเจดีย์ เป็นต้น การผูกสมัครรักใคร่ฉันคู่สาว การเกี่ยวพาราสี การพูดแคะ การเล่นหุเล่นตา หรือแม้แต่การใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์กับบุคคลต้องห้ามในเชิงคู่สาว ก็เป็นเหตุเบื้องต้นของกาเมสุมิจฉาจาร

หลักวินิจฉัย

การประพฤติผิดในกามที่สำเร็จเป็นกาเมสุมิจฉาจาร ถึงความเป็นอกุศลกรรมบถ มีองค์ ๔ คือ

๑. อกมเนี่ยวตุฏ หญิงหรือชายนั้น เป็นบุคคลต้องห้าม
๒. ตสมี่ เสวนจิตต์ จิตคิดจะเสพ
๓. เสวนปุโยโค พยายามเสพ
๔. มคเคน มคคปปฏิบัติต่ออิवासน์ อวัยวะเครื่องเสพจดถึงกัน

โทษของกาเมสุมิจฉาจาร

การประพฤติผิดในกามจะมีโทษมากหรือน้อย ตามคุณความดีของคนที่ถูกล่วงละเมิด ความแรงของกิเลสและความพยายาม นอกจากนั้น ผู้ประพฤติผิดในกาม ย่อมได้รับกรรมวิบาก ๕ สถาน คือ

๑. ย่อมเกิดในนรก
๒. ย่อมเกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน
๓. ย่อมเกิดในกำเนิดเปรตวิสัย
๔. ย่อมเป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพ ซี้เหร่ มากไปด้วยโรค
๕. โทษเบาที่สุด หากเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นผู้มีศัตรูรอบด้าน

ตัวอย่างโทษของกามาสมุจฉาจาร

เรื่อง นางกนิรีเทวี

ในอดีตกาล มีพระราชอาชงค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า กนิร เสวยราชย์อยู่ในเมืองพาราณสี มีพระรูปโฉมงามยิ่งนัก อำมาตย์หนึ่งพันทิปบเครื่องหอมมาถวายทุกๆ วัน เมื่อประพรมเครื่องหอม ในพระราชนิเวศน์ทั่วแล้ว ก็พาทิปทำเป็นไม้พินหอมหุงพระกระยาหารถวาย พระเจ้ากนิรมีบุโรหิตผู้มีปัญญาหลักแหลมคนหนึ่งชื่อปัญจาลจันตะ มีอายุเท่ากับพระองค์ ก็ปราสาทของพระเจ้ากนิรมันมีต้นหว้าต้นหนึ่ง อยู่ในกำแพงวัง กิ่งหว้าทอดข้ามกำแพงออกไป บุรุษเปลี้ยคนหนึ่ง รูปร่างอัปลักษณ์น่าเกลียด อาศัยอยู่ที่ร่มไม้หว้านั้น อยู่มาวันหนึ่ง นางกนิรีเทวีมองออกไปตามช่องหน้าต่าง เห็นบุรุษเปลี้ยนั้นแล้วก็เกิดความรักใคร่ ในเวลารাত্রี ทรงบำเรอพระเจ้ากนิรให้ทรงยินดีด้วยกิเลสแล้วบรรทมหลับไป จึงค่อยๆ ลุกขึ้นจัดอาหารอันประณีตมีรสอร่อยใส่ขันทองท้าวที่ชายพกแล้วไต่เชือกลงทางหน้าต่าง ปีนขึ้นบนต้นหว้าไต่ลงมาตามกิ่ง เชิญบุรุษเปลี้ยให้กินอาหารแล้วทำการอันลามกกับบุรุษเปลี้ยสำเร็จแล้ว ก็กลับขึ้นปราสาทตามทางเดิม ประพรมสรีระกายด้วยของหอมแล้วก็เข้าไปนอนกับพระเจ้ากนิร ประพฤติลามกอย่างนี้เสมอมา พระเจ้ากนิร ก็มีได้ทรงทราบ

อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้ากนิรเสด็จประทับที่ชณิพนนคร เวลาเสด็จกลับพระราชนิเวศน์ ได้ทอดพระเนตรเห็นบุรุษเปลี้ยมีอาการน่ากรุนอย่างยิ่ง จึงตรัสถามบุโรหิตว่า เห็นมนุษย์เปรตนั้นหรือไม่ ครั้นบุโรหิตรับพระราชโองการว่าเห็น พระเจ้าข้า จึงตรัสถามต่อไปว่า บุรุษที่มีรูปร่างน่าเกลียดอย่างนี้ จะมีหญิงคบหาด้วยอำนาจฉันทราคะบ้างหรือไม่ บุรุษเปลี้ยได้ฟังพระราชดำรัสตั้งนั้นก็เกิดมานะขึ้นมาว่า พระเจ้าแผ่นดินพูดอะไรเช่นนี้ ชะรอยจะไม่รู้ว่าเทวีของพระองค์มาหาเรา คิดแล้วก็ประนมมือไหว้ต้นหว้า กล่าววาจาค่อยๆ ว่า ขอเชิญเทพยดา ซึ่งเป็นเจ้าสิ่งอยู่ที่ต้นหว้าฟังเราเถิด คนอื่นๆ นอกจากท่านแล้วก็ไม่มีใครรู้

บุโรหิตเห็นกิริยาของบุรุษเปลี้ยจึงคิดว่า พระอักรรมเหสีของพระราชาคงได้ไต่ต้นหว้ามาทำลามกกับบุรุษเปลี้ยนี้เป็นแน่แล้ว คิดแล้วจึงทูลถามว่า ในเวลารাত্রี พระองค์ทรงสัมผัสสรีระกายแห่งพระเทวีเป็นเช่นไรบ้าง พระเจ้ากนิรตรัสตอบว่า สิ่งอื่นก็ไม่แลเห็น เป็นแต่เวลาเที่ยงคืนสรีระกายของนางเย็น บุโรหิตจึงทูลว่า ถ้ากระนั้นหญิงอื่นยกไว้ก่อนเถิด พระนางกนิรีอักรรมเหสีของพระองค์ได้ประพฤติกกรรมอันลามกกับบุรุษเปลี้ยนี้ พระเจ้ากนิรตรัสว่า สหายพูดอะไรกัน นางกนิรีสมบุรณ์ด้วยรูปร่างอันอุดมเห็นปานนั้น จะมาร่วมอภิรมย์กับบุรุษเปลี้ยอันน่าเกลียดอย่างนี้ได้อย่างไร บุโรหิตกราบทูลว่า ถ้าอย่างนั้น ขอพระองค์จงสะกดรอยตามคอยจับตาดูเถิด พระเจ้ากนิรก็ทรงรับ ครั้นเสวยอาหารเย็นแล้ว ก็เข้าบรรทมกับนางกนิรี ตั้งพระหฤทัยคอยสะกดจับ พอถึงเวลาเคยบรรทมหลับตามปกติ ก็ทรงสร้างทำเหมือนหลับไป ฝ่ายนางกนิรก็ลุกขึ้นตามเคย พระเจ้ากนิรก็สะกดรอยตามไปยืนอยู่ที่เงาต้นหว้า วันนั้นบุรุษเปลี้ยโกรธชู้ตะคอกว่า ทำไมถึงมาช้า แล้วเอามือตบเข้าที่กอกหูนางเทวี นางเทวีก็ร้องขอโทษว่า นายอย่าเพิ่งโกรธเลย ข้าพเจ้ารอให้พระราชอาชงค์กลับมาได้ ว่าแล้วก็ประพฤติปฏิบัติบุรุษเปลี้ยเหมือนหญิงบำเรอในเรือน เมื่อบุรุษเปลี้ยตบหูนางกนิรนั้น ฤๅนทลหน้าราชสีห์หลุดจากหูกกระเด็นไปอยู่ใกล้พระบาทพระเจ้ากนิร พระเจ้ากนิร

จึงเก็บเอาไปเป็นพยาน ฝ่ายนางกินรีประพตือนาจารย์กับบุรุษเปลี่ย้นั้นแล้วก็กลับไป เริ่มจะนอนกับพระราชาสามี พระเจ้ากินนรก็ทรงห้ามเสีย พอรุ่งขึ้น จึงรับสั่งให้คนไปบอกให้นางกินรีทวีระดับเครื่องประดับที่พระองค์ให้ ทั้งหมดเข้ามาเฝ้า นางกินรีก็สั่งให้ทูลว่า คุณทูลหน้าราชาสีห์ส่งไปไว้ที่ช่างทองเสียแล้ว นางก็มีได้มาเฝ้า ครั้นพระเจ้ากินนรรับสั่งให้หาอีก นางก็ประดับคุณทูลข้างเดียวเข้าไปเฝ้า พระเจ้ากินนรตรัสถามว่า คุณทูลไปไหน นางก็ทูลว่า ส่งไปที่ช่างทอง พระเจ้ากินนรจึงรับสั่งให้หาช่างทองมาแล้วตรัสถามว่า ทำไมเจ้าจึงไม่ให้คุณทูลแก่นางกินรี ช่างทองก็ทูลว่า มิได้รับเอาไว้เลย พระเจ้ากินนรก็ทรงพระพิโรธตรัสว่า เฮ้ย นางจันทาล คนอย่างข้านี้แหละจะเป็นช่างทองของเอ็งละ ตรัสแล้วก็ขว้างคุณทูลลงไปตรงหน้านางกินรีแล้ว หันมาตรัสกับ บุโรหิตว่า สหายพุดจริงทีเดียว จงไปสั่งตัดหัวนางจันทาลนี้เสีย บุโรหิตได้พานางกินรีไปซ่อนไว้ในที่แห่งหนึ่ง ภายในพระราชวังนั้นแล้วกราบทูลพระเจ้ากินนรว่า ธรรมดาว่าหญิงทั้งหลายย่อมเป็นเช่นนี้ การกระทำอย่างนี้เป็นปกติของหญิงทั้งหลาย ขอพระองค์จงงดโทษนางกินรีเสียเถิด พระเจ้ากินนรก็ทรงยกโทษให้ รับสั่งให้ไล่ไปเสียจากพระราชนิเวศน์ เมื่อทรงขับไล่จากตำแหน่งแล้วก็ทรงตั้งหญิงอื่นเป็นอัครมเหสี แล้วรับสั่งให้ไล่บุรุษเปลี่ย้อออกไปเสียจากที่นั่น และทรงให้ตัดกิ้งก้านหัวเสีย

วชิกรรม ๔

วชิกรรม หมายถึง การกระทำทางวาจา คือ การพูดออกมาเป็นถ้อยคำ ทั้งทางดีและทางชั่ว วชิกรรมทางชั่ว มี ๔ อย่าง คือ มุสาวาท การพูดเท็จ ปิสุณวาจา การพูดส่อเสียด ผรุสวาจา การพูดคำหยาบ และสัมผัปปลาปะ การพูดเพ้อเจ้อ

๑. มุสาวาท การพูดเท็จ

ความเสียหายของมุสาวาท

ในพุทธศาสนาสุภาษิต ได้กล่าวถึงลักษณะของคนชอบพูดเท็จไว้ว่า “นตถิ อการิยฺ ปาปิ มุสาวาทิสฺส ชนฺตฺโน แปลว่า ไม่มีคนชั่วอะไรที่คนชอบพูดเท็จจะทำได้” เพราะคนชอบพูดเท็จ พูดโกหก หลอกลวงหรือพูดมีเลศนัยในแง่มุมต่างๆ นั้น ได้ชื่อว่าทำลายคุณธรรมในจิตใจของตนเอง และทำลายประโยชน์ของผู้อื่น ในการพูดเท็จนั้น คนโกหกเป็นผู้เสียหายร้ายแรงกว่า เพราะจะกลายเป็นคนเหลวไหลและขาดความน่าเชื่อถือ

มุสาวาท การพูดเท็จ คือ การพูดมุ่งให้ผิดจากความเป็นจริง มี ๓ อย่าง คือ มุสา อนุโลมมุสา และปฎิสสวะ

มุสา แปลว่า เท็จ ได้แก่ โกหก หมายถึง การทำเท็จทุกอย่าง การแสดงความเท็จเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจผิดนั้น ทำได้ทั้งทางวาจาและทางกาย ดังนี้

ทางวาจา คือ พูดออกมาเป็นคำเท็จ ตรงกับคำว่าโกหก ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันอยู่แล้ว

ทางกาย คือ การแสดงกิริยาอาการที่เป็นเท็จ เช่น การเขียนจดหมายโกหก การเขียนรายงานเท็จ การทำหลักฐานปลอม การตีพิมพ์ข่าวสารอันเป็นเท็จ การเผยแพร่ข่าวสารทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์อันเป็นเท็จ

การทำเครื่องหมายปลอมให้คนอื่นหลงเชื่อ รวมถึงการใช้ใบให้คนอื่นเข้าใจผิด เช่น สันศิระชะปฏิเสศในเรื่องควรรับ หรือพยักหน้ารับในเรื่องที่ควรปฏิเสธ

มุสา มีประเภทที่จะพึงพรรณนาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

ปด ได้แก่ มุสาตรงๆ โดยไม่อาศัยมูลเลย เช่น ไม่เห็นบอกว่าเห็น ไม่รู้บอกว่ารู้ ไม่มีบอกว่ามี เป็นต้น

ส่อเสียด คือ พุดยุแยงเพื่อให้เขาแตกกัน

หลอก คือ พุดเพื่อจะโกงเขา พุดให้เขาเชื่อ พุดให้เขาเสียของให้ตน

ยอ คือ พุดเพื่อจะยกย่องเขา พุดให้เขาลิ้มตัวและหลงตัวผิด

กลับคำ คือ พุดไว้แล้วแต่ตอนหลังไม่ยอมรับ ปฏิเสธว่าไม่ได้พุด

ทนสาบาน ได้แก่ กิริยาที่เสียงสัตย์ว่าจะพุดความจริง หรือจะทำตามคำสาบาน แต่ไม่ได้พุดหรือทำตามนั้น เช่น พยานทนสาบานแล้วเบิกคำเท็จ เป็นต้น

ทำเล่ห์กระเท่ห์ ได้แก่ กิริยาที่อวดอ้างความศักดิ์สิทธิ์อันไม่เป็นจริง เพื่อให้คนหลงเชื่อนิยมยกย่อง และเป็นอุบายหาลาภแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน เช่น อวดรู้วิชาคงกระพันว่าฟันไม่เข้ายิงไม่ออก เป็นต้น

มารยา ได้แก่ กิริยาที่แสดงอาการให้เขาเห็นผิดจากที่เป็นจริง เช่น เป็นคนทุศีล ทำท่าทางเคร่งครัดให้เขาเห็นว่าเป็นคนมีศีล

ท่าเลศ ได้แก่ พุดมุสาเล่นสำนวน พุดคลุมเครือให้ผู้ฟังเข้าใจผิด เช่น เห็นคนวิ่งหนีเขามาเมื่อผู้ไล่ติดตามมาถาม จึงย้ายไปยืนที่อื่นแล้วพุดว่าตั้งแต่มายืนที่นี่ไม่เห็นใครเลย

เสริมความ ได้แก่ พุดมุสาอาศัยมูลเดิม แต่เสริมความให้มากกว่าที่เป็นจริง เช่น โฆษณาสรรพคุณสินค้าเกินความเป็นจริง เป็นต้น

อำความ ได้แก่ พุดมุสาอาศัยมูลเดิม โดยตัดข้อความที่ไม่ประสงค์จะให้รู้ออกเสีย เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจเป็นอย่างอื่น เช่น เรื่องมากพุดให้เหลือน้อยเพื่อปิดความบกพร่อง

บุคคลพุดด้วยวาจาหรือทำกิริยาแสดงท่าทางอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้อื่นรู้แล้วเขาจะเชื่อหรือไม่เชื่อไม่เป็นประมาณ บุคคลผู้พุดหรือแสดงอาการนั้นได้ชื่อว่า พุดมุสาในสิกขาบทนี้

อนุโลมมุสา

อนุโลมมุสา คือการพุดเรื่องไม่เป็นจริง แต่มิได้มีเจตนาจะทำให้ผู้ฟังเข้าใจผิดหรือหลงเชื่อเพียงแต่พุดเพื่อให้เจ็บใจ มีประเภทที่จะพึงพรรณนาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

เสียดแทง ได้แก่ กิริยาที่พุดให้ผู้อื่นเจ็บใจ ด้วยอ้างเรื่องที่ไม่เป็นจริง เช่น ประชด คือการกล่าวแดกดันยกให้สูงกว่าพื้นเพเดิมของเขา หรือ คำ คือการกล่าวถ้อยคำหยาบช้าเลวทรามกดให้ต่ำกว่าพื้นเพเดิมของเขา

ลับลับ ได้แก่ พุดกลับกรอกเชื่อไม่ได้ พุดด้วยความคะนองปาก แต่ผู้พุดไม่ได้ตั้งใจจะให้คนอื่นเข้าใจผิด เช่น รับปากแล้วไม่ทำตามที่รับนั้น

อนุโลมมุสา นี้ แม้จะมีได้เป็นมุสาคือคำเท็จโดยตรง แต่ก็นับเข้าในมุสา ไม่ควรพูด พูดแล้วมีโทษ ผู้นิยมความสุภาพแม้จะว่ากล่าวลูกหลานก็ไม่ควรใช้คำตำหนิหรือคำเสียดแทง ควรใช้คำสุภาพ แสดงโทษผิด ให้รู้สึกตัวแล้วห้ามปรามมิให้กระทำต่อไป

ปฎิสสวะ

ปฎิสสวะ ได้แก่ การรับคำของคนอื่นด้วยความตั้งใจจะทำตามที่รับคำนั้นไว้จริง แต่ภายหลัง เกิดกลับใจไม่ทำตามที่ได้รับคำนั้น ทั้งที่ตนพอจะทำตามที่รับคำนั้นได้ มีประเภทที่จะพึงพรรณนาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

ผิตสัญญา หมายถึง การไม่ทำตามที่ตกลงกันไว้ เช่น ตกลงกันว่าจะเลิกค้าสิ่งเสพติด แต่พอได้โอกาสก็กลับมาค้าอีก

ศินคำ หมายถึง การไม่ทำตามที่ได้รับปากไว้ เช่น รับปากจะให้สิ่งของแล้วไม่ได้ให้ตามที่ได้รับปากไว้

ถ้อยคำที่ไม่จัดเป็นมุสาวาท

ถ้อยคำที่ผู้พูดพูดตามความสำคัญของตน เรียกว่า ยถาสัญญา หรือตามวรรณกรรม ซึ่งเป็นคำพูดไม่จริง แต่ไม่มีความประสงค์จะให้ผู้ฟังเชื่อ ไม่เข้าข่ายมุสาวาท มีประเภทที่จะพึงพรรณนาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

โวหาร ได้แก่ ถ้อยคำที่ใช้เป็นธรรมเนียม เพื่อความไพเราะของภาษา เช่น การเขียนจดหมาย ที่ลงท้ายว่า ด้วยความเคารพอย่างสูง เป็นโวหารการเขียนตามแบบธรรมเนียมสารบรรณ ซึ่งในความเป็นจริง ผู้เขียนอาจไม่ได้เคารพอย่างสูง หรืออาจไม่ได้มีความเคารพเช่นนั้นเลย

นิยาย ได้แก่ เรื่องที่แต่งขึ้น เรื่องที่เล่ากันมา เรื่องที่นำมาอ้างเพื่อเปรียบเทียบให้ได้ใจความ เป็นหลัก เช่น นิทาน ละคร ลิเก ซึ่งในท้องเรื่องนั้นอาจมีเนื้อหาที่ไม่เป็นความจริง แต่ผู้แต่งไม่ได้ตั้งใจให้คนหลงเชื่อ เพียงแต่แต่งแสดงเนื้อหาไปตามท้องเรื่อง

สำคัญผิด ได้แก่ คำพูดที่ผู้พูดสำคัญผิดว่าเป็นอย่างนั้น ทั้งที่ความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น คือ ผู้พูดพูดไปตามความเข้าใจของตน เช่น ผู้พูดจำวันผิด จึงบอกผู้ถามไปตามวันที่จำผิดนั้น เป็นต้น

พลั้ง ได้แก่ คำพูดที่พลาดไปโดยที่ไม่ได้ตั้งใจหรือไม่ทันคิด เช่น ผู้พูดตั้งใจจะพูดอย่างหนึ่ง แต่กลับพลาดไปพูดเสียอีกอย่างหนึ่ง

หลักวินิจฉัย

การพูดเท็จที่สำเร็จเป็นมุสาวาท ถึงความเป็นอกุศลกรรมบถ มีองค์ ๔ คือ

๑. อดถ วตถุ เรื่องไม่จริง
๒. วิสวาทนจิตตัม จิตคิดจะพูดให้ผิด
๓. ตชโซ วายาโม พยายามพูดออกไป
๔. ปรสส ตตถถถวิชานนัม ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความนั้น

คำอธิบายองค์ของมูสาวาท ดังนี้

องค์ที่ ๑ เรื่องไม่จริง คือ เรื่องที่พูดนั้นไม่มีความจริง ไม่เป็นจริง เช่น ฝนไม่ตก แต่กลับพูดว่าฝนตก

องค์ที่ ๒ จิตคิดจะพูดให้ผิด คือ ผู้พูดตั้งใจจะพูดให้ผิดจากความเป็นจริง

องค์ที่ ๓ พยายามพูดออกไป คือ ผู้พูดได้พูดคำไม่จริงนั้นๆ ออกไป หรือได้กระทำเท็จด้วยความจงใจ ซึ่งมีใช่เป็นเพียงความคิดที่อยู่ในใจ

องค์ที่ ๔ ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความนั้น คือ ผู้ฟังเข้าใจความหมายเหมือนอย่างกับผู้พูดพูดออกไป ส่วนผู้ฟังจะเชื่อหรือไม่นั้นไม่สำคัญ

โทษของมูสาวาท

ผู้ประพฤติมูสาวาทจะมีโทษมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่จะถูกตัดรอน หมายความว่า ถ้าการพูดเท็จนั้นทำให้เสียประโยชน์มากก็มีโทษมาก เช่น ชาวบ้านที่ไม่ต้องการให้ของๆ ตน พูดออกไปว่าไม่มี ก็ยังมีโทษน้อย แต่ถ้าเป็นพยานเท็จ ก่อให้เกิดความเสียหายมาก ก็มีโทษมาก เป็นต้น ในอรรถกถา อัฐกนิบาต อังคุตตรนิกาย ได้กล่าวถึงกรรมวิบากของผู้ประพฤติมูสาวาท ดังนี้

๑. ย่อมเกิดในนรก
๒. ย่อมเกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน
๓. ย่อมเกิดในกำเนิดเปรตวิสัย
๔. โทษเบาที่สุด หากเกิดเป็นมนุษย์ จะถูกกล่าวต่ออยู่เสมอ

ตัวอย่างโทษของมูสาวาท

เรื่อง กักการชาดก

ในอดีตกาล พระเจ้าพรหมทัต ครองราชสมบัติอยู่ในพระนครพาราณสี พระโพธิสัตว์เป็นเทพบุตร ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในสมัยนั้น พระนครพาราณสีได้จัดให้มีมหรสพเป็นการใหญ่ พวกนาค ครุฑ และ ฤๅษณ์ภูฏกเทวดา เป็นจำนวนมากก็พากันมาดูมหรสพ มีเทพบุตร ๔ องค์จากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์พากันมาดูการมหรสพ โดยได้ประดับเทริดซึ่งทำด้วยดอกไม้ทิพย์ชื่อกักการ ซึ่งเป็นผักจำพวกบวบ ฟัก แฟง

พื้นที่ของพระนครประมาณ ๑๒ โยชน์ ได้หอมตลบอบอวนไปด้วยกลิ่นดอกไม้ทิพย์นั้น มหาชนจึงได้เที่ยวค้นหาว่า ใครเป็นคนประดับดอกไม้เหล่านี้ เทพบุตรเหล่านั้นรู้ว่ามหาชนกำลังค้นหาตนเองอยู่ จึงเหาะขึ้นที่พระลานหลวงยื่นปรากฏกายอยู่ในอากาศด้วยเทวานุภาพอันยิ่งใหญ่ ทั้งมหาชน พระราชา เศรษฐี และอุปราชา เป็นต้น ต่างก็มาชุมนุมกันถามเทพบุตรเหล่านั้นจึงรู้ว่า เป็นเทพบุตรมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อต้องการดูมหรสพ และประดับด้วยเทริดดอกไม้ทิพย์ จึงร้องขอเทริดดอกไม้ทิพย์นั้น

เทพบุตรโพธิสัตว์ผู้เป็นหัวหน้าบอกว่า ดอกไม้ทิพย์เหล่านี้มีอานุภาพมาก เหมาะสมกับเทวดาเท่านั้น ไม่เหมาะสมกับคนเลวทราม ไร้ปัญญา มีอหิคารมไปเฝ้าท้าวมหาพรหม เป็นคนทุศีลในมนุษย์โลก แต่ก็เหมาะสมกับมนุษย์ผู้ประกอบด้วยคุณธรรม คือ ไม่ลักขโมยแม้กระทั่งเส้นหญ้า ไม่พูดเท็จแม้จะแลกด้วยชีวิต และได้ยศแล้วไม่มัวเมา ผู้นั้นแลย่อมควรประดับดอกไม้ทิพย์ และเทพบุตรจะให้ดอกไม้ทิพย์แก่บุคคลนั้น

ปุโรหิตคนหนึ่งได้ฟังดังนั้นจึงคิดว่า แม้เราจะไม่มีความสมบูรณ์เช่นนั้น แต่เราจักกล่าวมุสาวาท เพื่อให้ได้ดอกไม้เหล่านี้มาประดับตน และมหาชนก็จะเข้าใจว่าเรามีคุณสมบัติเช่นนั้นจริงๆ จึงได้ดอกไม้ทิพย์ มาประดับ จึงอ่อนวอนขอดอกไม้ทิพย์จากเทพบุตรองค์ที่ ๑ มาประดับ และยังได้อ่อนวอนขอจากเทพบุตร องค์ที่ ๒ เทพบุตรองค์ที่ ๒ กล่าวว่า ผู้ที่แสวงหาทรัพย์สมบัติได้มาโดยบริสุทธิ์ชอบธรรม ไม่ล่อลวงเอาทรัพย์ ผู้อื่น ได้โภคทรัพย์แล้วก็ไม่มีว้าเหว จึงจะเหมาะสมที่จะประดับดอกไม้ทิพย์ ปุโรหิตนั้นก็บอกว่า ตนเอง มีคุณสมบัติเช่นนั้น จึงได้ดอกไม้ทิพย์มาประดับ และยังอ่อนวอนขอจากเทพบุตรองค์ที่ ๓ เทพบุตรองค์ที่ ๓ จึงบอกว่า ผู้ที่มีจิตไม่จีตจางเร็วเหมือนย้อมด้วยมัน และมีความศรัทธาไม่คลายง่ายๆ ไม่บริโภคนอกดี แต่เพียงผู้เดียว แต่แย่งแบ่งปันให้ยากและบุคคลที่ควรให้ จึงจะเหมาะสมประดับดอกไม้ทิพย์ ปุโรหิตก็บอกว่า ตนเองมีคุณสมบัติเช่นนั้น จึงได้ดอกไม้ทิพย์มาประดับ และยังอ่อนวอนขอจากเทพบุตรองค์ที่ ๔ อีก เทพบุตร องค์ที่ ๔ จึงบอกว่า ผู้ที่ไม่บริภาษตำหนิตบิรุษคนดี ผู้ประกอบด้วยคุณมีศีล เป็นต้น ทั้งต่อหน้าหรือลับหลัง พุดอย่างใดทำอย่างนั้น ผู้นั้นแลย่อมควรซึ่งดอกไม้ทิพย์ ปุโรหิตก็บอกว่า ตนเองมีคุณสมบัติเช่นนั้น จึงได้ดอกไม้ทิพย์มาประดับอีก

เทพบุตรทั้ง ๔ องค์ได้ให้เทริดดอกไม้ทิพย์ทั้ง ๔ เทริดแก่ปุโรหิตนั้นแล้วก็พากันกลับไปยังเทวโลก ในเวลาที่เทพบุตรเหล่านั้นไปแล้ว ทุกเขตนาอันแรงกล้าเกิดขึ้นที่ศีรษะของปุโรหิต ศีรษะของเขาเป็นเหมือน ถูยกอดเขาอันแหลมคมทิมแทง และเป็นเหมือนถูกแผ่นเหล็กปัด

ปุโรหิตนั้นเสวยทุกข์เวทนา นอนกลิ้งไปกลิ้งมา ร้องลั่น เมื่อมหาชนซักถามว่าเกิดอะไรขึ้น เขาจึง ได้บอกว่า ตนได้โกหกพวกเทพบุตร เพื่อให้ได้เทริดดอกไม้มาประดับ ความจริงตนไม่มีคุณสมบัติเหล่านั้นเลย แล้วขอร้องไห้มหาชนช่วยดึงเทริดออกจากศีรษะของตน มหาชนช่วยกันดึงก็ไม่หลุดจากศีรษะ เหมือนเอา แผ่นเหล็กผูกรัดดอกไม้มนั้นไว้ จึงพากันห้ามเขากลับบ้าน เขาต้องเจ็บปวดร้องลั่นอยู่ในบ้านถึง ๗ วัน

พระราชารับสั่งเรียกประชุมมุขอำมาตย์ว่าจะช่วยปุโรหิตผู้ทุกข์ที่กำลังจะตายได้อย่างไร พวกอำมาตย์จึงกราบทูลว่า ต้องจัดมหรสพขึ้นอีกครั้ง เพื่อให้เทพบุตรเหล่านั้นกลับมาชม พระราชาจึงให้จัด มหรสพอีก เทพบุตรทั้งหลายก็มาชมมหรสพอีก และได้ประดับเทริดดอกไม้ทิพย์ส่งกลิ่นหอมฟุ้งไปทั่วพระนคร ปรากฏต่อหน้ามหาชน ณ พระลานหลวงเหมือนเดิม มหาชนได้ห้ามปุโรหิตมาให้นอนหงายอยู่ข้างหน้า ของเทพบุตรเหล่านั้น

ปุโรหิตนั้นอ่อนวอนขอให้เทพบุตรช่วยชีวิตเขาด้วย เทพบุตรกล่าวดำหนิติเตียนปุโรหิตในท่ามกลาง มหาชนว่า ดอกไม้เหล่านี้ไม่เหมาะสมกับท่านซึ่งเป็นคนเลวทราม ไม่มีศีล มีบาป แต่ท่านได้วอดเก่งว่า จักหลอกลวงเทพบุตร นำอนาถใจแท้ ท่านได้รับผลแห่งมุสาวาทของตนแล้ว เมื่อดำเนินแล้วก็ช่วยปลด เทริดดอกไม้ออกจากศีรษะปุโรหิต พร้อมทั้งได้ให้อาบน้ำแก้มมหาชนและได้กลับไปยังสถานที่อยู่ของตน

ชาดกเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า คนชั่วที่กล่าวมุสาวาท เพราะถูกความโลภครอบงำนั้นสามารถ จะกระทำความชั่วอื่นๆ เพียงเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนต้องการ โดยไม่คำนึงว่าตนมีคุณธรรมเช่นนั้นหรือไม่ วิบากกรรมชั่วนั้นส่งผลทำให้สิ่งที่ตนคิดกลายเป็นสิ่งที่ตนเป็นโทษได้ ดังเช่น ดอกไม้ทิพย์กลับกลายเป็น ของคมแหลมทิมแทง และกลายเป็นแผ่นเหล็กปัดศีรษะของปุโรหิต ก่อให้เกิดทุกข์เวทนาอย่างแสนสาหัส

๒. ปิสุณวาจา การพูดส่อเสียด

ความเสียหายของปิสุณวาจา

การพูดส่อเสียดยุงให้ผู้อื่นเกิดความแตกแยก ไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทำให้สังคมแตก ร้าว ขาดความสามัคคี เป็นการทำลายประโยชน์สุขของหมู่คณะ สังคม และประเทศชาติ ยิ่งไปกว่านั้น ผลของการพูดส่อเสียดที่ทำให้สังคมแตกแยกกัน จัดเป็นอนันตริยกรรม เป็นกรรมหนัก ห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน

ปิสุณวาจา การพูดส่อเสียด คือ การพูดยุงให้ผู้อื่นแตกแยกกัน โดยมีความประสงค์ ๒ ประการ คือ

๑. ให้ทั้งสองฝ่ายเข้าใจผิดกัน แยกสามัคคีกัน
๒. ให้ผู้อื่นรักตน และรังเกียจอีกฝ่ายหนึ่ง

หลักวินิจฉัย

การพูดส่อเสียดที่สำเร็จเป็นปิสุณวาจา ถึงความเป็นอกุศลกรรมบถ มีองค์ ๔ คือ

๑. ภินทิตพโพ ปโร คนอื่นที่จะพึงถูกทำลาย
 ๒. เกทปุเรกขารตา วา ปิยภมยตา วา มีจิตคิดจะพูดให้แตกแยกกัน หรือพูดประสงค์จะให้เขารักตน
 ๓. ตชโซ วายาโม พยายามพูดออกไป
 ๔. ตทตถวิขานนํ ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความนั้น
- ถ้าขาดองค์ใดองค์หนึ่ง กรรมบถไม่ขาดและมีโทษเบาลงมา

โทษของปิสุณวาจา

ปิสุณวาจาจะมีโทษมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับเหตุดังต่อไปนี้

๑. คุณ ผู้ถูกทำให้แตกแยกมีคุณมากก็มีโทษมาก ผู้ถูกทำให้แตกแยกมีคุณน้อยก็มีโทษน้อย
๒. ความแตกแยก ถ้าพูดแล้วเขาแตกแยกกันก็มีโทษมาก ถ้าพูดแล้วเขาไม่แตกแยกกันก็มีโทษน้อย
๓. กิเลส ถ้าผู้พูดมีกิเลสแรงกล้าก็มีโทษมาก ถ้ามีกิเลสอ่อนก็มีโทษน้อย

ในอรรถกถาอัฐกนิบาต อังคุตตรนิกาย ได้กล่าวกรรมวิบากของผู้ประพฤติปิสุณวาจา ดังนี้

๑. ย่อมเกิดในนรก
๒. ย่อมเกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน
๓. ย่อมเกิดในกำเนิดเปรตวิสัย
๔. โทษเบาที่สุด หากเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมทำให้เกิดความแตกจากมิตร

ตัวอย่างโทษของปัสถรวาจา

เรื่อง วัสสการพราหมณ์

พระเจ้าอชาตศัตรู ทรงครองแคว้นมคธมีราชคฤห์ เป็นเมืองหลวง ต้องการขยายอาณาจักร ไปยังแคว้นวัชชีอันมีพวกกษัตริย์ลิจฉวีปกครอง แต่พระองค์ทรงทราบว่ากษัตริย์ลิจฉวีทุกองค์ล้วนทรงมั่น อยู่ในธรรมที่เรียกว่า “อปริหานิยธรรม ๗” คือ ธรรมอันเป็นไปเพื่อเหตุแห่งความเจริญ พระองค์จึงวางแผน ให้ วัสสการพราหมณ์ที่เป็นอำมาตย์คนสนิทไปเป็นไส้ศึก วัสสการพราหมณ์ยอมทนรับพระราชอาญา ด้วยทุกขเวทนาแสนสาหัสถึงแก่สลบ เมื่อถูกเนรเทศออกจากแคว้นมคธก็เดินทางมุ่งตรงไปเมืองเวสาลี กษัตริย์ลิจฉวีทรงตั้งให้เป็นครูสอนศิลปวิทยาแก่บรรดาราชกุมาร วัสสการพราหมณ์ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจและเอาใจใส่จนเป็นที่ไว้วางใจในหมู่กษัตริย์ลิจฉวี

หลังจากนั้นวัสสการพราหมณ์จึงได้ดำเนินอุบายเพื่อทำลายความพร้อมเพรียงและความสามัคคีกัน ของกษัตริย์ลิจฉวี โดยวัสสการพราหมณ์คอยยุแหย่ส่งเสริมเหตุแห่งการทะเลาะวิวาทให้บังเกิดขึ้นในหมู่ ราชกุมารอยู่เนืองนิตย์ จนกระทั่งราชกุมารทุกพระองค์ก็แตกสามัคคีเป็นเหตุให้วิวาทกัน ความแตกร้าวก ก็ลามไปถึงบรรดาพระราชบิดาผู้ซึ่งเชื่อถ้อยคำโอโรสของตน หลังจากเวลาผ่านไป ๓ ปี ความสามัคคีก็ถูกทำลาย จนสิ้น วัสสการพราหมณ์จึงให้คนลอบไปกราบทูลพระเจ้าอชาตศัตรู พระเจ้าอชาตศัตรูก็นิราศที่พสุเมืองเวสาลี เมื่อพวกเขาเมืองเวสาลีตกใจกลัวภัย มุขมนตรีจึงได้ตีกลองให้บรรดากษัตริย์ลิจฉวีมาประชุมเพื่อยกทัพ เข้าต่อสู้ข้าศึก แต่เหล่ากษัตริย์ลิจฉวีไม่มีผู้ใดเข้าที่ประชุมแม้แต่คนเดียว อีกทั้งประตูเมืองก็ไม่มีใครสั่งให้ปิด พระเจ้าอชาตศัตรูจึงสามารถยึดครองเมืองเวสาลีได้โดยง่าย

ปัสถรวาจา นี้ นอกจากเป็นโทษแก่ผู้พูดแล้ว ยังส่งผลให้ผู้รับฟังเกิดความแตกแยกจนถึงเสียบ้าน เสียเมือง ดังเช่น กษัตริย์ลิจฉวีเสียเมืองให้กับพระเจ้าอชาตศัตรู เป็นต้น

๓. ผรุสวาจา การพูดคำหยาบ

ความเสียหายของผรุสวาจา

การพูดคำหยาบหรือคำด่า ย่อมก่อให้เกิดความเจ็บช้ำน้ำใจแก่ผู้ฟัง เป็นเหตุให้ก่อเวรผูกพยาบาท ถึงขั้นประหัตประหารชีวิตกันได้ ทำให้ผู้ฟังเกิดความท้อแท้ ขาดกำลังใจ ส่งผลให้สูญเสียประโยชน์ ที่จะพึงได้รับ

ผรุสวาจา คำว่า ผรุสา หมายถึง เจตนาแม่ไปเผาผลาญจิตของผู้ฟัง ผรุสวาจา หมายถึง การพูด ที่มีเจตนามุ่งทำลายแม่ไปเผาผลาญจิตใจของผู้ฟัง เกิดจากความพยายามทางกายและทางวาจาอันเป็นเหตุ ทำลายไมตรีของผู้อื่น

อีกนัยหนึ่ง **ผรุสวาจา** แปลว่า **คำหยาบ** หมายถึง คำด่า คำรุนแรง คำกระด้าง

ผรุสวาจานั้น ขึ้นอยู่กับเจตนาที่มุ่งประทุษร้ายและพูดต่อหน้าจึงจัดเป็นอกุศลกรรมบถ ส่วนคำด่า ที่พูดด้วยเจตนาดี เหมือนบิดามารดา และครูอาจารย์ พูดดูด่า บุตรธิดา และศิษย์ เป็นต้น ไม่จัดเป็น ผรุสวาจา ไม่ถึงความเป็นอกุศลกรรมบถ

การพูดที่มีจิตอ่อนโยน แม้จะเป็นคำด่า ก็ไม่ถือว่าเป็นพรุสวาจา ดังตัวอย่างเรื่อง ปากร้ายใจดี ความว่า เด็กคนหนึ่งไม่เชื่อคำของมารดาเข้าไปในป่า มารดาเมื่อไม่สามารถจะห้ามได้จึงพูดว่า “ขอแม่กระปือจิงไล่ตามมัน” ครั้นเด็กเข้าไปในป่า แม่กระปือได้ปรากฏอย่างที่มีมารดาพูดไว้ เด็กได้ทำสังขจิริยาว่า “มารดาของข้าพูดเรื่องใดด้วยปาก ขอเรื่องนั้นจงอย่ามี มารดาคิดเรื่องใดด้วยจิต ขอเรื่องนั้น จงมี” แม่กระปือได้หยุดอยู่เหมือนถูกผูกอยู่กับที่ เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า มารดาพูดอย่างนั้นก็จริง แต่ไม่มีเจตนาร้าย จึงไม่เป็นพรุสวาจา

ส่วนการพูดที่มีจิตหยาบ มีเจตนาประสังค์ร้าย แม้จะเป็นคำพูดที่อ่อนหวาน ก็ถือว่าเป็นพรุสวาจา เช่น คำพูดที่ประสังค์จะให้ฆ่าคนอื่น ด้วยคำว่า “ท่านทั้งหลายจงให้คนนี้นอนเป็นสุขเถิด” คำพูดเช่นนี้จัดเป็นพรุสวาจาแท้

หลักวินิจฉัย

การพูดคำหยาบที่สำเร็จเป็นพรุสวาจา ถึงความเป็นอกุศลกรรมบถ มีองค์ ๓ คือ

๑. อกโกสิตพโพ ปโร คนอื่นที่จะต้องถูกด่า
๒. กุปิตจิตต์ จิตโกรธ
๓. อกโกสนา พูดคำออกไป

บรรดาองค์ ๓ ประการนี้ คำว่า จิตโกรธ ท่านมุ่งหมายถึงจิตโกรธด้วยความประสังค์ในการด่า ไม่ได้มุ่งหมายถึงจิตโกรธด้วยประสังค์จะให้ตาย เพราะเมื่อจิตโกรธด้วยความประสังค์จะให้ตาย ย่อมเป็นพยาบาท

อ๊กโกสวัตถุ

พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ได้กล่าวถึงเรื่องสำหรับใช้ด่า เรียกว่า อ๊กโกสวัตถุ มี ๑๐ อย่าง คือ เจ้าเป็นโจร เป็นคนโง่ เป็นคนหลง เป็นอูฐ เป็นโค เป็นลา เป็นสัตว์นรก เป็นสัตว์เดรัจฉาน เจ้าไม่มีสุคติ เจ้าหวังแต่ทุกข์

ดังเรื่องพระนางมาคันทิยาใช้ให้คนไปด่าบริภาษพระพุทธเจ้าว่า ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม เมืองโกสัมพี พระนางมาคันทิยา ผู้เป็นนมเหลสีของพระเจ้าอุเทน ได้ผูกโกรธพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงได้จ้างชาวเมืองให้ไปด่าพระผู้มีพระภาคเจ้า ชาวเมืองผู้เป็นมิฉฉาภิภูฏี ไม่เลื่อมใสในพระรัตนตรัย ได้ติดตามพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เสด็จเข้าไปภายในพระนคร ด่าบริภาษด้วยอ๊กโกสวัตถุ ๑๐ อย่างว่า “เจ้าเป็นโจร เจ้าเป็นพาล เจ้าเป็นบ้า เจ้าเป็นอูฐ เจ้าเป็นวัว เจ้าเป็นลา เจ้าเป็นสัตว์นรก เจ้าเป็นสัตว์เดรัจฉาน สุคติของเจ้าไม่มี เจ้าหวังทุกข์ได้อย่างเดียว”

พระอานนท์ฟังคำนั้นแล้ว ได้กราบทูลพระศาสดาให้เสด็จไปเมืองอื่น พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า “อานนท์ การทำอย่างนี้ ไม่ควร อธิกรณ์เกิดขึ้นในที่ใด เมื่ออธิกรณ์นั้นสงบระงับแล้วในที่นั้นแล จึงควรไปในที่อื่น” และตรัสว่า “อานนท์ เราเป็นเช่นกับช้างตัวก้าวลงสู่สงคราม ก็การอดทนต่อลูกศรอันมาจาก ๔ ทิศ ย่อมเป็นภาระของช้างซึ่งก้าวลงสู่สงครามฉันใด ชื่อว่าการอดทนต่อถ้อยคำอันคนทุศีลเป็นอันมากกล่าวแล้ว ก็เป็นภาระของเราฉันนั้นเหมือนกัน”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “อานนท์ เธออย่าคิดไปเลย พวกนั้น จักดำได้ไม่เกิน ๗ วัน เรื่องก็จะสงบไปเอง เพราะว่า อธิกรณ์ที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่เกิน ๗ วัน”

โทษของผรุสวาจา

ผรุสวาจาจะมีโทษมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. ผรุสวาจา นั้น ถึงความเป็นกรรมบถ คือประกอบด้วยองค์ ๓ มีโทษมาก ไม่ครบองค์มีโทษน้อย
๒. คนที่ถูกตำมีคุณธรรมมากมีโทษมาก มีคุณธรรมน้อยมีโทษน้อย
๓. ผู้พูดมีกิเลสแรงกล้ามีโทษมาก มีกิเลสอ่อนมีโทษน้อย

ในอรรถกถา อัฐกถนิบาต อังคุตตรนิกาย ได้กล่าวกรรมวิบากของผู้ประพาดผรุสวาจา ดังนี้

๑. ย่อมเกิดในนรก
๒. ย่อมเกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน
๓. ย่อมเกิดในกำเนิดเปรตวิสัย
๔. โทษเบาที่สุด หากเกิดเป็นมนุษย์ จะได้ฟังเสียงที่ไม่น่าพอใจ

ตัวอย่างโทษของผรุสวาจา

เรื่อง โคนันทิวีสาล

ในสมัยของพระเจ้าคันธาระ ครองเมืองตักกสิลา แคว้นคันธาระ พระโพธิสัตว์เกิดเป็นโค นามว่า โคนันทิวีสาล เป็นโคมีรูปร่างสวยงาม มีพละกำลังมาก มีพราหมณ์คนหนึ่งได้เลี้ยงและรักโคนันเหมือนลูกชาย โคนันคิดจะตอบแทนบุญคุณการเลี้ยงดูของพราหมณ์ ในวันหนึ่ง ได้พูดกะพราหมณ์ว่า

“พ่อ จงไปทำพินันกับโควินทกเศรษฐีว่า โคของเราสามารถลากเกวียนหนึ่งร้อยเล่มที่ผูกติดกัน ให้เคลื่อนไหวได้ พินันด้วยเงินหนึ่งพันกหาปณะเถิด”

พราหมณ์ได้ไปที่บ้านเศรษฐีและตกลงกันตามนั้น นัดเดิมพินันในวันรุ่งขึ้น ในวันเดิมพินัน พราหมณ์ได้เทียมโคนันทิวีสาลเข้าที่เกวียนเล่มแรก เพื่อลากเกวียนหนึ่งร้อยเล่มผูกติดกันซึ่งบรรทุกทราย กรวด และหินเต็มลำ แล้วขึ้นไปนั่งบนเกวียน เจื้อปู้กขึ้นพร้อมกับทวาดว่า

“ไอ้โคโง โโคโง เจ้าจงลากเกวียนไปเดี๋ยวนี้”

ฝ่ายโคนันทิวีสาลเมื่อได้ยินพราหมณ์พูดเช่นนั้น ก็คิดน้อยใจว่า “พราหมณ์เรียกเราผู้ไม่โง่งว่าโง่ง ผู้ไม่โง่งว่าโง่ง” จึงยืนนิ่งไม่เคลื่อนไหว โควินทกเศรษฐีจึงเรียกให้พราหมณ์นำเงินหนึ่งพันกหาปณะมาให้แล้ว กลับบ้านไป ฝ่ายพราหมณ์ผู้แพ่พินันเงินหนึ่งพันกหาปณะ ปลดโคแล้วก็เข้าไปนอนเศร้าโศกเสียใจอยู่ในบ้าน ส่วนโคนันทิวีสาลเห็นพราหมณ์เศร้าโศกเสียใจเช่นนั้น จึงเข้าไปปลอบและกล่าวว่า

“พ่อ ฉันอยู่ในเรือนของท่านตลอดมา เคยทำภาชนะอะไรแตกไหม เคยเหยียบใครๆ เคยถ่ายอุจจาระปัสสาวะในที่อันไม่ควรหรือไม่ เพราะเหตุใด ท่านจึงเรียกเราว่า โคโงง โคโง้ง ครั้งนี้เป็นความผิดของท่านเอง ไม่ใช่ความผิดของฉัน บัดนี้ ขอให้ท่านไปเดิมพันกับโควินทกเศรษฐีใหม่ด้วยเงินสองพันกหาปณะ ขอบอย่างเดียว ท่านอย่าได้เรียกฉันว่า โคโงง โคโง้ง ท่านจะได้ทรัพย์ตามที่ท่านปรารถนา ฉันจะไม่ทำให้ท่านเศร้าเสียใจ”

พราหมณ์ได้ทำตามทีโคณันทิวีสาลบอก ในวันเดิมพัน พราหมณ์จึงพูดหวานว่า “นั่นทิวีสาลลูกรัก เจ้าจงลากเกวียนทั้งร้อยเล่มนี้ไปเถิด”

โคณันทิวีสาลได้ลากเกวียนร้อยเล่มที่ผูกติดกัน ด้วยการออกแรงลากเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ทำให้เกวียนเล่มสุดท้ายไปตั้งอยู่ที่เกวียนเล่มแรกอยู่ ทำให้พราหมณ์ชนะพนันด้วยเงินสองพันกหาปณะ พระพุทธรองค์เมื่อนำอดีตนิทานมาสาธก แล้วตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่า คำหยาบ ไม่เป็นที่ชอบใจของใครๆ แม้กระทั่งสัตว์เดียรัจฉาน” แล้วได้ตรัสพระคาถาว่า

“บุคคลควรพูดแต่คำที่น่าพอใจเท่านั้น ไม่ควรพูดคำที่ไม่น่าพอใจในกาลใดๆ เมื่อพราหมณ์พูดคำที่น่าพอใจ โคนันทิวีสาลได้ลากสัมภาระอันหนักได้ ทั้งยังทำให้พราหมณ์ผู้นั้นได้ทรัพย์อีกด้วย ส่วนตนเองก็เป็นผู้ปลื้มใจ เพราะการช่วยเหลือผู้อื่นด้วย”

๔. สัมผัสปลลาปะ การพูดเพื่อเจ้อ

ความเสียหายของสัมผัสปลลาปะ

คำพูดเพื่อเจ้อ เป็นคำพูดที่ไร้สาระ ไม่เป็นประโยชน์แก่ทั้ง ๒ ฝ่าย คือทั้งผู้พูดและผู้ฟัง ทำให้เสียเวลาไปโดยเปล่าประโยชน์ ผู้พูดก็ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ ผู้ฟังก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร

สัมผัสปลลาปะ หมายถึง อุกุศลเจตนาที่พยายามแสดงออกทางกายและทางวาจา ให้ผู้อื่นรู้เรื่องที่มีใช่ประโยชน์

สัมผัสปลลาปะ เป็นถ้อยคำที่ไร้สาระ ปราศจากอรรถ ธรรม และวินัย ทำให้คนอื่นหลงเชื่อว่าเป็นเรื่องที่มีสาระ จัดเป็นอกุศลกรรมบถ ส่วนถ้อยคำที่เป็นดิรัจฉานกถา ได้แก่เรื่องราวที่ไม่ควรนำมาถกเถียงสนทนากัน เช่น เรื่องการน่านางสีดามา และมหาภารตยุทธ์ เป็นต้น เพราะทำให้เกิดความฟุ้งซ่านและเสียเวลา แม้จะจัดอยู่ในประเภทสัมผัสปลลาปะ แต่ก็ยังเป็นเพียงกรรมเท่านั้น ไม่เป็นอกุศลกรรมบถ

สัมผัสปลลาปะต่างจากมุสาวาท คือ มุสาวาทนั้นผู้พูดมีเจตนามุ่งจะให้คนอื่นเชื่อในเรื่องที่ไม่จริงว่าจริง เรื่องจริงว่าไม่จริง ส่วนสัมผัสปลลาปะ ผู้พูดมีเจตนาที่มุ่งให้คนอื่นเชื่อในเรื่องที่ไร้สาระว่าเป็นเรื่องที่มีสาระ

การพูดคำหยาบที่สำเร็จเป็นผลสุวาจา ถึงความเป็นอกุศลกรรมบถ มีองค์ ๓ คือ

หลักวินิจฉัย

การพูดเพื่อเจ้อ มีองค์ ๒ คือ

๑. นิตถลกกถาปุเรกขารตา ความเป็นผู้มีจิตมุ่งจะพูดเรื่องเพื่อเจ้อ
๒. ตถารูปยักถากถน พูดเรื่องเช่นนั้นออกไป

การพูดเพื่อเจื่อนั้น เมื่อผู้อื่นเชื่อถือเรื่องนั้นเป็นอกุศลกรรมบถ ถ้าผู้อื่นไม่เชื่อถือ ไม่เป็นอกุศลกรรมบถ

โทษของสัมผัสปลาปะ

สัมผัสปลาปะจะมีโทษมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. ผู้พูดมีอาเสวนะ คือ ความเสพคุ้น ได้แก่ พูดบ่อยๆ จนชินปาก มีโทษมาก มีอาเสวนะน้อย มีโทษน้อย

๒. ผู้ฟังเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง มีโทษมาก ถ้าไม่เชื่อมีโทษน้อย

๓. ผู้พูดมีกิเลสแรงกล้า คือ พูดด้วยอำนาจกิเลส มีโทษมาก มีกิเลสอ่อนมีโทษน้อย

ในอรรถกถา อัญญาภิชาต อังคุตตรนิกาย ได้กล่าวกรรมวิบากของผู้ประพฤตีสัมผัสปลาปะ ดังนี้

๑. ย่อมเกิดในนรก

๒. ย่อมเกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน

๓. ย่อมเกิดในกำเนิดเปรตวิสัย

๔. โทษเบาที่สุด หากเกิดเป็นมนุษย์ ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ

ตัวอย่างโทษของสัมผัสปลาปะ

เรื่อง บุรุษเปลี่ย

ในอดีตกาล ในกรุงพาราณสี บุรุษเปลี่ยคนหนึ่ง มีความชำนาญในศิลปะการติดก้อนกรวดสามารถติดก้อนกรวดใส่ไปไม้ทำเป็นรูปสัตว์ต่างๆ ได้ บุรุษเปลี่ยนั้น ชอบมานั่งไต่ต้นไม้ไทรย่อยใกล้ประตูพระนคร เป็นประจำ พวกเด็กชาวบ้านพากันมาให้บุรุษเปลี่ยติดก้อนกรวดไปเจาะไปไทรทำเป็นรูปช้างรูปม้า เป็นต้น บุรุษเปลี่ยก็ทำตามความต้องการของพวกเด็กๆ พวกเด็กๆ ก็ตอบแทนด้วยของกินและของขบเคี้ยว เป็นต้น อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาเสด็จไปสู่พระราชอุทยาน เสด็จไปถึงสถานที่นั้น พวกเด็กๆ ได้นำบุรุษเปลี่ยไปหลบไว้ในระหว่างย่านไทรแล้วพากันหนีไป เมื่อพระราชาเสด็จเข้าไปสู่โคนต้นไม้ในเวลาเที่ยงตรง เกาของช่องส่องต้องพระสรีระ พระองค์งนพระทัย ทรงตรวจดูด้านบน ได้ทอดพระเนตรเห็นรูปช้างรูปม้าเป็นต้นที่ไปไม้ทั้งหลาย จึงตรัสถามว่าใครทำได้ ทรงทราบว่าเป็นบุรุษเปลี่ยทำไว้ จึงรับสั่งให้นำบุรุษเปลี่ยนั้นมาเฝ้าแล้วตรัสว่า “บุโรหิตของเรา ปากกล้านัก เมื่อเราพูดเพียงนิดหน่อย ก็พูดมากเกินไป ย่อมเบียดเบียนเรา เจ้าสามารถติดมูลแพะประมาณทะนานหนึ่งเข้าปากของบุโรหิตนั้นได้หรือไม่ บุรุษเปลี่ยกราบทูลว่า “ได้ พระเจ้าข้า ขอพระองค์จงให้คนนำมูลแพะมาแล้วประทับนั่งภายในม่านกับบุโรหิต ข้าพระองค์จักทำตามพระประสงค์”

พระราชา ได้ทรงรับสั่งให้ทำอย่างนั้นแล้ว บุรุษเปลี่ยให้เจาะช่องไว้ที่ม่าน เมื่อบุโรหิตพูดกับพระราชาพออ้าปากก็ติดมูลแพะไปที่ละก้อนๆ บุโรหิตกลืนมูลแพะที่เข้าปากแล้วก็พูดต่อ เมื่อมูลแพะหมด บุรุษเปลี่ยจึงสั่งม่าน พระราชาทรงทราบจึงตรัสกับบุโรหิตว่า “อาจารย์ เราพูดกับท่าน จำคำพูดไม่ได้เลย ท่านแม้มก่อกินมูลแพะประมาณทะนานหนึ่งแล้ว ก็ยังไม่หยุดพูด เพราะท่านพูดมากเกินไป” พราหมณ์ได้เป็นผู้แก้แค้นตั้งแต่นั้นมาก็ไม่กล้าอ้าปากเจรจากับพระราชาได้ พระราชาจึงรับสั่งให้เรียกบุรุษเปลี่ยมาแล้ว ตรัสว่า “เราได้

ความสุขก็เพราะเจ้า” ทรงพอพระทัย จึงพระราชทานวัตถุสิ่งของให้จำนวนมาก พร้อมทั้งได้พระราชทานบ้านส่วย ๔ ตำบล ซึ่งตั้งอยู่ในทิศทั้ง ๔ แห่งพระนคร แก่บุรุษเปลี้ย

วชิกรรมแสดงออกได้ ๒ ทาง

วชิกรรม ๔ อย่าง คือ มุสาวาท พุดเทจ พิสุณวาจา พุดส่อเสียด ผรุสวาจา พุดคำหยาบ และสัมผัปปลาปะ พุดเพื่อเจ้อ แสดงออกได้ ๒ ทาง คือ

๑. ทางกาย เรียกว่า กายประโยชน์ หมายถึง การแสดงกิริยาท่าทางเพื่อให้อีกฝ่ายรู้ความหมายของตน เป็นกิริยาที่กระทำผ่านทางกาย เช่น โบกมือ ผงกศีรษะ เขียนหนังสือ เป็นต้น จัดเป็นวชิกรรมที่เป็นไปทางกายทวาร

๒. ทางวาจา เรียกว่า วชิประโยชน์ หมายถึง การพูดออกมาเป็นถ้อยคำ จัดเป็นวชิกรรมที่เป็นไปทางวจีทวาร

มโนกรรม ๓

มโนกรรม หมายถึง การกระทำทางใจ คือ ทำกรรมด้วยการคิด ไม่ว่าจะคิดทำชั่วหรือคิดทำดี มโนกรรมฝ่ายอกุศล คือ การคิดทำชั่ว มี ๓ อย่าง ได้แก่ อภิชฌา การเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น พยาบาท การคิดบงร้ายผู้อื่น และมิจฉาทิฎฐิ การเห็นผิดจากคลองธรรม

๑. อภิชฌา การเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น

ความเสียหายของอภิชฌา

การเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น คือ การมีเจตนาเป็นเหตุให้ละโมภ อยากได้ของผู้อื่น เป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่อกุศลกรรม มีอาการกิริยา ๓ อย่าง เป็นต้น เป็นการทำลายคุณธรรมภายในตน เช่น ทำให้จิตใจไม่ตั้งมั่น ไม่เป็นสมาธิ เป็นต้น

อภิชฌา แปลว่า การเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ด้วยเจตนาเป็นเหตุละโมภคิดอยากได้ทรัพย์ของผู้อื่นมาเป็นของตน โดยองค์ธรรม ได้แก่ โลกเจตสิก

โลภะ มี ๒ อย่าง คือ

๑. อัมมิมยโลภะ ความโลภอยากได้ประกอบด้วยธรรม เมื่อเกิดความอยากได้สิ่งต่างๆ ก็แสวงหา มาโดยสุจริต ไม่ผิดศีลธรรม เช่น การซื้อขาย แลกเปลี่ยน หรือการขอ เป็นต้น

๒. อธัมมิมยโลภะ ความอยากได้ไม่ประกอบด้วยธรรม เมื่อเกิดความอยากได้ ก็คิดหาทางที่จะขโมย ฉ้อโกง จี้ ปล้น หรือใช้กลวิธีต่างๆ เพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านั้น

หลักวินิจฉัย

การเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นที่สำเร็จเป็นอภิชฌา ถึงความเป็นอกุศลกรรมบถ มีองค์ ๒ คือ

๑. ปรภณท์ สิ่งของของผู้อื่น
๒. อตตโน ปริณามนั การน้อมมาเพื่อเป็นของตน

คำว่า สิ่งของของผู้อื่น หมายถึง อวิญญานกัทรัพย์ และสวัญญานกัทรัพย์ ที่เป็นสัตว์เลี้ยงต่างๆ รวมทั้งมนุษย์หญิงชายที่มีเจ้าของหรือคู่หมั้นคู่หมายที่จองตัวไว้แล้ว ส่วนคนอื่นนอกจากที่ไม่มีเจ้าของหรือผู้จองตัว ไม่จัดว่าเป็นสิ่งของของผู้อื่น

คำว่า “การน้อมมาเพื่อเป็นของของตน” ในภิกขุสงคัตติสูตรกล่าวไว้ว่า “การน้อมมาเพื่อเป็นของของตน มีได้ด้วยจิตเท่านั้น”

อภิขณา เจตนาเป็นเหตุละโมภ ในเมื่อเห็นสิ่งของของผู้อื่นแล้ว เฟงเล็งโดยน้อมเข้ามาหาตนว่า ทำอย่างไรหนอ ของนี้จะพึงเป็นของเรา ชื่อว่าอภิขณาที่ถึงความเป็นอกุศลกรรมบถ แต่ถ้าเห็นสมบัติของคนอื่นแล้ว ไม่คิดเอามาเป็นของตน เพียงแต่ยินดีว่า ผู้ใช้สอยสมบัติเช่นนี้มีบุญหนอ เราควรได้ใช้สอยสักชั่วคราว หรือว่าเราควรได้รับของเช่นนี้บ้าง การคิดอย่างนี้เป็นเพียงกรรมเท่านั้น ไม่เป็นอกุศลกรรมบถ ดังคำของพระอรธกถาจารย์ที่ว่า “แม้ความโลภจะเกิดขึ้นในสมบัติของผู้อื่นก็ยังไม่จัดเป็นอกุศลกรรมบถ ตลอดเวลาที่ยังไม่น้อมเข้ามาเป็นของตนว่า โฉนหนอของนี้พึงเป็นของเรา”

โทษของอภิขณา

อภิขณาจะมีโทษมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. สิ่งของที่เฟงเล็งมีค่ามากก็มีโทษมาก มีค่าน้อยก็มีโทษน้อย
๒. เจ้าของสิ่งของมีคุณมากก็มีโทษมาก มีคุณน้อยก็มีโทษน้อย
๓. ผู้เฟงเล็งมีกิเลสแรงกล้าก็มีโทษมาก มีกิเลสอ่อนก็มีโทษน้อย

ตัวอย่างโทษของอภิขณา

เรื่อง นายภัตตภิกกะ

มีเศรษฐีคนหนึ่ง ได้รับมรดกหลังจากบิดามารดาถึงแก่กรรม ผู้รักษาเรือนคลังของเศรษฐีนั้น ได้เปิดห้องสำหรับเก็บทรัพย์แล้วแจ้งจำนวนทรัพย์ให้ทราบ ว่า ทรัพย์ของบรรพบุรุษมีปู เป็นต้น มีจำนวนเท่านี้ ของบิดาท่านมีจำนวนเท่านี้ เศรษฐีดูทรัพย์เหล่านั้นแล้วถามว่า ทำไมบรรพบุรุษของเราจึงไม่เอาทรัพย์เหล่านี้ไปด้วย ผู้รักษาเรือนคลังบอกว่า เจ้านายไม่มีใครถือเอาทรัพย์ไปปรโลกได้หรอก สัตว์ทั้งหลายพาเอาไปได้ แต่บุญกับบาปที่ตนทำไว้เท่านั้น

เศรษฐีคิดว่า บรรพบุรุษของเราสะสมทรัพย์สินเงินทองเอาไว้มากมายมหาศาล ที่สุดก็เอาไว้ให้คนอื่น เพราะความโง่แท้ๆ ส่วนเราจะเอาทรัพย์สินเงินทองเหล่านั้นไปให้หมด จึงสั่งให้สร้างคฤหาสน์หรูหรา ราคาแพง สร้างร้านสำหรับรับประทานอาหาร เพื่อประกาศความร่ำรวยให้ชาวเมืองได้เห็นการรับประทานอาหารแต่ละมือ ใช้จ่ายทรัพย์มาก มีทั้งอาหาร สาวงามคอยปรนนิบัติขับกล่อม โดยเฉพาวันเพ็ญได้จ่ายทรัพย์เป็นจำนวนมาก เพื่อเป็นค่าอาหาร จ้างคนไปประกาศให้ชาวเมืองมาดูการรับประทานอาหารของตน ประชาชนได้พากันมาดูเป็นจำนวนมาก

ในคืนนั้นมีคนยากจน ๒ คนเป็นเพื่อนกัน คนหนึ่งอยู่ในเมือง คนหนึ่งอยู่นอกเมือง มีอาชีพหาพินขาย พอเศรษฐีเปิดภาชนะบรรจอาหาร กลิ่นของอาหารหอมฟุ้งตลบไปทั่ว คนหาพินเกิดความอยากที่จะ

รับประทานอาหารนั้นอดใจไว้ไม่อยู่ เพราะตั้งแต่เกิดมา อ ย่าว่าแต่ได้รับประทานเลยแม้แต่กลิ่นอย่างนี้ ก็ไม่เคยได้รับจึงบอกแก่เพื่อนว่า เพื่อนเอ๋ย เราอยากกินอาหารนั้นเหลือเกิน เพื่อนจึงตอบว่า อย่าปรารถนาเลยเพื่อน เราทำงานตลอดชีวิตก็ไม่มีโอกาสได้ลิ้มรสอาหารอย่างนี้ เขาขอร้องว่า เพื่อนเอ๋ย ถ้าไม่ได้กินอาหารนี้ ต้องตายแน่ เมื่อไม่สามารถห้ามได้จึงตะโกนด้วยเสียงอันดังว่า นายครับ ผมไหว้ท่าน ขออาหารในภาค ให้เพื่อนผมกินสักคำเถิด เศรษฐีตอบว่า ไม่ได้ จึงหันมาถามเพื่อนว่าท่านได้ยินเศรษฐีพูดไหม เขาตอบว่าได้ยินแล้ว แต่ยังยืนยันว่าถ้าไม่ได้รับประทานอาหารนี้ต้องตายแน่ เพื่อนที่อยู่ในเมืองได้พบกับเศรษฐีว่า ท่านขอรับ เพื่อนของผมบอกว่า ถ้าเขาไม่ได้อาหารชีวิตเขาต้องตายแน่นอน จึงขอร้องเศรษฐีว่า ขอให้ท่านโปรดให้ชีวิตเขา ด้วยเถิด เศรษฐีตอบว่าอาหารนี้ราคาแพงมาก ถ้าทุกคนมาอ้างเหมือนเพื่อนของแกจะเอาที่ไหนมาให้ ถ้าเพื่อนของแกอยากกินอาหารจานนี้จริงๆ ต้องทำงานให้ฉัน ๓ ปี ในที่สุดชาวบ้านนอกคนนั้นก็ยอม ทิ้งครอบครัวมาทำงานในบ้านเศรษฐี ๓ ปี เพื่อแลกข้าวจานเดียว

เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า อภิขิณา ความเพ่งเล็งอยากได้อย่างรุนแรงเกิดขึ้นจากสิ่งล่อใจภายนอกก็ได้ ชาวบ้านที่อยู่นอกเมืองคนนั้นมีชีวิตอยู่ในโลกด้วยความอดอยากยากจนมานานแล้ว เมื่อไม่ได้เห็นความ หรุหราบไม่ได้กลิ่นอาหารดีก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่เมื่อได้เห็นความหรุหราบและได้กลิ่นอาหารดี ๆ ของเศรษฐี จนนเกิดความอยากได้อย่างรุนแรง ถึงกับเอาชีวิตเข้าไปแลก

๒. พยาบาท การคิดปองร้ายผู้อื่น

ความเสียหายของพยาบาท

ผู้คิดปองร้ายผู้อื่น ชื่อว่าได้ทำลายประโยชน์สุขให้พินาศไป เพราะมีจิตใจแค้นเคือง เกลียดชัง ผูกใจเจ็บ มองโลกในแง่ร้าย หงุดหงิด ฉุนเฉียว ไม่เห็นอรรถ ไม่เห็นธรรม เป็นเหตุนำไปสู่การทำปาณาติบาต คือการทำลายชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป

พยาบาท หมายถึง ความคิดปองร้ายผู้อื่นให้ได้รับความพินาศโดยองค์ธรรม ได้แก่ โทสะเจตสิก

ความพยาบาทเกิดเพราะความคิด ๑๐ ประการ คือ

๑. คิดว่าเขาได้ทำความพินาศแก่เรา
๒. คิดว่าเขากำลังทำความพินาศแก่เรา
๓. คิดว่าเขาจะทำความพินาศแก่เรา
๔. คิดว่าเขาได้ทำความพินาศแก่คนที่เรารักและพอใจ
๕. คิดว่าเขากำลังทำความพินาศแก่คนที่เรารักและพอใจ
๖. คิดว่าเขาจะทำความพินาศแก่คนที่เรารักและพอใจ
๗. คิดว่าเขาได้ทำประโยชน์แก่คนที่ไม่มีที่รักไม่มีที่พอใจของเรา
๘. คิดว่าเขากำลังทำประโยชน์แก่คนที่ไม่มีที่รักไม่มีที่พอใจของเรา
๙. คิดว่าเขาจะทำประโยชน์แก่คนที่ไม่มีที่รักไม่มีที่พอใจของเรา
๑๐. คิดพยาบาทโดยไม่มีเหตุผล

ความคิดที่เป็นพยาบาลนี้ นอกจากจะทำลายประโยชน์สุขของผู้อื่นแล้ว ยังทำลายประโยชน์สุขของตนด้วย ฉะนั้น จึงควรมีเมตตากรุณา รักใคร่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้สังคมมนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

หลักวินิจฉัย

การคิดปองร้ายผู้อื่นที่สำเร็จเป็นพยาบาล ถึงความเป็นอกุศลกรรมบถ มีองค์ ๒ คือ

๑. ปรสโต สัตว์อื่น
๒. ตสส วินาสจินตา คิดจะให้สัตว์นั้นถึงความพินาศ

ความคิดปองร้ายของผู้มุ่งจะทำร้ายชีวิตของสัตว์อื่นว่า ขอให้สัตว์เหล่านี้จึงพินาศ จงวิบัติ ทำอย่างไร สัตว์เหล่านี้จึงจะพินาศ วิบัติ ไม่เจริญรุ่งเรือง มีชีวิตอยู่ได้ไม่นาน ดังนี้ จัดเป็นอกุศลกรรมบถ ส่วนความโกรธที่ไม่คิดร้ายผู้อื่นเป็นเพียงกรรมเท่านั้น ดังคำพระอรรถกถาจารย์ว่า แม้ความโกรธที่เกิดขึ้นเพราะมีสัตว์อื่นเป็นต้นเหตุ ไม่จัดเป็นอกุศลกรรมบถ トラบไตที่ยังไม่คิดร้ายเขาว่า ทำอย่างไรหนอผู้นี้จะพึงพินาศตายไปเสีย

โทษของพยาบาล

พยาบาลจะมีโทษมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับเหตุ ๒ ประการ คือ

๑. ผู้ที่ถูกปองร้ายมีคุณมากก็มีโทษมาก มีคุณน้อยก็มีโทษน้อย
๒. ผู้คิดร้ายมีกิเลสรุนแรงก็มีโทษมาก มีกิเลสอ่อนก็มีโทษน้อย

ตัวอย่างโทษของพยาบาล

เรื่อง อชครเปรต

ดังได้สดับมา ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า กัสสปะ เศรษฐีชื่อว่า สมังคละ ปูพื้นด้วยแผ่นอิฐทองคำ ให้สร้างวิหารในที่ประมาณ ๒๐ อุสสะ และให้ทำการฉลองวิหารด้วยทรัพย์ประมาณเท่านั้น เหมือนกัน วันหนึ่ง ท่านเศรษฐีไปสู่อำนาจพระศาสดาแต่เช้าตรู่ เห็นโจรคนหนึ่งนอนเอาผ้ากาสาวะคลุมร่างตลอดถึงศีรษะ ทั้งที่มีเท้าเปื้อนโคลน อยู่ในศาลาหลังหนึ่ง ใกล้ประตูพระนคร จึงกล่าวว่า “เจ้าคนนี้มีเท้าเปื้อนโคลน คงจักเป็นมนุษย์ที่เที่ยวเตร่ในเวลากลางคืนแล้วมานอน”

โจรเปิดหน้าต่างเห็นเศรษฐีแล้วคิดในใจว่าเราจะทำกรรมให้สาสมกับที่เศรษฐีได้กล่าวว่าเรา ได้ผูกอาฆาตในเศรษฐีไว้ ได้เผาณาของเศรษฐี ๗ ครั้ง ตัดเท้าโคทั้งหลายในคอก ๗ ครั้ง เผาเรือน ๗ ครั้ง ถึงอย่างนั้นก็ยังไม่หายแค้น จึงเข้าไปทำความสนิทชิดเชื้อกับคนใช้ของเศรษฐีนั้นแล้วถามว่า “อะไรเป็นที่รักของเศรษฐีนายของท่าน” ได้ทราบว่าพระคันธกุฎีเป็นที่รักยิ่งของเศรษฐี จึงคิดว่าเราจะแก้แค้นให้หายแค้นด้วยการเผาพระคันธกุฎี เมื่อพระศาสดาเสด็จเข้าไปบิณฑบาต จึงทุบหม้อน้ำสำหรับดื่มและน้ำสำหรับใช้ ได้จุดไฟที่พระคันธกุฎีแล้ว

เศรษฐีได้ทราบว่าพระคันธกุฎีถูกไฟไหม้ จึงเดินทางมาถึงขณะที่พระคันธกุฎีถูกไฟไหม้แล้วแลดูพระคันธกุฎีที่ไฟไหม้แล้วก็ได้มีความเสียใจเลย แต่ได้ปรบมือเป็นการใหญ่ ขณะนั้น ประชาชนยืนอยู่ ณ ที่ใกล้ ถามท่านเศรษฐีว่า “ทำไม ท่านจึงปรบมือ เมื่อเห็นพระคันธกุฎีที่ท่านสละทรัพย์จำนวนมากสร้างไว้ถูกไฟไหม้”

เศรษฐีตอบว่า “ข้าพเจ้าบริจาคทรัพย์ประมาณเท่านั้น ได้ฝังทรัพย์ไว้ในพระศาสนาที่ไม่สาธารณะ แก่อันตรายมีไฟ เป็นต้น ข้าพเจ้าจึงมีใจยินดี ประมอด้วยคิดว่าจักได้สละทรัพย์ประมาณเท่านั้น สร้างพระคันธกุฎี ถวายพระศาสดาใหม่”

ท่านเศรษฐี สละทรัพย์ประมาณเท่านั้น สร้างพระคันธกุฎีอีกได้ถวายแต่พระศาสดา ซึ่งมีภิกษุ ๒ หมื่นรูปเป็นบริวาร โจรเห็นกิริยานั้นแล้วจึงคิดที่จะฆ่าเศรษฐี ได้ซ่อนอกุฏไว้เฝ้าระหว่างผ้านุ่ง แม้เดินเตร่ อยู่ในวิหารถึง ๗ วัน ก็ไม่ได้โอกาส

ฝ่ายมหาเศรษฐี ถวายทานแต่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขสิ้น ๗ วัน ถวายบังคม พระศาสดาแล้ว กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุรุษผู้หนึ่งเฝานาของข้าพระองค์ ๗ ครั้ง ตัดเท้าโคในคอก ๗ ครั้ง เฝาระือน ๗ ครั้ง บัดนี้ แม้พระคันธกุฎี ก็จักเป็นเจ้าคนนั้นแหละเฝ้า ข้าพระองค์ขอให้ส่วนบุญในทานนี้ แก่เขาก่อน”

โจรได้ยินคำนั้น ระทมทุกข์ว่า “เราทำกรรมหนักหนอ ถึงอย่างนั้น เศรษฐีนี้ก็มีได้มีแม่เพียง ความแค้นเคืองในตัวเราผู้ทำผิด กลับให้ส่วนบุญในทานนี้แก่เราก่อน เราคิดประทุษร้ายในเศรษฐีนี้ ไม่สมควรเลย แม้เทวทัณฑ์พึงตกลงบนกระหม่อมของเราผู้ไม่ให้บุรุษเห็นปานนี้ต่อโทษให้” จึงไปหมอบลง ที่ใกล้เท้าของเศรษฐี ขอให้เศรษฐีอดโทษให้

เศรษฐีระลึกถึงถ้อยคำที่ตนเคยพูดปรารถนาโจรนั้นได้แล้ว ให้โจรอดโทษให้แล้วกล่าวยกโทษให้โจรนั้น ในกาลสิ้นอายุ โจรนั้นได้บังเกิดในอเวจี เสวยทุกขเวทนาสิ้นกาลนาน บัดนี้ ได้เกิดเป็นอชครเปรต ถูกไฟไหม้ อยู่ที่เขาคิฆณกุฎ ด้วยวิบากแห่งกรรมที่ยังเหลือ

พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาคนพาล ทำกรรมอันลามกอยู่ย่อมไม่รู้ แต่ภายหลัง เราร้อนอยู่เพราะกรรมอันตนทำแล้ว ย่อมเป็นเช่นกับไฟไหม้ป่าด้วยตนของตนเอง”

ความพยาบาทปองร้าย เป็นเหตุนำทุกข์อันตรายมาสู่ตนและคนอื่นดังกล่าวมา ฉะนั้น จึงควรมีเมตตากรุณา รักใคร่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันดีกว่า เพื่อให้โลกของเราอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และพึงพาอาศัยกันได้ต่อไป

๓. มิจฉาทิฎฐิ การเห็นผิดจากคลองธรรม

ความเสียหายของมิจฉาทิฎฐิ

บุคคลผู้เป็นมิจฉาทิฎฐิ ย่อมไม่เห็นอรรถ ไม่เห็นธรรม สามารถกระทำความชั่วได้ทุกอย่าง ถึงขั้นอนันตริยกรรม ซึ่งเป็นกรรมหนัก ห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน

มิจฉาทิฎฐิ แปลว่า การเห็นผิดจากคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี บาบไม่มีบุญไม่มี มารดาบิดาไม่มี เป็นต้น

เจตนาเป็นเหตุให้เห็นผิด เพราะไม่มีการถือเอาตามความเป็นจริง คัดค้านข้อประพฤติปฏิบัติของสัตบุรุษทั้งหมด โดยนัยเป็นต้นว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ชื่อว่า มิจฉาทิฎฐิ

มิจฉาทิฏฐินี้มีหลายประเภท ท่านจัดไว้ ๒ ประเภทก็มี ๓ ประเภทก็มี ๖๒ ประเภทก็มี ดังนี้

ทิฏฐิ ๒

๑. สัสสตทิฏฐิ ความเห็นว่าเที่ยง ความเห็นว่ามีอัตตาและโลกซึ่งเที่ยงแท้ยั่งยืนคงอยู่ตลอดไป
๒. อุจเฉททิฏฐิ ความเห็นว่าขาดสูญ ความเห็นว่ามีอัตตาและโลกซึ่งจักพิณาขาดสูญหมดสิ้นไป

ทิฏฐิ ๓

๑. อภิกิริยทิฏฐิ ความเห็นว่าไม่เป็นอันทำ
๒. อเหตุกทิฏฐิ ความเห็นว่าไม่มีเหตุ
๓. นัตถิกทิฏฐิ ความเห็นว่าไม่มี

ทิฏฐิ ๖๒ มีความเห็นว่าชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นตัวตน เป็นต้น

ในมโนทุจจริตนี้จะกล่าวเฉพาะทิฏฐิ ๓ ประการ ที่เรียกว่า นียตมิจฉาทิฏฐิ ซึ่งเป็นทิฏฐิที่มีโทษร้ายแรง เป็นมิจฉาทิฏฐิที่ดิ่งลงไปสู่อบาย ถึงความเป็นอกุศลกรรมบถ ส่วนมิจฉาทิฏฐิอย่างอื่นไม่ถึงความเป็นอกุศลกรรมบถ

นียตมิจฉาทิฏฐิ ๓

๑. อภิกิริยทิฏฐิ ความเห็นว่าไม่เป็นอันทำ คือ เห็นว่ากรรมที่ทำแล้วไม่เป็นอันทำ สักว่าเป็นเพียงกิริยาเท่านั้น จะทำความดีหรือความชั่วก็ไม่เป็นอันทำทั้งสิ้น หมายความว่า เมื่อคนทำบาป มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น ก็ไม่จัดว่าเป็นการทำบาป เมื่อคนให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น ก็ไม่จัดว่าเป็นการทำบุญ

อภิกิริยทิฏฐิดังกล่าวมานี้ ผิดจากหลักพระพุทธศาสนาที่สอนว่า การกระทำของบุคคลนั้น เมื่อมีเจตนาจงใจทำก็จัดเป็นกรรม การกระทำชั่วก็เป็นกรรมชั่ว การกระทำดีก็เป็นกรรมดี

๒. อเหตุกทิฏฐิ ความเห็นว่าไม่มีเหตุ คือ เห็นว่าเหตุแห่งความเศร้าหมอง ความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลายไม่มี สัตว์ทั้งหลายเศร้าหมองเอง บริสุทธิ์เอง ทุกข์เอง สุขเอง ไม่มีอำนาจ กำลัง หรือเหตุอะไรที่จะทำให้สัตว์ทั้งหลายเศร้าหมองและบริสุทธิ์ได้ หรือเห็นว่าสัตว์ทั้งหลายที่กำลังได้รับความลำบากหรือสบาย ไม่ได้อาศัยอะไรเป็นเหตุให้เกิดขึ้นเลย เป็นไปเองทั้งนั้น

๓. นัตถิกทิฏฐิ ความเห็นว่าไม่มี คือ เห็นว่าทำอะไรก็ตาม ผลที่พึงได้รับนั้นไม่มี ความเห็นผิดชนิดนี้จัดเป็นอุจเฉททิฏฐิด้วย คือ เห็นว่าสัตว์ทั้งหลายตายแล้วสูญ ไม่มีการเกิดอีก

ในสามัญผลสูตร แสดงนัตถิกทิฏฐิไว้ ๑๐ ประการ คือ

- ๓.๑ นตถิ ทินนํ ทานที่ให้แล้วไม่มีผล
- ๓.๒ นตถิ ยิฏฺฐํ การบูชาไม่มีผล
- ๓.๓ นตถิ หุตํ การซื้อเชิยต์อนรับไม่มีผล
- ๓.๔ นตถิ สุกตทุกกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก ผลวิบากของกรรมดีและกรรมชั่วไม่มี
- ๓.๕ นตถิ อยํ โลก โลกนี้ไม่มี
- ๓.๖ นตถิ ปโร โลโก โลกหน้าไม่มี
- ๓.๗ นตถิ มาตา มารดาไม่มี

๓.๘ นตฺถิ ปิตา ปิตาไม่มี

๓.๙ นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา สัตว์ที่ผูกเกิดขึ้นเองไม่มี

๓.๑๐ นตฺถิ โลกฺ สมณพฺราหมณา สมมคฺคตา สมมาปฏิปนฺนา เย อิมญฺจ โลกํ ปฺรณฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกฺคฺวา ปเวทนฺติ สมณพฺราหมณํที่รู้แจ้งโลกนี้โลกหน้า ที่สามารถชี้แจงแนะนำให้เข้าใจ ที่ถึงพร้อมด้วยความสามัคคีและปฏิบัติชอบไม่มี

นิยตมิจฉาทิฏฐิตั้ง ๓ ประการนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ล้วนปฏิเสธกรรมและผลของกรรมทั้งสิ้น จัดเป็นอนุสฺสการมฺภต บุคคลที่ตกอยู่ในมิจฉาทิฏฐิตั้ง ๓ ประการนี้แล้ว พระพุทธองค์ตรัสว่า เป็นดังตอในวัฏฏะ ใครๆ ก็ถอนขึ้นไม่ได้ ไม่มีโอกาสได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน

ก็ในทิฏฐิตั้ง ๓ อย่างเหล่านี้ อภิรียทิฏฐิตั้งห้ากรรม คือ ปฏิเสธกรรม นตฺถิกทิฏฐิตั้งห้าวิบาก คือ ปฏิเสธผลของกรรม อเหตุกทิฏฐิตั้งห้าอย่าง คือ ปฏิเสธทั้งกรรมและผลของกรรม

หลักวินิจฉัย

มิจฉาทิฏฐิตั้งถึงความเป็นอนุสฺสการมฺภต มีองค์ ๒ คือ

๑. วตฺตฺโน คหิตาการวิปริตฺตา เรื่องที่ยึดถือนั้นผิดจากความเป็นจริง

๒. ยถา ตํ คณฺหาติ ตถาภาเวน ตสฺสุปฺปฺพานํ มีความเห็นยึดมั่นในเรื่องที่ผิดจากความเป็นจริงนั้นว่า ถูกต้อง

ในอรรถกถาอัฐสาลินีกล่าวไว้ว่า “ในมิจฉาทิฏฐิตั้งนั้น กรรมบถย่อมขาดด้วยนตฺถิกทิฏฐิตั้ง อเหตุกทิฏฐิตั้ง และอภิรียทิฏฐิตั้งเท่านั้น หาขาดด้วยทิฏฐิตั้งเหล่านี้ไม่”

มิจฉาทิฏฐิตั้งมีโทษมาก เพราะเหตุ ๒ ประการ คือ

๑. มีอาเสวนะมาก คือ มีความเสพคุ้นมาก หมายถึง ทำมากหรือทำบ่อยก็มีโทษมาก มีอาเสวนะน้อย ก็มีโทษน้อย

๒. มีนิยตมิจฉาทิฏฐิตั้ง คือ มีความยึดมั่นความเห็นผิดแบบฝังรากลึกก็มีโทษมาก มีมิจฉาทิฏฐิตั้ง นอกจากนั้นก็ยังมีโทษน้อย

นิยตมิจฉาทิฏฐิตั้ง ๓ นี้ เป็นความเห็นผิดที่ส่งผลให้เกิดในนิริยภูมิหลังจากตายแล้วอย่างแน่นอน บุคคลผู้เป็นนิยตมิจฉาทิฏฐิตั้ง แม้พระพุทธองค์จะทรงโปรดอย่างไรก็ตาม ก็ไม่อาจให้สำเร็จคุณธรรมใดๆ ได้

สำหรับกรรมทั้ง ๓ มีอภิขณาเป็นต้นเหล่านี้ เกิดขึ้นโดยไม่เกี่ยวข้องกับวิญญูติทั้ง ๒ คือ กายทวารและวจีทวารแต่อย่างใด คงเกิดขึ้นเฉพาะในมโนทวารเท่านั้น ฉะนั้น ท่านพระอรุณรุททอาจารย์ จึงแสดงว่า เมื่อเว้นจากกายวิญญูติและวจีวิญญูติแล้วย่อมเกิดในมโนทวารเป็นส่วนมาก

ตัวอย่างโทษของมิจฉาทิฏฐิตั้ง

เรื่อง ปุณณกัสสปะ เจ้าลัทธิผู้ถืออภิรียทิฏฐิตั้ง

ตั้งได้สดับมา ตระกูลหนึ่ง มีทาส ๙๙ คน ทาสคนหนึ่งเกิดมาก็ครบ ๑๐๐ คนพอดี ด้วยเหตุนี้ พวกเจ้านายจึงตั้งชื่อเขาว่า “ปุณณะ” การงานที่นายปุณณะนั้นจะทำดี ทำไม่ดี ยังไม่ทำ หรือทำแล้ว พวกเจ้านาย

จะไม่ว่ากล่าวเขาเลย เพราะถือว่าเขาเป็นทาสผู้เป็นมงคล เมื่อเป็นเช่นนี้เขาคิดว่า เขาอยู่ไปก็ไม่มีประโยชน์อะไร จึงหลบหนีไป

ต่อมาพวกโจรได้ชิงเอาผ้าถุงของเขาไป เขาไม่รู้จะปกปิดร่างกายด้วยหญ้าและใบไม้ จึงเปลือยกายเข้าไปสู่หมู่บ้านตำบลหนึ่ง พวกชาวบ้านเห็นเขาแล้ว เข้าใจว่า “บุรุษนี้เป็นสมณะ เป็นพระอรหันต์ มีความมั่งคั่ง ไม่มีบุคคลอื่นที่เป็นเช่นบุรุษนี้” จึงได้ให้ขนมและข้าวเป็นต้น

เขาคิดว่า “ขนมและข้าวเป็นต้นนี้ เกิดขึ้นเพราะความที่เราไม่นุ่งผ้า” ตั้งแต่นั้นมา เขามั้จะได้ผ้าก็ไม่นุ่ง ได้ถือเพศเปลือยกายเช่นนั้นเป็นการบวช พวกมนุษย์ ๕๐๐ คนพากันบวชในสำนักของเขา นายปุณณะนั้นได้ชื่อตามโคตรว่า “กัสสปะ”

เขาได้ตั้งตนเป็นเจ้าลัทธิชื่อว่า ปุณณกัสสปะ ยึดถืออภิปิณฑลปฏิบัติซึ่งมีคำสอนว่า เมื่อบุคคลทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเองหรือใช้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเองหรือใช้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน เสร้าโศกเองหรือทำให้ผู้อื่นเสร้าโศก ลำบากเองหรือทำให้ผู้อื่นลำบาก ดิ้นรนเองหรือทำให้ผู้อื่นให้ดิ้นรน ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฆตแฉะ ปล้นสดมภ์ ปล้นบ้าน ดักอยู่ที่ทางเปลี่ยว เป็นชู้กับภริยาของผู้อื่น พุดเท็จ เมื่อบุคคลกระทำอยู่อย่างนี้ บาบชื่อว่าไม่เป็นอันทำ สรุปว่า เจ้าลัทธิปุณณกัสสปะนั้น เป็นผู้มิวาทะว่า ไม่เป็นอันทำ

เรื่อง มกขลิโคสาล เจ้าลัทธิผู้ถืออเหตุกทิกฺขุ

บุรุษอีกคนหนึ่ง เป็นทาส เจ้านายใช้ให้แบกหม้อน้ำมันเดินไปบนพื้นที่เป็นโคลนแล้วกำชับให้เขาระวังอย่าให้ลื่น แต่เขาก็ลื่นลงด้วยความประมาท ด้วยความกลัวเจ้านายจึงเริ่มจะหนีไป เจ้านายจึงวิ่งไปจุดที่ชายผ้า เขาจึงทิ้งผ้าที่นั่นเสียแล้วเปลือยกายวิ่งหนีไป พวกชาวบ้านเกิดความเลื่อมใสในการถือเพศเปลือยกายของเขา เช่นเดียวกับเรื่อง ปุณณกัสสปะ

นายมกขลิคนั้น คนมักจะเรียกกันว่า “โคสาละ” เพราะเขาเกิดในคอกโค

เจ้าลัทธิมกขลิโคสาล ยึดถืออเหตุกทิกฺขุซึ่งมีคำสอนว่า ความเสร้าหมองของสัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายเสร้าหมองเอง บริสุทธิ์เอง สรุปว่า เจ้าลัทธิมกขลิโคสาล เป็นผู้มิวาทะว่า ไม่มีเหตุ

เรื่อง อชิตเกสกัมพล เจ้าลัทธิผู้ถืออนัตถิกทิกฺขุ

บุรุษอีกคนหนึ่ง มีชื่อว่า “อชิตะ” และคนมักจะเรียกว่า “เกสกัมพล” เพราะเขานุ่งห่มผ้ากัมพลที่ทำด้วยผมมนุษย์ เจ้าลัทธิอชิตเกสกัมพลนั้น ยึดถืออนัตถิกทิกฺขุซึ่งมีคำสอนว่า “ทานที่ให้แล้วไม่มีผล การบูชาที่บูชาแล้วไม่มีผล” สรุปว่า เจ้าลัทธิอชิตเกสกัมพลนั้น เป็นผู้มิวาทะว่า ไม่มีบ้าง ขาดศูนย์บ้าง โดยมีวาทะในเรื่องความขาดศูนย์ว่า “สัตว์ทั้งหลาย หลังจากตายแล้วย่อมขาดศูนย์ ย่อมหายไป ย่อมไม่มีอีก”

เจ้าลัทธิทั้ง ๓ นี้ นอกจากทำตนให้ฉิบหายแล้ว ยังทำหมู่ชนผู้กระทำให้ตามลัทธิของตนให้ฉิบหายไปด้วย เพราะลัทธิที่ตนยึดถืออันเป็นนิตยนิมิตตทิกฺขุ ส่งผลให้เกิดในนिरยภูมิหลังจากตายแล้วอย่างแน่นอน แม้พระพุทธองค์จะทรงโปรดอย่างไรก็ตาม ก็ไม่อาจให้สำเร็จคุณธรรมใด ๆ ได้

มโนกรรมเป็นไปทางทวาร ๓

อภิชฌา พยาบาท และมิจฉาทิฎฐิทั้ง ๓ นี้ เป็นมโนกรรมย่อมเป็นไปทางมโนทวารโดยมาก แม้ไม่มีการเคลื่อนไหวทางกาย ทางวาจา เพียงแต่คิดในใจก็สำเร็จเป็นอกุศลกรรมบถได้ แต่บางครั้งอกุศลธรรมทั้ง ๓ อย่างนี้ ย่อมเกิดขึ้นทางกายทวารและวจีทวารก็ได้ เช่น บางคนมีใจละโมบอยากได้ของคนอื่น จึงยื่นมือไปหยิบของนั้น มีใจโกรธแค้นหยาบมีดหยาบไม้เพื่อทำร้ายเขา หรือมีความเห็นผิดไปหัวกระปือ ๕ ขา เพื่อขอเลข เป็นต้น กรรมนั้นของเขาจัดเป็นมโนกรรม ส่วนทวารจัดเป็นกายทวาร ถ้ามัวทำไม่ถึงไม่จัดเป็นกายกรรม แก้วเพราะตรงนี้ ท่านมุ่งถึงอภิชฌา พยาบาท และมิจฉาทิฎฐิเป็นใหญ่ ไม่ได้มุ่งเจตนาเป็นใหญ่ ถ้ามุ่งเจตนาที่เป็นเหตุกระทำทางกายก็จัดเป็นกายกรรมได้

บางคนมีใจละโมบพูดออกมาว่า ทำอย่างไรหนอของสิ่งนั้นจะพึงเป็นของเรา มีใจโกรธแค้นพูดแข่งว่า ทำอย่างไรหนอคนนี้จะพึงตายเสียที มีความเห็นผิดพูดว่า ผลของกรรมดีกรรมชั่วไม่มี กรรมของเขาจัดเป็นมโนกรรม ส่วนทวารจัดเป็นวจีทวาร

บางคนไม่มีการกระทำทางกายหรือพูดทางวาจา คิดละโมบอยากได้ คิดพยาบาทปองร้าย และเห็นผิดจากทำนองคลองธรรมอย่างเดียว กรรมของเขาจัดเป็นมโนกรรม แม้ทวารก็จัดเป็นมโนทวาร มโนกรรมที่เป็นอกุศลย่อมเกิดได้ทางทวารทั้ง ๓ ดังพรรณนามาฉะนี้

อย่างไรก็ตาม ในอกุศลกรรม ๑๐ อกุศลกรรมบถที่คิดทางมโนทวารมีความสำคัญว่าทางกายทวาร และวจีทวาร เนื่องจากกายและวาจาสั่งให้ใจกระทำบาปไม่ได้ แต่ใจสั่งให้กายและวาจาทำบาปได้ สมดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นใหญ่ มีใจเป็นประธาน สำเร็จมาจากใจ ถ้าใจคิดชั่วแล้วก็จะกระทำชั่ว พูดชั่วตามมา และในอกุศลกรรมที่เกิดจากมโนทวาร มิจฉาทิฎฐิถือว่าร้ายแรงกว่าอกุศลกรรมข้ออื่นๆ เพราะถ้ามีความเห็นผิดแล้วก็จะเกิดอกุศลกรรมบถข้ออื่นๆ ได้ ดังนั้น ควรจะระวังอกุศลกรรมบถข้อมิจฉาทิฎฐินี้ให้มาก

โทษของอกุศลกรรมบถ

บุคคลผู้ประพฤติหรือกระทำอกุศลกรรมบถ ๑๐ อย่างนี้ย่อมตกนรกเหมือนกับถูกจับเอาไปวางไว้ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ในปฐมนิรยสัคคสูตร ปัญจมปณณาสกั ทสกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมตกนรกเหมือนถูกจับเอาไปวางไว้ ธรรม ๑๐ ประการ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้มักฆ่าสัตว์ มีมือเปื้อนเลือด คิดแต่ประหัตประหาร ไม่มีความเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งปวง
๒. มักเป็นผู้ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ไม่ว่าของนั้นจะอยู่ในบ้านของเขาหรือที่ไหนๆ ก็ตาม เป็นผู้ถือเอาสิ่งนั้นด้วยจิตคิดขโมย
๓. เป็นผู้มักประพฤติผิดในกาม ผิดเพราะการนอกใจคู่ครองของตน ผิดเพราะล่วงละเมิดคู่ครองของผู้อื่น หรือผิดเพราะล่วงละเมิดต่อบุคคลที่ตนไม่มีสิทธิ์จะทำเช่นนั้น
๔. เป็นผู้มักกล่าวเท็จ คือ ไม่รู้บอกรู้ ไม่เห็นบอกว่าเป็น หรือรู้บอกว่าเป็น เห็นบอกว่าเป็น เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งๆ ที่รู้ เพราะเหตุแห่งตน เพราะเหตุแห่งบุคคลอื่น หรือเพราะเห็นแก่อำภิสสินจ้าง

๕. เป็นผู้พูดทำลายความสามัคคี ฟังจากฝ่ายนี้ไปบอกฝ่ายโน้น หรือฟังจากฝ่ายโน้นมาบอกฝ่ายนี้ เพื่อให้เขาแตกความสามัคคีกัน หรือเพื่อจะทำตนให้เป็นที่รักของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ชอบความแตกแยกหรือส่งเสริมให้คนแตกแยก ชอบตั้งพรรคพวก พูดแต่ถ้อยคำที่จะทำให้แบ่งพรรคแบ่งพวก

๖. เป็นผู้พูดวาทะที่แผ่ไปเผาผลาญจิตใจของผู้ฟัง เป็นคำพูดบาดหู หยาบคาย เผ็ดร้อน กระทบกระเทียบเปรียบเปรย ทำให้ผู้ฟังเกิดความโกรธและฟุ้งซ่าน

๗. เป็นผู้พูดทำลายความสุขและประโยชน์ที่สัตว์บวชพึงได้รับ พูดคำที่กำจัดทางแห่งประโยชน์และความสุขนั้น ไม่รู้กาลเทศะพูดปราศจากอรรถธรรมหรือวินัยอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเป็นเครื่องแสดงเหตุผล เพื่อให้เข้าใจประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า

๘. เป็นผู้มักไปด้วยความละโมภ จ้องหาทางเอาของคนอื่นมาเป็นของตน

๙. เป็นผู้มิใช่พยาบาล มีความคิดประทุษร้ายว่า ขอสัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่า ถูกจองจำ จงหายสาบสูญ จงพินาศ จงอย่าอยู่ในโลกนี้

๑๐. เป็นผู้มีความคิดผิด มีทัศนะที่วิปริตว่าการให้ทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การเช่นสร้างไม่มีผล ผลวิบากของกรรมดีและกรรมชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอปปาติกสัตว์ไม่มีสมณพราหมณ์ ผู้ปฏิบัติชอบ รู้แจ้งเองแล้ว แสดงโลกนี้และโลกหน้าได้แจ่มแจ้งไม่มี

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการเหล่านี้ ย่อมตกนรก เหมือนถูกจับเอาไปวางไว้

พฤติกรรมที่เป็นบาป ๔ อย่าง

บุคคลผู้กระทำอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ย่อมได้รับผลวิบาก ทำให้ไปตกนรกแน่นอน แม้ผู้ชักชวนผู้อื่น ผู้ยกย่องสรรเสริญอกุศลหรือบุคคลผู้ประพฤติกุศลกรรมเหล่านั้น ก็ล้วนทำให้ไปตกนรกได้เหมือนกัน ดังนั้น ตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงพฤติกรรมที่เป็นบาปนำไปสู่การ ๔ อย่าง ดังพระพุทธพจน์ในกรรมปถวรรค อังคุดตริกกาย ความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมตกนรก เหมือนถูกเขาจับเอาไปวางไว้ ธรรม ๔ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ทำเอง พูดเอง คิดเอง ในอกุศลกรรมบถ
๒. เป็นผู้ชักชวนผู้อื่นให้ทำ ให้พูด ให้คิด ในอกุศลกรรมบถ
๓. เป็นผู้ยินดีกับบุคคลผู้ทำ ผู้พูด ผู้คิด ในอกุศลกรรมบถ
๔. เป็นผู้พูดสรรเสริญอกุศลกรรมบถ

คนชั่วยิ่งกว่าคนชั่ว

อนึ่ง บุคคลผู้ทำ ผู้พูด ผู้คิด ทางกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม อันเป็นอกุศลทั้ง ๑๐ นี้ ถึงแม้ว่าจะทำให้ตกนรกก็จริง ถึงอย่างนั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ตรัสว่า เป็นคนชั่วธรรมดาเท่านั้น แต่บางคนนอกจากทำ พูด และคิดอกุศลด้วยตนเองแล้ว ยังชักชวนหรือบีบบังคับผู้อื่นให้ทำ ให้พูด ให้คิดอกุศลเหล่านั้นด้วย บุคคลเช่นนี้พระพุทธองค์ตรัสว่า เป็นคนชั่วยิ่งกว่าคนชั่ว ดังพระพุทธพจน์ในทสกกรรมสูตรว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ โลกอยากได้ของผู้อื่น คิดร้ายทำลายผู้อื่น เป็นมิจฉาทิฎฐิ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้เราเรียกว่า **คนชั่ว**

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แต่บุคคลบางคนในโลกนี้ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ โลกอยากได้ของผู้อื่น คิดร้ายทำลายผู้อื่น เป็นมิจฉาทิฎฐิด้วยตนเองแล้ว ยังชักชวนบุคคลอื่นให้ทำ ให้พูด ให้คิดอย่างนั้นด้วย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้เราเรียกว่า **คนชั่ว** ยิ่งกว่าคนชั่ว

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓

ธรรมศึกษาชั้นเอก สาระการเรียนรู้วิชาวินัย

เรื่อง กุศลกรรมบถ ๑๐

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ๓๓ ๓ รู้ เข้าใจ และปฏิบัติตนตามหลักพระวินัยบัญญัติของพระพุทธศาสนา

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจความหมายและอานิสงส์ของกุศลกรรมบถ ๑๐

๓. สาระสำคัญ

กุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม ทางทำความดี หรือกรรมดีที่เป็นเหตุนำสัตว์ไปสู่สุคติ กุศลกรรมบถนี้ส่งผลให้เกิดในปฏิสนธิกาล คือ ในภพหน้า มี ๑๐ อย่าง จำแนกเป็น กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ และมโนกรรม ๓

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. นักเรียนสามารถอธิบายความหมายของกุศลกรรมบถ ๑๐ ได้
๒. นักเรียนสามารถบอกอานิสงส์ของกุศลกรรมบถ ๑๐ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

๑. ความหมายคำว่า “กุศลกรรมบถ ๑๐”
๒. แนวปฏิบัติตนตามกุศลกรรมบถ ๑๐
๓. อานิสงส์ของกุศลกรรมบถ ๑๐

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. นักเรียนดูภาพข่าวจากหนังสือพิมพ์ เป็นภาพข่าวการทำความดี การมอบรางวัลต่างๆ โดยครูตั้งคำถาม เพื่อเป็นการนำเข้าสู่บทเรียน

ขั้นฝึก

๒. ครูนำนักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงภาพและข่าว เหตุหรือสาเหตุที่ทำให้ได้รับรางวัล
๓. ร่วมกันอภิปรายถึงความหมายของกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นองค์ความรู้
๔. ร่วมกันอภิปรายถึงองค์ประกอบของกุศลกรรมบถ ๑๐ มีอะไรบ้าง

๕. แบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ ๕ คน ร่วมกันบอกแนวปฏิบัติ ตามกุศลกรรมบถ ๑๐ และอานิสงส์ของกุศลกรรมบถ ๑๐

๖. ให้นักเรียนออกมานำเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน โดยครูคอยเสนอแนะเพิ่มเติมให้ถูกต้อง
ขั้นประยุกต์
๗. ให้นักเรียนศึกษาใบความรู้ที่ ๓ เรื่อง กุศลกรรมบถ ๑๐ และทำใบกิจกรรมที่ ๕ และที่ ๖
๘. สุ่มนักเรียนออกมานำเสนอผลงานหน้าชั้นเรียนและอภิปรายเพิ่มเติม
๙. ตรวจสอบใบกิจกรรม อภิปราย ชักถาม สรุปลงค์ความรู้
๑๐. นักเรียนร่วมกันทำใบกิจกรรมที่ ๔ ส่งครูตรวจให้คะแนน

๗. การรายงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับกุศลกรรมบถ ๑๐	ใบกิจกรรมที่ ๔
๒	อภิปราย ระดมความคิด สรุปลงค์ความรู้ปฏิบัติตนตามกุศลกรรม ๑๐ และอานิสงส์ของกุศลกรรมบถ ๑๐	ใบกิจกรรมที่ ๕
๓	ทำผังมโนทัศน์เกี่ยวกับกุศลกรรมบถ ๑๐	ใบกิจกรรมที่ ๖

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. หนังสือเรียนธรรมศึกษาชั้นเอก
๒. รูปภาพข่าวจากหนังสือพิมพ์
๓. ใบความรู้ที่ ๓ เรื่อง กุศลกรรมบถ ๑๐
๔. ใบกิจกรรมที่ ๔
๕. ใบกิจกรรมที่ ๕
๖. ใบกิจกรรมที่ ๖

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือ	เกณฑ์การประเมิน
๑. สามารถอธิบายความหมายของกุศลกรรมบถ ๑๐ ได้	- ตรวจสอบผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐
๒. สามารถบอกอานิสงส์ของกุศลกรรมบถ ๑๐ ได้	- สังเกตพฤติกรรม	- แบบสังเกตพฤติกรรม การปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงาน

ใบกิจกรรมที่ ๔

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑ - ๑๐	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามถูกต้องและ ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๑๘ - ๓๐
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๑๗

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบสังเกตพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

ข้อที่	รายการ	ระดับคะแนน		
		๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑	ความร่วมมือในการทำกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบางกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบ้าง
๒	การแสดง/การรับฟังความคิดเห็น	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนส่วนมากเป็นสำคัญ	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นบ้าง	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นน้อย
๓	การตั้งใจ/การแก้ไขปัญหาในการทำงาน	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มดีมาก	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มดี	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มบ้าง
๔	ความถูกต้องของเนื้อหา	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นและครบถ้วน	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็น	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นบ้าง
๕	วิธีการนำเสนอผลงาน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจ และเนื้อหาครบถ้วน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจ แต่ขาดเนื้อหาบางส่วน	นำเสนอผลงานตามขั้นตอนได้บ้าง

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๙ - ๑๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๘

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๔

เรื่อง กุศลกรรมบท ๑๐

กลุ่มที่.....

๑. ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....
๒. ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....
๓. ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....
๔. ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....
๕. ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....

จงตอบคำถามต่อไปนี้ (๓๐ คะแนน)

๑. กุศลกรรมบท ๑๐ หมายถึง

.....

๒. “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” ข้อความนี้ส่งเสริมให้คนประพฤติปฏิบัติตามกุศลกรรมบทใด

.....

๓. ความปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติจะเกิดขึ้นได้ ถ้าทุกคนประพฤติตามกุศลกรรมบทใด

.....

๔. นายอ้วนขับรถแท็กซี่ไปส่งผู้โดยสารที่โรงแรมอโนมา หลังจากนั้นพบว่าผู้โดยสารลืมกระเป๋าเอกสาร จึงนำไปแจ้งนายร้อยเวรที่สถานีตำรวจเพื่อประกาศให้เจ้าของมารับคืน การกระทำของนายอ้วน สอดคล้องกุศลกรรมบทใด

.....

๕. นายสีทะเลาะกับนายตี เพราะสุนัขของนายตีมาปัสสาวะที่รั้วหน้าบ้านถึงขั้นชกต่อยกัน จนนายตีได้รับบาดเจ็บ แต่นายตีก็ไม่คิดเอาเรื่องกับนายสี แม้เพื่อนบ้านจะแนะนำให้ไปแจ้งความที่สถานีตำรวจ เช่นนี้ ถือว่านายตีมีกุศลกรรมบทใด

.....

๖. การที่คนในสังคมชอบพูดเอาดีใส่ตัว เอาชั่วใส่ผู้อื่น เพราะไม่ประพฤติคุณธรรมบถใด

.....
.....

๗. สังคมไทยถือว่าพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ คือ ผู้มีพระคุณ ความคิดเช่นนี้สอดคล้องกับคุณธรรมบถใด

.....
.....

๘. นักเรียนที่ขอยกพวกตีกัน ควรแก้ด้วยคุณธรรมบถใด

.....
.....

๙. คนที่ปรารถนา มรรค ผล นิพพาน ควรปฏิบัติตนอย่างไร

.....
.....

๑๐. ผู้ที่อยากได้ทั้งทรัพย์สมบัติและบิรวารสมบัติ จะต้องประพฤติคุณธรรมบถอย่างไร

.....
.....

ใบกิจกรรมที่ ๕

เรื่อง อานิสงส์ของกุศกรรรมบถ ๑๐

- ๑. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
- ๒. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
- ๓. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
- ๔. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
- ๕. ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำสั่ง ให้นักเรียนอภิปราย ระดมความคิดสรุป อานิสงส์ของกุศกรรรมบถ ๑๐ (๑๕ คะแนน)
 (คำตอบอยู่ในดุลยพินิจของผู้สอน)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๔

เรื่อง กุศลกรรมบถ ๑๐

๑. กุศลกรรมบถ ๑๐ หมายถึง
ตอบ ทางแห่งกุศลกรรม ทางทำความดี หรือกรรมดีที่เป็นเหตุนำสัตว์ไปสู่สุคติ กุศลกรรมบถนี้ส่งผลให้เกิดในปฏิสนธิกาล คือ ในภพหน้า มี ๑๐ อย่าง
๒. “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” ข้อความนี้ส่งเสริมให้คนประพฤติปฏิบัติตามกุศลกรรมบถใด
ตอบ อพยาบาท
๓. ความปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติจะเกิดขึ้นได้ ถ้าทุกคนประพฤติตามกุศลกรรมบถใด
ตอบ เว้นจากการพูดส่อเสียด
๔. นายอ้วนขับรถแท็กซี่ไปส่งผู้โดยสารที่โรงแรมอโนมา หลังจากนั้นพบว่าผู้โดยสารลี้มกระเป่าเอกสาร จึงนำไปแจ้งนายร้อยเวรที่สถานีตำรวจเพื่อประกาศให้เจ้าของมารับคืน การกระทำของนายอ้วนสอดคล้องกุศลกรรมบถใด
ตอบ อนุภิชฌา
๕. นายสีทะเลาะกับนายตี เพราะสุนัขของนายตีมาปัสสาวะที่รั้วหน้าบ้านถึงขั้นชกต่อยกัน จนนายตีได้รับบาดเจ็บ แต่นายตีก็ไม่คิดเอาเรื่องกับนายสี แม้เพื่อนบ้านจะแนะนำให้ไปแจ้งความที่สถานีตำรวจ เช่นนี้ ถือว่านายตีมีกุศลกรรมบถใด
ตอบ อพยาบาท
๖. การที่คนในสังคมชอบพูดเอาดีใส่ตัว เอาชั่วใส่ผู้อื่น เพราะไม่ประพฤติกุศลกรรมบถใด
ตอบ เว้นจากการพูดส่อเสียด
๗. สังคมไทยถือว่าพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ คือ ผู้มีพระคุณ ความคิดเช่นนี้สอดคล้องกับกุศลกรรมบถใด
ตอบ สัมมาทิฎฐิ
๘. นักเรียนที่ชอบยกพวกตีกัน ควรแก้ด้วยกุศลกรรมบถใด
ตอบ ปาณาติปาตา เวรมณี
๙. คนที่ปรารถนา มรรค ผล นิพพาน ควรปฏิบัติตนอย่างไร
ตอบ ปฏิบัติตนตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐
๑๐. ผู้ที่อยากได้ทั้งทรัพย์สมบัติและบิรวารสมบัติ จะต้องประพฤติกุศลกรรมบถอย่างไร
ตอบ ต้องประพฤติด้วยตนเองและชักชวนให้ผู้อื่นประพฤติตามด้วย

ใบความรู้ที่ ๓

กุศลกรรมบถ ๑๐

กุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม ทางทำความดี หรือกรรมดีที่เป็นเหตุนำสัตว์ไปสู่สุคติ กุศลกรรมบถนี้ส่งผลให้เกิดในปฏิสนธิกาล คือ ในภพหน้า มี ๑๐ อย่าง จำแนกเป็น กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ และ มโนกรรม ๓ ดังนี้

กายกรรม ๓ ได้แก่

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี	เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. อทินนาทานา เวรมณี	เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์
๓. กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี	เจตนางดเว้นจากการประพฤตินิโคตในกาม

วจีกรรม ๔ ได้แก่

๑. มุสาวาทา เวรมณี	เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ
๒. ปิสฺสุณวาจา เวรมณี	เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด
๓. ผรุสฺวาจา เวรมณี	เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ
๔. สมผฺปปลาปา เวรมณี	เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

มโนกรรม ๓ ได้แก่

๑. อนภิชณา	การไม่เพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่น
๒. อพฺยาปาท	การไม่คิดร้ายผู้อื่น
๓. สมมาทิฏฐิ	การเห็นชอบตามคลองธรรม

กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ ทรงแสดงไว้ในพระสูตรมากมาย เฉพาะในอังคุตตรนิกาย มีอยู่หลายสูตร มีชื่อเรียกต่างๆ กันไป ดังนี้

สาธุสูตร เรียกชื่อว่า สาธุธรรม แปลว่า ธรรมดี

อริยธรรมสูตร เรียกชื่อว่า อริยธรรม แปลว่า ธรรมของอารยชน

กุศลสูตร เรียกชื่อว่า กุศลธรรม แปลว่า ธรรมที่ทำให้ลายความชั่ว

อรรณสูตร เรียกชื่อว่า อรรณธรรม แปลว่า ธรรมที่มีประโยชน์

สาสวสูตร เรียกชื่อว่า อนาสวธรรม แปลว่า ธรรมที่ไม่มีกิเลส

วัชชสูตร เรียกชื่อว่า อนวัชชธรรม แปลว่า ธรรมที่ไม่มีโทษ

ตปณียสูตร เรียกชื่อว่า ตปณียธรรม แปลว่า ธรรมที่สร้างความร่มเย็น

อากยคามิสูตร เรียกชื่อว่า อปจยคามิธรรม แปลว่า ธรรมที่ไม่ก่อให้เกิดความทุกข์

ส่วนในสาเลยยกสูตร ปัญจมวรรค มูลปณณาสก์ เรียกชื่อว่า ธรรมจริยสมจริยา แปลว่า การประพฤติที่เป็นธรรมและการประพฤติที่ถูกต้อง พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงผลดีที่พึงจะได้รับจากการประพฤติ

ธรรมจริยสมจริยาดังนี้ว่า ใครจะปรารถนามนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ พรหมสมบัติ มรรค ผล และนิพพาน ก็จงสำเร็จตามปรารถนา ดังความในสาเลยยกสูตรว่า สัตว์บางพวกในโลกนี้ หลังจากตายจากโลกนี้แล้ว ย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะเหตุแห่งธรรมจริยสมจริยา

ธรรมจริยสมจริยา เป็นไปในทางกายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ และมโนกรรม ๓ ดังนี้

ธรรมจริยสมจริยาทางกายกรรม ๓

๑. เป็นผู้ละปาณาติบาต เว้นขาดจากการยังสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป เป็นผู้ไม่มีทอนไม้และศัสตรา อันวางแล้ว มีความละเอียดประกอบด้วยความเอ็นดู เป็นผู้เกื้อกูลอนุเคราะห์สัตว์ทุกจำพวก
๒. เป็นผู้ละอทินนาทาน เว้นขาดจากอทินนาทาน ขึ้นชื่อว่าทรัพย์สินของผู้อื่น จะอยู่ในบ้าน หรืออยู่ในป่าก็ตาม ย่อมเป็นผู้ไม่ถือเอาทรัพย์สินที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยจิตคิดขโมย
๓. เป็นผู้ละกาเมสุมิฉฉาจาร เว้นขาดจากกาเมสุมิฉฉาจาร

ธรรมจริยสมจริยาทางวจีกรรม ๔

๑. เป็นผู้ละมุสาวาท เว้นขาดจากมุสาวาท ไปในสภาก็ดี ในบริษัทก็ดี ในท่ามกลางหมู่ญาติก็ดี ในท่ามกลางเสนาก็ดี ในท่ามกลางแห่งราชตระกูลก็ดี ถูกอ้างเป็นพยาน ชักถาม แนะนำ พ้อชาย ท่านจงมา ท่านรู้อย่างไร จงเบิกอย่างนั้น บุคคลนั้นเมื่อไม่รู้ก็บอกว่า ข้าพเจ้าไม่รู้ หรือรู้อยู่ก็บอกว่า ข้าพเจ้ารู้ เมื่อไม่เห็นก็บอกว่า ข้าพเจ้าไม่เห็น หรือเห็นก็บอกว่า ข้าพเจ้าเห็น ย่อมไม่กล่าวเท็จทั้งที่รู้ เพราะเหตุแห่งตน เพราะเหตุแห่งคนอื่น หรือเพราะเหตุแห่งอามิสสินจ้าง
๒. เป็นผู้ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากการกล่าวส่อเสียด ฟังข้างนี้แล้วไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายคนหมู่นี้ หรือฟังจากข้างโน้นแล้วไม่มาบอกคนหมู่นี้ เพื่อทำลายคนหมู่นั้น เป็นผู้สมานคนทั้งที่แตกกันแล้ว หรือสนับสนุนหมู่คนที่สามัคคีกันอยู่แล้ว เป็นผู้มีความชื่นชมยินดีในหมู่คนผู้สามัคคีกัน เป็นผู้กล่าววาจาที่ทำให้คนสามัคคีกัน
๓. เป็นผู้ละคำหยาบ เว้นขาดจากการกล่าวคำหยาบ เป็นผู้กล่าววาจาไม่มีโทษ เสนาะโสต เป็นที่รัก จับใจ เป็นคำสุภาพ เป็นที่ชอบใจพอใจของคนจำนวนมาก
๔. เป็นผู้ละการกล่าวเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากการกล่าวเพ้อเจ้อ พูดในเวลาที่ไม่ควรพูด พูดคำจริง พูดอิงอรรถ อิงธรรม อิงวินัย มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง ไม่พูดมาก พูดแต่คำที่มีประโยชน์

ธรรมจริยสมจริยาทางมโนกรรม ๓

๑. เป็นผู้ไม่เพ่งเล็ง ไม่ละโมภะอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน
๒. เป็นผู้ไม่มีใจไม่พยาบาท ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น คิดแต่ในทางที่ดีว่า ขอสัตว์ทั้งหลาย จงมีความสุขอยู่รอดปลอดภัยเถิด
๓. เป็นผู้มีความเห็นชอบ มีความเห็นไม่วิปริตว่า ทานที่ให้แล้วมีผล การบูชามีผล ผลวิบากของกรรมดีและกรรมชั่วมีจริง โลกนี้มีจริง โลกหน้ามีจริง มารดามีบุญคุณ บิดามีบุญคุณ โอปปาติกะมีจริง สมณพราหมณ์ผู้รู้แจ้งโลกนี้และโลกหน้ามีจริง

ดูก่อนพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้ หลังจากตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะประพฤดิธรรมจริยสมจริยานี้

ดูก่อนพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤดิธรรมและประพฤดิที่ถูกต้อง พึงหวังได้ว่าหลังจากที่เราตายแล้ว พึงได้มนุษย์สมบัติ สวรรคสมบัติ และนิพพานสมบัติ

มนุษย์สมบัติ หมายถึง เกิดเป็นกษัตริย์มหาศาลและพราหมณ์มหาศาล

สวรรค์สมบัติ หมายถึง เกิดเป็นเทวดาตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราชถึงชั้นเนวสัญญานาสัญญายตนะ

นิพพานสมบัติ หมายถึง สมบัติคือพระนิพพาน

อานิสงส์ของกุศลกรรมบถ ๑๐

กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ จัดว่าเป็นศีล บุคคลผู้รักษาศีล ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ย่อมได้รับอานิสงส์ ๓ ประการ คือ มนุษย์สมบัติ สวรรคสมบัติ และนิพพานสมบัติ ดังคำสรุปของศีลดังนี้

๑. สีเลน สุคติ ยนติ คนทั้งหลายไปสู่สุคติได้เพราะศีล

๒. สีเลน โภคสมุปทา คนทั้งหลายถึงพร้อมด้วยโภคทรัพย์ได้เพราะศีล

๓. สีเลน นิพพุตี ยนติ คนทั้งหลายบรรลุนิพพานได้เพราะศีล

ศีลเป็นเหตุให้ได้ไปสู่สุคติ เพราะผลของกุศลกรรมบถ ๑๐ โดยเป็นอุปนิสัยยปัจจัยโดยตรงให้ได้เกิดเป็นมนุษย์ ๑ กามาวจรสวรรค์ ๖ ชั้น และพรหมโลก ๒๐ ชั้น

อุปนิสัย

อุปนิสัย คือ ความประพฤดิที่เคยชินเป็นพื้นมาในสันดาน หรือความดีที่เป็นพื้นฐานของจิต มี ๓ ประการ คือ

๑. ทานอุปนิสัย อุปนิสัย คือ ทาน การเสียสละ คนผู้มีอุปนิสัยเช่นนี้ ย่อมกำจัดความโลภหรือทำความโลภให้เบาบางลงได้

๒. สีลอุปนิสัย อุปนิสัย คือ ศีล การเว้นจากการเบียดเบียนสัตว์อื่น คนผู้มีอุปนิสัยเช่นนี้ ย่อมไม่มีการเบียดเบียนสัตว์อื่น

๓. ภาวนาอุปนิสัย อุปนิสัย คือ ภาวนา การสั่งสมความดี คนผู้มีอุปนิสัยเช่นนี้ ย่อมเพียรพยายามเพื่อทำความดีให้สูงยิ่งขึ้นไป

กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ จัดเป็นศีล ดังนั้น จึงเป็นสีลอุปนิสัยที่จะช่วยสนับสนุนให้ได้บรรลุสมาธิ ปัญญา และวิมุตติ ตามพระบาลีว่า สีลปริภาวโต สมาธิ มหบุผโล โหติ มหานิสฺโส แปลว่า สมาธิที่ถูกบ่มด้วยศีล ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก อธิบายว่า บุคคลผู้มีศีลบริสุทธิ์ เมื่อบำเพ็ญสมาธิ ย่อมสามารถทำฌานให้เกิดได้ง่าย ครั้นได้ฌานแล้วตายไป ย่อมเกิดเป็นพรหม อย่างนี้ชื่อว่า กุศลกรรมบถ เป็นเหตุให้ได้ไปเกิดในพรหมโลก ส่วนผู้ได้ฌานบางท่าน ทำฌานให้เป็นบาทแห่งการเจริญวิปัสสนา ย่อมรู้แจ้งเห็นจริงได้ง่าย ตามพระบาลีว่า สมาธิปริภาวตา ปญญา มหบุพลา โหติ มหานิสฺสา แปลว่า ปัญญาที่ถูกบ่มด้วยสมาธิ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตของบุคคลผู้มีปัญญา รู้แจ้งเห็นจริง ย่อมหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง

ตามพระบาลีว่า ปณฺหาปรีภาวิตฺ จิตฺตํ สมฺมทฺเว อาสฺเวหิ วิมฺจฺจติ เสยฺยถิํ กามาสฺวา ภฺวาสฺวา อวิชฺชาสฺวา แปลว่า จิตที่ถูกอบรมด้วยปัญญา ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากกามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ อย่างนี้ชื่อว่า กุศลกรรมบถ เป็นเหตุให้ได้บรรลุเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ

สีลุปนิสสัย คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ ที่สนับสนุนให้ได้บรรลุสมาธิ ปัญญา และวิมุตติ ดังกล่าวแล้ว เปรียบได้กับส่วนของต้นไม้ สีลุปนิสสัยเป็นเสมือนรากไม้ สมาธิเป็นเสมือนลำต้น ปัญญาเป็นเสมือนกิ่งก้าน และไบวิมุตติเป็นเสมือนดอกและผลของต้นไม้

กุศลกรรมบถโดยอาการ ๕

กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ พึงทราบวินิจฉัยโดยอาการ ๕ คือ โดยธรรม โดยโกฏฐาสะ โดยอารมณฺ์ โดยเวทนา และโดยมูล ดังนี้

๑. โดยธรรม คือ โดยสภาวะธรรม

กุศลกรรมบถ ๗ ข้อแรก คือ กายกรรม ๓ และวจีกรรม ๔ เมื่อว่าโดยสภาวะธรรม ได้แก่ เจตนาหรือวิริติ หมายความว่า ถ้าไม่ตั้งใจจะงดเว้น หรือไม่มีการงดเว้น ย่อมสำเร็จเป็นกุศลกรรมบถไม่ได้

มโนกรรม ๓ อย่าง คือ อนภิขมา โดยสภาวะธรรม ได้แก่ อโลภะ อพยาบาท โดยสภาวะธรรม ได้แก่ อโทสะ สัมมาทิฏฐิ โดยสภาวะธรรม ได้แก่ อโมหะที่ประกอบด้วยเจตนา

๒. โดยโกฏฐาสะ คือ โดยส่วนแห่งธรรมต่างๆ

กุศลกรรมบถ ๗ ข้อแรก คือ กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ เป็นกรรมบถอย่างเดียว ไม่เป็นรากเหง้าของกุศลเหล่าอื่น

ส่วนมโนกรรม ๓ อย่าง คือ อนภิขมา อพยาบาท และสัมมาทิฏฐิ เป็นทั้งกรรมบถ เป็นทั้งรากเหง้าของกุศลอื่น เพราะทั้ง ๓ นี้ ก็คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ ที่เป็นกุศลมูลนั่นเอง

๓. โดยอารมณฺ์ คือ สิ่งจิตใจเข้าไปยึดแล้วเป็นเหตุให้งดเว้นจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ พระอรรถกถาจารย์ อธิบายว่า อารมณฺ์แห่งอกุศลกรรมบถ ๑๐ นั้นแหละ เป็นอารมณฺ์แห่งกุศลกรรมบถ ทั้ง ๑๐ ประการ เปรียบเหมือนน้ำที่สามารถทำให้เรือลอยก็ได้ ทำให้จมลงก็ได้

๔. โดยเวทนา คือ ความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ และเฉยๆ พระอรรถกถาจารย์ อธิบายว่า ในขณะที่ทำกุศล ทุกขเวทนา คือความเสียใจ ความไม่สบายใจ ย่อมไม่มี เพราะฉะนั้น ในขณะที่ประพฤติกุศลกรรมบถจึงมีเพียงเวทนา ๒ คือ สุขเวทนาและอุเบกขาเวทนา

๕. โดยมูล คือ โดยกุศลมูล ๓ อย่าง ได้แก่ อโลภมูล ๑ อโทสมูล ๑ อโมหมูล ๑

กุศลกรรมบถ ๗ ข้อแรก คือ กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ ที่บุคคลประพฤติด้วยปัญญา มีมูล ๓ คือ อโลภมูล อโทสมูล อโมหมูล ที่ประพฤติดูโดยขาดปัญญา มีมูล ๒ คือ อโลภมูล อโทสมูล

อนภิขมาที่ประพฤติดูด้วยปัญญา มีมูล ๒ คือ อโลภมูล อโมหมูล ที่ประพฤติดูโดยขาดปัญญา มีมูลเดียว คือ อโลภมูล

อพยพบาปที่ประพตด้วยปัญญา มีมูล ๒ คือ อโทสมูล อโมหมูล ที่ประพตโดยขาดปัญญา มีมูลเดียว คือ อโทสมูล

สัมมาทิฎฐิที่ประพตด้วยปัญญา มีมูล ๒ คือ อโทสมูล อโมหมูล

กรรมบถ ๒ อย่างนั้น กุศลกรรมบถ เรียกว่า สุจริต อกุศลกรรมบถ เรียกว่า ทุจริต ในสุจริต และทุจริตทั้ง ๒ อย่างนั้น ทุจริต บุคคลไม่ควรทำเพราะเป็นอกุศลกิริยา สุจริต บุคคลควรทำเพราะเป็นกุศลกิริยา บุคคลเมื่อทำกุศลกิริยา ย่อมไม่ถึงอาทินพ คือ ไม่ได้รับโทษ มีการตีเตียนตนเอง เป็นต้น เมื่อบุคคลทำ อกุศลกิริยา ย่อมถึงอาทินพคือได้รับโทษมีการตีเตียนตนเอง เป็นต้น ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในอนันตสูตร ทุกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า อานนท เรากล่าวกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ว่าเป็นอกุศลกิริยาโดยส่วนเดียว อานนท เมื่อบุคคลทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ที่เรากล่าวว่าเป็นอกุศลกิริยาโดยส่วนเดียว โทษดังต่อไปนี้ อันผู้นั้นพึงได้รับ คือ

๑. แมตตนเอง ย่อมตีเตียนตนได้
๒. ผู้รู้ใคร่ครวญแล้ว ย่อมตีเตียน
๓. ชื่อเสียงอันชั่ว ย่อมกระฉ่อนไป
๔. ย่อมหลงทำกาลกิริยา คือตายโดยขาดสติ
๕. หลังจากตายแล้ว ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก

และตรัสว่า อานนท เรากล่าวกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ว่าเป็นกุศลกิริยาโดยส่วนเดียว อานนท เมื่อบุคคลทำกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ที่เรากล่าวว่าเป็นกุศลกิริยาโดยส่วนเดียว อาณิสสดังต่อไปนี้ อันผู้นั้นพึงได้รับ คือ

๑. แมตตนเอง ย่อมตีเตียนตนไม่ได้
๒. ผู้รู้ใคร่ครวญแล้ว ย่อมสรรเสริญ
๓. ชื่อเสียงอันดี ย่อมขจรไป
๔. ย่อมไม่หลงทำกาลกิริยา คือตายอย่างมีสติ
๕. หลังจากตายแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ดังนั้น พุทธศาสนิกชนควรละเว้นอกุศลกรรมบถ ประพตแต่กุศลกรรมบถเท่านั้น สมกับ พระพุทธโอรสาที่ทรงประทานไว้ให้เป็นหลักปฏิบัติอันสำคัญ คือ ไม่กระทำความชั่วทั้งปวง ประกอบกุศล คือคุณงามความดีให้ถึงพร้อม และฝึกอบรมจิตให้สะอาดผ่องแผ้ว ย่อมได้ชื่อว่า เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี เป็นศาสนทายาทที่ดี เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระธรรมคำสอน ซึ่งจะทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง เจริญรุ่งเรืองสืบไป

บทที่ ๕

แบบทดสอบ

แบบทดสอบธรรมศึกษา ชั้นเอก ประกอบด้วย

- แบบทดสอบก่อนเรียน
- เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน
- แบบทดสอบหลังเรียน
- เฉลยแบบทดสอบหลังเรียน

แบบทดสอบก่อนเรียนวิชาวินัย (กรรมบถ) ธรรมศึกษา ชั้นเอก

จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

๑. สัตว์โลกมีทั้งสุขและทุกข์ ด้วยอำนาจอะไร

ก. บุญ	ข. บาป
ค. กรรม	ง. เวร
๒. สิ่งใด พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นกรรม

ก. เจตนา	ข. อารมณ์
ค. สังขาร	ง. มूल
๓. การกระทำทางใจ เรียกว่าอะไร

ก. กายกรรม	ข. วจีกรรม
ค. มโนกรรม	ง. ผลกรรม
๔. ทางแห่งการทำความดี เรียกว่าอะไร

ก. กุศลกรรมบถ	ข. อกุศลกรรมบถ
ค. กุศลมูล	ง. อกุศลมูล
๕. อกุศลกรรมบถข้อใด เกิดทางกายทวารอย่างเดียว

ก. ปาณาติบาต	ข. อทินนาทาน
ค. กาเมสุมิฉฉาจาร	ง. มุสาวาท
๖. สุขคติ เป็นภูมิเกิดของสัตว์จำพวกใด

ก. มนุษย์	ข. เด็ยรัจฉาน
ค. เปרט	ง. อสุรกาย
๗. สิ่งที่ใจเข้าไปยึดแล้วเป็นเหตุให้ทำกรรม เรียกว่าอะไร

ก. อารมณ์	ข. เวทนา
ค. สัญญา	ง. เจตนา
๘. ข้อใดเป็นมูลเหตุให้กระทำกรรมชั่ว

ก. กุศลมูล	ข. อกุศลมูล
ค. กุศลกรรม	ง. อกุศลกรรม

๙. ความรู้สึกในอารมณ์ว่าเป็นสุขทุกข์ เรียกว่าอะไร
- ก. เจตนา
ข. เวทนา
ค. อารมณ์
ง. สังขาร
๑๐. ข้อใดเป็นปาดมาติบาทเกิดทางวิหวาร
- ก. ฆ่าเอง
ข. สั่งให้ฆ่า
ค. คิดจะฆ่า
ง. พยายามฆ่า
๑๑. ข้อใดเป็นอารมณ์แห่งปาดมาติบาท
- ก. ดินสอ
ข. หนังสือ
ค. ที่ดิน
ง. สุนัข
๑๒. กุศลกรรมบถข้อใด มุ่งสอนให้มีไมตรีจิตต่อกัน
- ก. ไม่ฆ่าสัตว์
ข. ไม่ลักทรัพย์
ค. ไม่พูดเท็จ
ง. ไม่ส่อเสียด
๑๓. คำว่า ปาณะ ในปาดมาติบาท โดยปรมาตถ์ ได้แก่อะไร
- ก. จักขุนทรีย์
ข. โสดินทรีย์
ค. ฆานินทรีย์
ง. ชิวดินทรีย์
๑๔. ข้อใดเป็นผลกรรมของผู้กระทำปาดมาติบาท
- ก. โรคมาก
ข. ยากจน
ค. คนนิทา
ง. ถูกใส่ร้าย
๑๕. จิตคิดจะฆ่า เป็นองค์แห่งกุศลกรรมบถข้อใด
- ก. ปาดมาติบาท
ข. อทินนาทาน
ค. ผรุสวาจา
ง. พยาบาท
๑๖. ข้อใดจัดเป็นการทำความดีทางกายหวาร
- ก. โมโลภ
ข. ไม่ปองร้าย
ค. ไม่ลัก
ง. ไม่เห็นผิด
๑๗. สิ่งคนอื่นไปลักทรัพย์ เป็นการละเมิดกุศลกรรมบถข้อใด
- ก. ปาดมาติบาท
ข. อทินนาทาน
ค. กามะสุมิจฉาจาร
ง. มุสาวาท
๑๘. ผลกรรมของผู้กระทำอทินนาทาน ตรงกับข้อใด
- ก. พิการ
ข. ชัดสน
ค. มีทรัพย์
ง. คนนับถือ

๒๙. คำพูดส่อเสียด ก่อให้เกิดผลอย่างไร
ก. เสียประโยชน์	ข. หลงเชื่อ
ค. แตกแยก	ง. เจ็บใจ
๓๐. การพูดเอาดีใส่ตัวเอาชั่วใส่ผู้อื่น ตรงกับข้อใด
ก. พูดเท็จ	ข. พูดส่อเสียด
ค. พูดคำหยาบ	ง. พูดเพื่อเจ้า
๓๑. เจตนาพูดคำเช่นใด ชื่อว่าผรุสวาทา
ก. คำเท็จ	ข. คำหยาบ
ค. คำส่อเสียด	ง. คำเพื่อเจ้า
๓๒. ผรุสวาทามีโทษมาก เพราะดำคนเช่นใด
ก. มีความรู้	ข. มีทรัพย์
ค. มีอำนาจ	ง. มีคุณธรรม
๓๓. เจตนาของผู้พูดผรุสวาทา ตรงกับข้อใด
ก. ให้เข้าใจผิด	ข. ให้แตกแยก
ค. ให้เจ็บใจ	ง. ให้หลงเชื่อ
๓๔. สัมผัสปปลาปะ คือการพูดเช่นไร
ก. โทหก	ข. ยุยง
ค. หยาบ	ง. ไร้สาระ
๓๕. เจตนาเป็นเหตุละโมภ ตรงกับข้อใด
ก. อนภิขณา	ข. อภิขณา
ค. พยาบาท	ง. มิจฉาทิฎฐิ
๓๖. บุคคลเช่นไร เรียกว่าลูแก่อำนาจอภิขณา
ก. โลภมาก	ข. พูดมาก
ค. ร้ายมาก	ง. คิดมาก
๓๗. คิดให้ผู้อื่นประสบความพินาศ ตรงกับข้อใด
ก. อภิขณา	ข. อนภิขณา
ค. พยาบาท	ง. มิจฉาทิฎฐิ
๓๘. ข้อใดเพียงแค่วัดก็สำเร็จเป็นกรรมบถได้
ก. อทินนาทาน	ข. มุสาวาท
ค. ผรุสวาทา	ง. พยาบาท

๓๙. อกุลกรรมบถข้อใดจัดเป็นมโนกรรม
ก. ลักทรัพย์	ข. พุดเท็จ
ค. พุดเพื่อเจ้อ	ง. ปองร้าย
๔๐. อกุลกรรมบถข้อใด มีโทษมากที่สุด
ก. อภิขฌา	ข. พยาบาท
ค. มิจฉาทิฎฐิ	ง. มุสาวาท
๔๑. อกุลกรรมบถทางกาย ตรงกับข้อใด
ก. เห็นผิด	ข. ทำผิด
ค. พุดผิด	ง. คิดผิด
๔๒. มิจฉาทิฎฐิโดยสภาวะ ได้แก่กิเลสใด
ก. โลภะ	ข. โทสะ
ค. โมหะ	ง. มานะ
๔๓. กรรมบถใดจัดเป็นวจีกรรมฝ่ายกุศล
ก. ไม่โกหก	ข. ไม่ละโมบ
ค. ไม่ปองร้าย	ง. ไม่เห็นผิด
๔๔. ผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จะได้รับผลเช่นไร
ก. สุขภาพดี	ข. มีทรัพย์
ค. คนเชื่อถือ	ง. มีปัญญา
๔๕. ข้อใดเป็นการทำความดีทางกาย
ก. ไม่ขโมย	ข. ไม่ละโมบ
ค. ไม่พยาบาท	ง. ไม่เห็นผิด
๔๖. กุศลกรรมบถข้อใด สร้างความไว้วางใจในคู่ครอง
ก. ไม่โลภ	ข. ไม่ผิดในกาม
ค. ไม่ปองร้าย	ง. ไม่เห็นผิด
๔๗. การพุดเพื่อสมานฉันท์ ต้องปฏิบัติตามกุศลกรรมบถข้อใด
ก. เว้นพุดเท็จ	ข. เว้นพุดส่อเสียด
ค. เว้นพุดคำหยาบ	ง. เว้นพุดเพื่อเจ้อ
๔๘. การพุดอย่างมีเหตุผล ควรงดเว้นคำพุดเช่นไร
ก. มุสาวาท	ข. ผรุสวาจา
ค. ปิสุณวาจา	ง. สัมผัสปลลาปะ

๔๙. ไม่คิดอยากได้ของเขา จัดเป็นมโนกรรมข้อใด

ก. อภิชฌา	ข. อนภิชฌา
ค. อพยาบาท	ง. สัมมาทิฏฐิ

๕๐. การเห็นว่าทานที่ให้แล้วมีผล จัดเป็นความเห็นใด

ก. อภิริยทิฏฐิ	ข. อเหตุกทิฏฐิ
ค. มิจฉาทิฏฐิ	ง. สัมมาทิฏฐิ

เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียนวิชาวินัย (กรรมบถ) ธรรมศึกษา ชั้นเอก

จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

ข้อ		ข้อ		ข้อ		ข้อ		ข้อ	
๑.	ค	๑๑.	ง	๒๑.	ช	๓๑.	ช	๔๑.	ช
๒.	ก	๑๒.	ก	๒๒.	ก	๓๒.	ง	๔๒.	ค
๓.	ค	๑๓.	ง	๒๓.	ช	๓๓.	ค	๔๓.	ก
๔.	ก	๑๔.	ก	๒๔.	ช	๓๔.	ง	๔๔.	ก
๕.	ค	๑๕.	ก	๒๕.	ง	๓๕.	ช	๔๕.	ก
๖.	ก	๑๖.	ค	๒๖.	ก	๓๖.	ก	๔๖.	ช
๗.	ก	๑๗.	ช	๒๗.	ก	๓๗.	ค	๔๗.	ช
๘.	ช	๑๘.	ช	๒๘.	ง	๓๘.	ง	๔๘.	ง
๙.	ช	๑๙.	ช	๒๙.	ค	๓๙.	ง	๔๙.	ช
๑๐.	ช	๒๐.	ก	๓๐.	ช	๔๐.	ค	๕๐.	ง

แบบทดสอบหลังเรียนวิชาวินัย (กรรมบถ) ธรรมศึกษา ชั้นเอก

จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

๑. การเห็นว่าทานที่ให้แล้วมีผล จัดเป็นความเห็นใด
 - ก. อภิริยทิวฐิ
 - ข. อเหตุกทิวฐิ
 - ค. มิจฉาทิวฐิ
 - ง. สัมมาทิวฐิ
๒. ไม่คิดอยากได้ของเขา จัดเป็นมโนกรรมข้อใด
 - ก. อภิชฌา
 - ข. อนภิชฌา
 - ค. อพยาบาท
 - ง. สัมมาทิวฐิ
๓. การพูดอย่างมีเหตุผล ควรงดเว้นคำพูดเช่นไร
 - ก. มุสาวาท
 - ข. ผรุสวาจา
 - ค. ปิสุณวาจา
 - ง. สัมผัสปลลาปะ
๔. การพูดเพื่อสมานฉันท์ ต้องปฏิบัติตามกุศลกรรมบถข้อใด
 - ก. เว้นพูดเท็จ
 - ข. เว้นพูดส่อเสียด
 - ค. เว้นพูดคำหยาบ
 - ง. เว้นพูดเพ้อเจ้อ
๕. กุศลกรรมบถข้อใด สร้างความไว้วางใจในคู่ครอง
 - ก. ไมโลภ
 - ข. ไมผิตในกาม
 - ค. ไม่ปองร้าย
 - ง. ไม่เห็นผิต
๖. ข้อใดเป็นการทำความดีทางกาย
 - ก. ไม่ขโมย
 - ข. ไม่ละโมภ
 - ค. ไม่พยาบาท
 - ง. ไม่เห็นผิต
๗. ผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จะได้รับผลเช่นไร
 - ก. สุขภาพดี
 - ข. มีทรัพย์
 - ค. คนเชื่อถือ
 - ง. มีปัญญา
๘. กรรมบถใดจัดเป็นวัจจกรรมฝ่ายกุศล
 - ก. ไมโกหก
 - ข. ไม่ละโมภ
 - ค. ไม่ปองร้าย
 - ง. ไม่เห็นผิต

๙. มิจฉาทิฎฐิตีโดยสภาวะ ได้แกกัเลสใด
ก. โลภะ	ข. โทสะ
ค. โมหะ	ง. มานะ
๑๐. อกุศลกรรมบถทางกาย ตรงกับข้อใด
ก. เห็นผิด	ข. ทำผิด
ค. พูดผิด	ง. คิดผิด
๑๑. อกุศลกรรมบถข้อใด มีโทษมากที่สุด
ก. อภิชฌา	ข. พยาบาท
ค. มิจฉาทิฎฐิตี	ง. มุสาวาท
๑๒. อกุศลกรรมบถข้อใดจัดเป็นมโนกรรม
ก. ลักทรัพย์	ข. พูดเท็จ
ค. พูดเพ้อเจ้อ	ง. ปองร้าย
๑๓. ข้อใดเพียงแค่วัดก็สำเร็จเป็นกรรมบถได้
ก. อทินนาทาน	ข. มุสาวาท
ค. ผรุสวาจา	ง. พยาบาท
๑๔. คิดให้ผู้อื่นประสบความพินาศ ตรงกับข้อใด
ก. อภิชฌา	ข. อนภิชฌา
ค. พยาบาท	ง. มิจฉาทิฎฐิตี
๑๕. บุคคลเช่นไร เรียกว่าลุแก่อำนาจอภิชฌา
ก. โลภมาก	ข. พูดมาก
ค. ร้ายมาก	ง. คิดมาก
๑๖. เจตนาเป็นเหตุละโมภ ตรงกับข้อใด
ก. อนภิชฌา	ข. อภิชฌา
ค. พยาบาท	ง. มิจฉาทิฎฐิตี
๑๗. สัมผัสปลลาปะ คือการพูดเช่นไร
ก. โกหก	ข. ยุยง
ค. หยาบ	ง. ไร้สาระ
๑๘. เจตนาของผู้พูดผรุสวาจา ตรงกับข้อใด
ก. ให้เข้าใจผิด	ข. ให้แตกแยก
ค. ให้เจ็บใจ	ง. ให้หลงเชื่อ

๑๙. ผรุสวาจามีโทษมาก เพราะคำคนเช่นใด
ก. มีความรู้	ข. มีทรัพย์
ค. มีอำนาจ	ง. มีคุณธรรม
๒๐. เจตนาพูดคำเช่นใด ชื่อว่าผรุสวาจา
ก. คำเท็จ	ข. คำหยาบ
ค. คำส่อเสียด	ง. คำเพ้อเจ้อ
๒๑. การพูดเอาดีใส่ตัวเอาชั่วใส่ผู้อื่น ตรงกับข้อใด
ก. พูดเท็จ	ข. พูดส่อเสียด
ค. พูดคำหยาบ	ง. พูดเพ้อเจ้อ
๒๒. คำพูดส่อเสียด ก่อให้เกิดผลอย่างไร
ก. เสียประโยชน์	ข. หลงเชื่อ
ค. แตกแยก	ง. เจ็บใจ
๒๓. องค์แห่งมุสาวาทข้อใด ทำให้สำเร็จเป็นอกุศลกรรมบถ
ก. สัตว์ตาย	ข. ลักมาได้
ค. ใจยินดี	ง. คนอื่นเข้าใจ
๒๔. การพูดเพื่อหักประโยชน์ผู้อื่น ตรงกับข้อใด
ก. มุสาวาท	ข. ปิสุณวาจา
ค. ผรุสวาจา	ง. สัมผัสปลลาปะ
๒๕. วงจรกรรมข้อใดเรียกว่ามุสาวาท
ก. พูดเท็จ	ข. พูดคำหยาบ
ค. พูดส่อเสียด	ง. พูดเพ้อเจ้อ
๒๖. ปัญหาสังคมด้านใด เกิดจากการละเมิดกาเมสุมิจฉาจาร
ก. ยาเสพติด	ข. การพนัน
ค. แตกสามัคคี	ง. ทางเพศ
๒๗. สหการสันโดษ หมายถึงความพึงพอใจในเรื่องใด
ก. คู่คิด	ข. คู่ครอง
ค. คู่เที่ยว	ง. คู่หู
๒๘. องค์แห่งกาเมสุมิจฉาจารที่ให้สำเร็จเป็นกรรมบถ คือข้อใด
ก. ลักมาได้	ข. จิตยินดี
ค. คนเข้าใจ	ง. เรื่องไม่จริง

๒๙. กามเมสุมิจฉาจาร เกิดขึ้นทางทวารใด
ก. ภายทวาร	ข. วจีทวาร
ค. มโนทวาร	ง. ถูกทุกข้อ
๓๐. ข้อใดไม่เป็นวัตถุแห่งอทินนาทาน
ก. ของหวง	ข. ของทิ้ง
ค. ของฝาก	ง. ของยืม
๓๑. อทินนาทานมีโทษมาก เพราะขโมยของบุคคลประเภทใด
ก. มีคุณธรรม	ข. มียศ
ค. มีทรัพย์	ง. มีบริวาร
๓๒. จิตคิดจะลัก เป็นองค์แห่งอกุศลกรรมบถข้อใด
ก. ปาณาติบาต	ข. อทินนาทาน
ค. ผรุสวาจา	ง. พยาบาท
๓๓. ผลกรรมของผู้กระทำอทินนาทาน ตรงกับข้อใด
ก. พิการ	ข. ชัดสน
ค. มีทรัพย์	ง. คนนับถือ
๓๔. สิ่งคนอื่นไปลักทรัพย์ เป็นการละเมิดอกุศลกรรมบถข้อใด
ก. ปาณาติบาต	ข. อทินนาทาน
ค. กามเมสุมิจฉาจาร	ง. มุสาวาท
๓๕. ข้อใดจัดเป็นการทำความดีทางกายทวาร
ก. ไม่โลภ	ข. ไม่ปองร้าย
ค. ไม่ลัก	ง. ไม่เห็นผิด
๓๖. จิตคิดจะฆ่า เป็นองค์แห่งอกุศลกรรมบถข้อใด
ก. ปาณาติบาต	ข. อทินนาทาน
ค. ผรุสวาจา	ง. พยาบาท
๓๗. ข้อใดเป็นผลกรรมของผู้กระทำปาณาติบาต
ก. โรคมาก	ข. ยากจน
ค. คนนินทา	ง. ถูกใส่ร้าย
๓๘. คำว่า ปาณะ ในปาณาติบาต โดยปรมาตถ์ ได้แก่อะไร
ก. จักขุนทรีย์	ข. โสตินทรีย์
ค. ฆานินทรีย์	ง. ซีวิตินทรีย์

๓๙. กุศลกรรมบถข้อใด มุ่งสอนให้มีเมตริจิตต่อกัน
ก. ไม่ฆ่าสัตว์	ข. ไม่ลักทรัพย์
ค. ไม่พูดเท็จ	ง. ไม่ส่อเสียด
๔๐. ข้อใดเป็นอารมณ์แห่งปาณาติบาต
ก. ดินสอ	ข. หนังสือ
ค. ที่ดิน	ง. สุนัข
๔๑. ข้อใดเป็นปาณาติบาตเกิดทางวิหวาร
ก. ฆ่าเอง	ข. สั่งให้ฆ่า
ค. คิดจะฆ่า	ง. พยายามฆ่า
๔๒. ความรู้สึกในอารมณ์ว่าเป็นสุขทุกข์ เรียกว่าอะไร
ก. เจตนา	ข. เวทนา
ค. อารมณ์	ง. สังขาร
๔๓. ข้อใดเป็นมูลเหตุให้กระทำความชั่ว
ก. กุศลมูล	ข. อกุศลมูล
ค. กุศลกรรม	ง. อกุศลกรรม
๔๔. สิ่งที่เราเข้าไปยึดแล้วเป็นเหตุให้ทำกรรม เรียกว่าอะไร
ก. อารมณ์	ข. เวทนา
ค. สัญญา	ง. เจตนา
๔๕. สุขคติ เป็นภูมิเกิดของสัตว์จำพวกใด
ก. มนุษย์	ข. เด็ยรัจฉาน
ค. เป็ด	ง. อสุรกาย
๔๖. อกุศลกรรมบถข้อใด เกิดทางกายทวารอย่างเดียว
ก. ปาณาติบาต	ข. อทินนาทาน
ค. กาเมสุมิฉฉาจาร	ง. มุสาวาท
๔๗. ทางแห่งการทำความดี เรียกว่าอะไร
ก. กุศลกรรมบถ	ข. อกุศลกรรมบถ
ค. กุศลมูล	ง. อกุศลมูล
๔๘. การกระทำทางใจ เรียกว่าอะไร
ก. กายกรรม	ข. วจีกรรม
ค. มโนกรรม	ง. ผลกรรม

๔๙. สิ่งใด พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นกรรม

ก. เจตนา	ข. อารมณ
ค. สังขาร	ง. มूल

๕๐. สัตว์โลกมีทั้งสุขและทุกข์ ด้วยอำนาจอะไร

ก. บุญ	ข. บาป
ค. กรรม	ง. เวร

เฉลยแบบทดสอบหลังเรียนวิชาวินัย (กรรมบถ) ธรรมศึกษา ชั้นเอก

จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

ข้อ		ข้อ		ข้อ		ข้อ		ข้อ	
๑.	ง	๑๑.	ค	๒๑.	ช	๓๑.	ก	๔๑.	ช
๒.	ช	๑๒.	ง	๒๒.	ค	๓๒.	ช	๔๒.	ช
๓.	ง	๑๓.	ง	๒๓.	ง	๓๓.	ช	๔๓.	ช
๔.	ช	๑๔.	ค	๒๔.	ก	๓๔.	ช	๔๔.	ก
๕.	ช	๑๕.	ก	๒๕.	ก	๓๕.	ค	๔๕.	ก
๖.	ก	๑๖.	ช	๒๖.	ง	๓๖.	ก	๔๖.	ค
๗.	ก	๑๗.	ง	๒๗.	ช	๓๗.	ก	๔๗.	ก
๘.	ก	๑๘.	ค	๒๘.	ช	๓๘.	ง	๔๘.	ค
๙.	ค	๑๙.	ง	๒๙.	ก	๓๙.	ก	๔๙.	ก
๑๐.	ช	๒๐.	ช	๓๐.	ช	๔๐.	ง	๕๐.	ค

ภาคผนวก

บรรณานุกรม

- กองพุทธศาสนศึกษา. (๒๕๕๗). **คู่มือการจัดการเรียนการสอนและสอบธรรมศึกษาในสถานศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ ๑)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. (๒๕๕๗). **หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๗ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.๑ - ม.๓)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๗). **ผลการสอบธรรมสนามหลวง ฉบับดีวิถี ประจำปี ๒๕๕๕ - ๒๕๕๖**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๖). **เรื่อง สอบธรรมของสนามหลวง แผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๖ (พิมพ์ครั้งที่ ๑)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๘). **เรื่อง สอบธรรมของสนามหลวง แผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๗ (พิมพ์ครั้งที่ ๑)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

คณะผู้จัดทำ

แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นตรี โท เอก (วินัย)

๑. พระมหาสิริชัย สุขวาโน	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
๒. นายอดิศักดิ์ วิไลลักษณ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดราชบพิธ
๓. นายสำราญ เพียรดี	รองผู้อำนวยการโรงเรียนวัดราชบพิธ
๔. นางสาวนิภา บุญคลัง	ครูชำนาญการพิเศษ
๕. นางสาวรัตนา ลีศรีวานิชยกร	ครู

